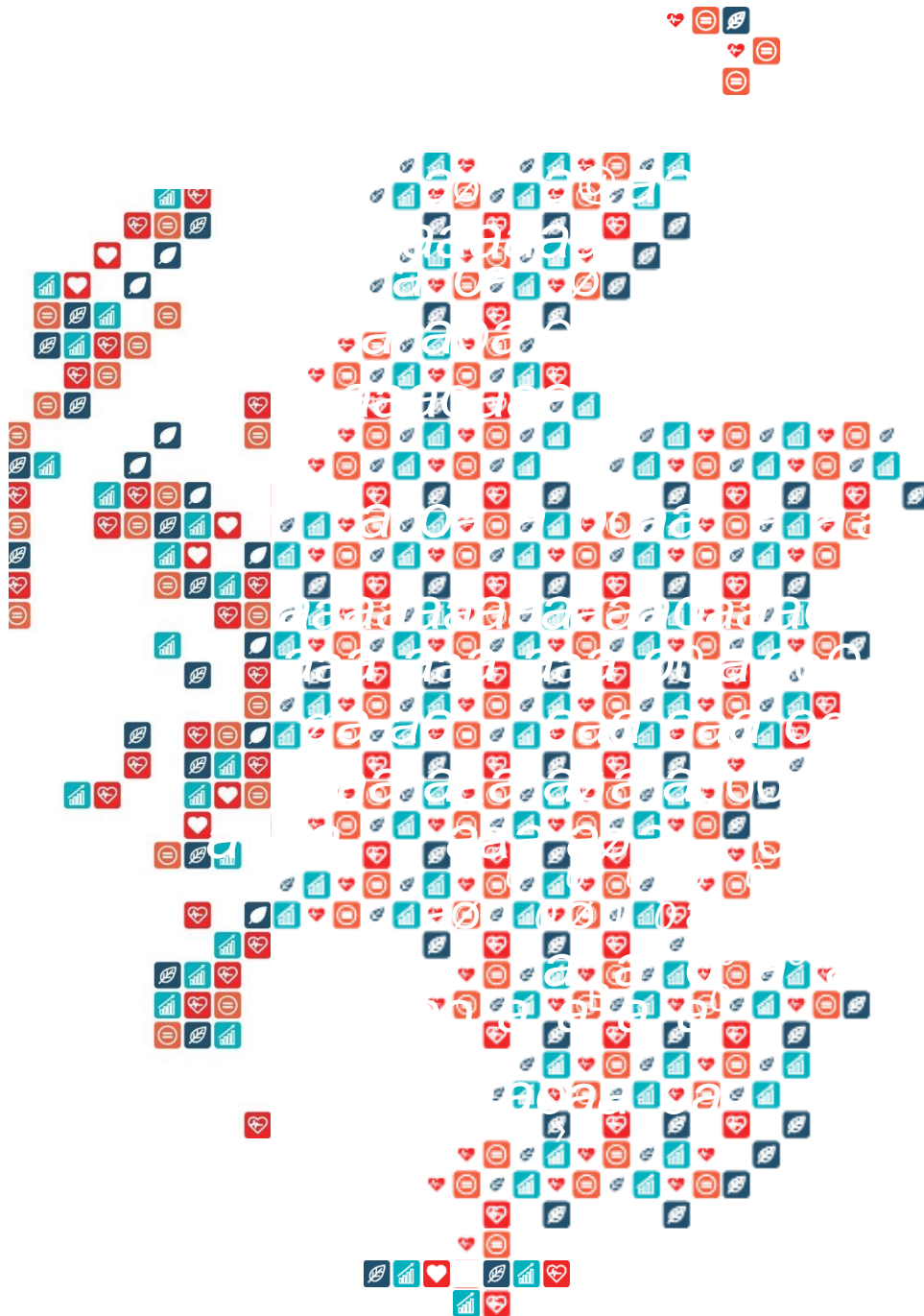

RO-INNLEACHD NÀISEANTA NA CÒMHDHAIL

A' DÌON NA GNÀTH-SHÌDE
AGAINN AGUS A' TOIRT PISEACH
AIR BEATHA DHAOINE

Clàr-innse

1	Ro-ràdh	2
2	Lèirsinn airson Còmh-dhail ann an Alba	5
3	Dùbhlain làthaireach agus dùbhlain a tha a' tighinn am bàrr	11
4	A' cur aghaidh air na dùbhlain	45

Air a chur fa chomhair Pàrlamaid na h-Alba le Ministearan na h-Alba fo earrann 3 (1)(b) de dh'Achd na Còmh-dhail (Alba) 2019

Gearran/2020
SG/2020/10

Caibideil 1 – Ro-ràdh

Tha e na thoileachas mòr dhomh Ro-innleachd Còmh-dhail Nàiseanta ùr na h-Alba (NTS2) fhoillseachadh, a tha a' cur air adhart lèirsinn àrd-amasach agus tarraingeach airson an t-siostaim còmh-dhail againn airson an ath 20 bliadhna, siostam a bhios a' dìon na gnàth-shìde againn agus a' toirt piseach air ar beatha.

Tha an Ro-innleachd seo a' cur air adhart Lèirsinn airson siostam còmh-dhail na h-Alba a bhios a' cruthachadh àiteachan fìor mhath - siostam còmh-dhail seasmhach, in-ghabhalach, sàbhailte agus ruigsinneach a bhios a' brosnachadh soirbheas, slàinte agus cothromachd airson coimhearsnachdan, gnìomhachasan agus luchd-tadhail. Tha i a' cur prìomhachasan an cèill a tha a' cumail taic ris an Lèirsinn sin: *a' lùghdachadh neo-ionannachd; gnìomhach a thaobh na gnàth-shìde, a' cuideachadh gus fàs eaconamach in-ghabhalach a libhrigeadh; agus a' cur ris an t-slàinte is sunnd againn.* Taobh a-staigh nam Prìomhachasan seo, tha fòcas nas motha air brosnachadh co-ionannachd agus a bhith gnìomhach mun ghnàth-shìde gus dèanamh cinnteach gun cuir sinn aghaidh air na dùbhlain a tha romhainn.

Chaidh an Ro-innleachd a thogail le trì colbhan: co-obrachadh, co-chonaltradh agus fianais. Dh'obraich Riaghaltas na h-Alba air cruthachadh na Ro-innleachd le lionra mòr de chom-pàirtichean bhon shuidheachaidhean bailteil, dùthchail agus eileanach.

Tha sinn air conaltradh a dhèanamh le buidhnean agus coimhearsnachdan air feadh na h-Alba gus beachdan fhaighinn bho fharsaingeachd de dhaoine a bhios a' cleachdadh, agus nach bi a' cleachdadh, an t-siostaim. Rinneadh obair co-chomhairleachaidh coileanta air an dreach Ro-innleachd agus chuir sinn fàilte air na freagairtean a fhuair sinn bho iomadh diofar neach is buidheann. Bha na freagairtean ro-chudromach ann a bhith a' cur crìoch air susbaint na Ro-innleachd.

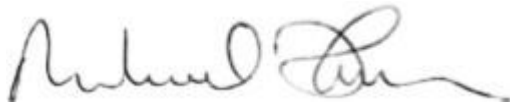
Chaidh fianais a chruinneachadh agus rinneadh anailis mhionaideach gus sealltainn gum bi sinn, le bhith a' cur na Ro-innleachd seo an gnìomh, a' cur aghaidh air na dùbhlain, a' coileanadh ar Prìomhachasan, agus a' libhrigeadh na Lèirsinn agus nam Builean gu soirbheachail.

Tha sinn a-nis ann an àrainneachd far a bheil an gluasad gu còmh-dhail a tha ìosal ann an carbon no gun charbon riatanach dhan leas againn san àm ri teachd. Mar fhreagairt air èiginn gnàth-shìde na cruinne, tha Riaghaltas na h-Alba air fear de na gealltanasan gnàth-shìde as àrd-amasach san t-saoghal a dhèanamh gus net-zero a ruighinn a thaobh sgaoilidhean gas an taigh-glainne ro 2045. Tro bheatha 20 bliadhna na Ro-innleachd seo, bidh àite ro-chudromach aig còmh-dhail ann a bhith a' coileanadh na targaid seo agus bidh feum air tuilleadh obair-leasachaidh agus

barrachd cleachdadh de theicneòlas a tha ìosal ann an carbon mar phàirt de seo. Bidh atharrachaidhean sòisealta susbainteach a dhìth cuideachd, a' gabhail a-steach lùghdachadh anns an iarrtas airson siubhal neo-sheasmhach. Le bhith gan cur còmhla ris na planaichean againn gus co-ionannachd chothroman a chruthachadh do na h-uile, a' dèanamh cinnteach gum bi fàs seasmhach agus inghabhalach ann agus a' libhrigeadh fìor dheagh àiteachan airson a bhith a' fuireach agus ag obair, a bheir piseach air ar slàinte agus sunnd, nì sin cinnteach gum bi bunait làidir ann gus an Ro-innleachd a libhrigeadh.

Gu cudromach, tha an Ro-innleachd a' comharrachadh na slighe air adhart airson còmhhdhail san àm ri teachd agus tha i a' cruthachadh a' cho-theacsa anns am feumar co-dhùnidhean, a dhèanamh san riaghaltas agus taobh a-muigh an riaghaltais san àm ri teachd.

Bho riaghaltasan ionadail agus nàiseanta agus com-pàirteachasan còmhhdhail ionadail a' cur an gnìomh phoileasaidhean, gu gnìomhachasan agus daoine fa leth a' toirt aire do na gnìomhan agus na buaidhean aca nuair a bhios iad a' dèanamh cho-dhùnidhean siubhail, tha dleastanas oirnn uile gus an Ro-innleachd a libhrigeadh agus gus dèanamh cinnteach gun soirbhich i.

Mìcheal MacMhathain BPA
Rùnaire a' Caibineit airson Còmhhdhail, Bun-structair agus Co-cheangailteachd

Caibideil 2 - Lèirsinn airson Còmhdhail ann an Alba

Tha an Ro-innleachd Còmhdhail seo airson na h-Alba air fad, ag aithneachadh nam feumalachdan eadar-dhealaichte aig na cathair-bhailtean, bailtean, àiteachan iomallach agus dùthchail agus eileanan. Tha i a' cur cuideam air an fhianais as ùire agus chaidh a cruthachadh ann an dòigh cho-obrachail le farsaingeachd de chom-pàirtichean. Bha eacarsaich co-chonaltraidh fharsaing ann le daoine, gnìomhachasan agus le buidhnean san treas roinn a bha ro-chudromach ann an cruthachadh na Ro-innleachd. Rinneadh co-chomhairle air an dreachd Ro-innleachd cuideachd agus chaidh beachdan iarraidh bho dhaoine fa-leth agus bho bhuidhnean air feadh na h-Alba. Thug na freagairtean buaidh air susbaint na Ro-innleachd.

Tha i na Ro-innleachd airson an t-siostaim còmhdhail gu lèir (daoine agus bathar) agus bidh i a' coimhead air carson a bhios sinn a' siubhal agus mar a bhios na cuairtean sin gan dèanamh, le bhith a' gabhail a-steach coiseachd, cuibhligedh¹, baidhsagal, agus siubhal air bus, trèana, aiseag, càr, làraidh agus itealan. Tha e na Ro-innleachd airson a h-uile cleachdaiche: an fheadhainn a tha a' siubhal gu, bho, agus taobh a-staigh Alba.

Feumaidh sinn uile co-obrachadh thairis air crìochan gus luach a chur rithe agus gus dèanamh cinnteach gum bi i soirbheachail, a' dèanamh cinnteach gum bi a h-uile duine sa chomann-shòisealta againn an sàs ann an dèanamh cho-dhùnaidhean agus a' toirt cumhachd do ghnìomhachasan agus do choimhearsnachdan gus pàirt ro-chudromach a chluich anns a' phròiseas libhrigidh. Feumaidh sinn uile uallach a ghabhail airson nan gnìomhan againn cuideachd, a' dèanamh cinnteach gu bheil na roghainnean siubhail againn a' cur ri libhrigeadh na Ro-innleachd thairis air an ath 20 bliadhna.

Chan eil an Ro-innleachd a' comharrachadh no a' cur air adhart pròiseactan, sgeamaichean, iomairtean no atharrachaidhean sònraichte ach tha i a' toirt dhuinn am frèam-obrach ro-innleachdail anns an dèan sinn co-dhùnaidhean mu roghainnean tasgaidh san àm ri teachd.

Tha an Ro-innleachd seo a' cur an cèill Lèirsinn airson siostam còmhdhail na h-Alba anns an ath 20 bliadhna, sin: Gum bi siostam còmhdhail seasmhach, sàbhailte, inghabhalach, agus ruigsinneach againn, a bhios a' cuideachadh gus Alba nas fallaine, nas cothromaiche agus nas soirbheachaile a chruthachadh airson nan coimhearsnachdan, gnìomhachasan agus luchd-tadhail againn.

¹ Cuibhligedh: tha seo a' ciallachadh a bhith a' siubhal ann an cathair-chuibhle.

Our Vision

We will have a sustainable, inclusive, safe and accessible transport system, helping deliver a healthier, fairer and more prosperous Scotland for communities, businesses and visitors.

Reduces inequalities

- Will provide fair access to services we need
- Will be easy to use for all
- Will be affordable for all

Takes climate action

- Will help deliver our net-zero target
- Will adapt to the effects of climate change
- Will promote greener, cleaner choices

Helps deliver inclusive economic growth

- Will get people and goods where they need to get to
- Will be reliable, efficient and high quality
- Will use beneficial innovation

Improves our health and wellbeing

- Will be safe and secure for all
- Will enable us to make healthy travel choices
- Will help make our communities great places to live

Tha ceithir Phrìomhachasan mar bhunait den Lèirsinn againn, agus tha trì Builean co-cheangailte ri gach Prìomhachas. Tha an Lèirsinn, na Prìomhachasan agus na Builean aig cridhe na Ro-innleachd agus bidh iad mar bhunait airson nan co-dhùnaidhean agus airson mar a bhios sinn a' measadh soirbheas nam poileasaidhean còmhhdail ann an Alba san àm ri teachd.

'S e adhbhar Riaghaltas na h-Alba fòcas a bhith air dùthaich a chruthachadh a tha nas soirbheachaile le cothroman do dh'Alba air fad soirbheachadh tro bhith a' cur ri sunnd, agus ri fàs eaconamach a tha seasmhach agus in-ghabhalach. Tha seo a' ciallachadh a bhith a' cruthachadh sòisealtas a tha a' toirt seachad co-ionannachd chothroman agus a tha a' dèanamh cinnteach gun tèid na buannachdan bho eaconamaidh nas treasa a cho-roinn gu cothromach. Tha in-ghabhaileachd agus co-ionannachd nam prìomh eileamaidean den Ro-innleachd ùir againn.

Tha suidheachadh èiginneach againn air feadh na cruinne a thaobh na gnàth-shìde cuideachd. Mar thoradh air seo, tha Riaghaltas na h-Alba air targaid reachdail àrd-amasach aontachadh de sgaoilidhean net-zero ro 2045. Bidh còmh-dhail fìor chudromach gus an targaid chudromach seo a choileanadh agus tha nas urrainn dhi cur ri seo ri fhaicinn tron Ro-innleachd seo air fad.

Tha ceithir prìomhachasan co-cheangailte againn gus an Lèirsinn againn a libhrigeadh: a' lùghdachadh neo-ionannachdan; gnìomhach air a' ghnàth-shìde, a' cuideachadh gus fàs eaconamach seasmhach a libhrigeadh; agus a' cur ri slàinte is sunnd.

Neo-ionannachd air lùghdachadh

Gheibh a h-uile duine ann an Alba buannachd bho shiostam còmh-dhail ùr-nodha agus ruigsinneach. Tha còmh-dhail cudromach gus an sòisealtas làn in-ghabhalach a tha sinn ag iarraidh a thoirt gu buil. Fhad 's a tha sinn a' brosnachadh co-ionannachd, bidh na gnìomhan againn cuideachd a' lùghdachadh bochdainn, gu sònraichte bochdainn chloinne. Nì an siostam còmh-dhail againn na leanas:

- bheir e seachad ruigsinneachd chothromach air na seirbheisean a dh'fheumas sinn: tha e mar dhleastanas oirnn neo-ionannachdan a lùghdachadh, co-ionannachd chothroman agus bhuilean a chur air adhart, a' gabhail a-steach feartan dìante aois, ciorraim, ath-shònrachadh gnè, pòsaidh agus com-pàirteachais chatharra, torrachais agus màthaireachd, cinnidh, creideimh no feallsanachd, gnè agus taobhadh feise. Nì sinn cinnteach gu bheil ruigsinneachd chothromach aig na coimhearsnachdan agus daoine a tha fon ana-cothrom as miosa air na seirbheisean còmh-dhail a dh'fheumas iad. Bheir an siostam còmh-dhail cothrom do dhaoine farsaingeachd de sheirbheisean a chleachdadh agus gus na còraichean daonna aca a thoirt gu buil.
- Bidh e furasta ri cleachdadh airson na h-uile: tha feumalachdan agus comasan eadar-dhealaichte aig daoine. Aithnichidh an siostam còmh-dhail againn seo agus obraichidh e gus dèanamh cinnteach gun gabh an siostam a chleachdadh leis a h-uile duine le cho beag de bhacaidhean 's a ghabhas.
- Gum bi e air prìs reusanta: tha diofar ìrean teachd a-steach aig daoine agus cha bhi an siostam còmh-dhail againn a' cur bacadh air daoine bho bhith a' siubhal mar thoradh air cosgaisean ro àrd. Bidh sinn ag amas air gnìomhan san Ro-innleachd gus cuideachadh a thoirt dhan fheadhainn a dh'fheumas an cuideachadh as motha, a' gabhail a-steach an fheadhainn a tha ann am bochdainn.

Gnìomhach air a' ghnàth-shìde

Bidh cothrom aig daoine co-dhùnaidhean siubhail a dhèanamh a lùghdaicheas a' bhuaidh againn air a' ghnàth-shìde san fhad-ùine agus air leas nan ginealaichean ri teachd. Tha suidheachadh èiginneach againn air feadh na cruinne a thaobh na gnàth-shìde. Feumaidh Alba gluasad a dh'ionnsaigh eaconamaidh le eimiseanan net-zero airson leas na h-àrainneachd, nan daoine, agus airson ar soirbheis fhèin san àm ri teachd. Nì an siostam còmh-dhail againn na leanas:

- Cuidichidh e sinn gus an targaid net-zero againn a choileanadh; tha Achd

Atharrachadh na Gnàth-shìde a chaidh aontachadh le Pàrlamaid na h-Alba a' gabhail a-steach targaid nas àrd-amasaiche airson sgaoilidhean gas an taigh-glainne a lùghdachadh gu 75% de dh'ìrean 1990 ro 2030, 90% ro 2040 (i.e. an ùine a tha air a chòmhdach leis an Ro-innleachd seo) agus sgaoilidhean net-zero a bhith ann ro 2045. 'S e còmhdhail as motha a tha a' cur ri eimiseanan ann an Alba aig an àm seo agus thèid dèiligidh le seo tro ghrunn cheuman a' gabhail a-steach amas cur às dhan fheum air càraichean is bhanaichean peatrail is dìosail ùra ro 2032, a' toirt buaidh air dòigh-ghiùlain siubhail dhaoine agus a' stiùireadh iarrtais.

- Atharrachaidh e a rèir nam buaidhean bho atharrachadh na gnàth-shìde: ann an Alba tha atharrachadh na gnàth-shìde a' toirt buaidh oirnn mar-thà agus atharrachaidh sinn an siostam còmhdhail againn gus a bhith ath-leumach agus gus na buaidhean cronail air na ginealaichean ri teachd a lùghdachadh.
- Cuiridh e roghainnean nas uaine is nas glaine an comas: thar an ath 20 bliadhna, chì Alba cruth-atharrachadh leantainneach ann an còmhdhail gus am bi roghainnean siubhail seasmhach mar a' chiad roghainn aig daoine ma dh'fheumas iad siubhail. Dealbhadh sinn an siostam còmhdhail againn gus am bi coiseachd, baidhsagal agus còmhdhail phoblach agus cho-roinnte a' faighinn prìomhachas air thoiseach air cleachdadh càr prìobhaideach.

A' cuideachadh gus fàs eaconamach seasmhach a libhrigeadh

Bidh siostam còmhdhail aig Alba a chuidicheas le bhith a' libhrigeadh fàs eaconamach seasmhach agus in-ghabhalach a bheir cothrom don dùthaich gu lèir soirbheachadh. Tha prìomh phàirt aig còmhdhail ann a bhith a' libhrigeadh nan ceithir raointean prìomhachais ann an Ro-innleachd Eaconamach na h-Alba: tasgadh, tionnsgalachd, fàs in-ghabhalach agus eadar-nàiseantachadh. Bheir i cothrom do ghnìomhachasan cothrom èifeachdach a bhith aca air luchd-solair agus custamairean. Bheir i cothrom do dhaoine air na h-obraichean far an urrainn dhaibh a bhith aig an ìre as tarbhaiche agus gus teachd a-steach ghnìomhachasan is dhachaighean àrdachadh tro bhith a' cruthachadh cothrom air cosnadh. Nì an siostam còmhdhail againn na leanas:

- Bidh e a' toirt daoine agus bathar do na h-àiteachan far am feum iad a bhith: bidh seirbheisean agus lìonraidhean air an amalachadh gu h-èifeachdach le planadh spàsail is cleachdadh fearainn agus leasachadh eaconamach, agus atharraichidh iad a rèir feumalachdan nan saoranach, gnìomhachasan agus luchd-tadhail.
- Bidh e earbsach, èifeachdach agus de dh'àrd-chàileachd: feumaidh a h-uile duine a bhith cinnteach mu cho fada 's a bheir turas, agus gum bi e sìmplidh agus cofhurtail a dhèanamh. Bidh e comasach dhuinn ar beatha a phlanadh, faighinn dhan obair againn air an uair, faighinn gu foghlam agus trèanadh, agus bathar a libhrigeadh gu h-èifeachdach agus gnìomhachasan a chumail a' dol gu rèidh.
- Cleachdaidh e tionnsgalachd a bheir deagh bhuaidh: bidh e na thùsaire agus cleachdaiche airson bathair, seirbheisean agus teicneòlasan ùra a tha air an togail stèidhichte air rannsachadh àrd-inbhe gus ar siostam còmhdhail a leasachadh. Cuiridh sinn cothroman agus tasgadh air dòigh

airson ùr-ghnàthachadh agus airson fàs ann an ùrlaran deuchainn agus sèineachan solair, gus am bi Alba air thoiseach air càch ann an leasachaidhean adhartach a thaobh gluasad seasmhach aig ìre an t-saoghail.

A' cur ri slàinte is sunnd

Bidh siostam còmh-dhail na h-Alba sàbhailte agus bheir e cothrom dhan dùthaich a bhith slàn fallain is gnìomhach. Feumaidh an siostam còmh-dhail againn a bhith sàbhailte tèarainte agus feumaidh e misneachd agus earbsa a thoirt dhan luchd-cleachdaidh gun ruig iad an cinn-ùidhe gun chunnart sam bith. Bu chòir dha cuideachd cothrom a thoirt do dhaoine a bhith a' taghadh siubhal gnìomhach agus piseach a thoirt air an cuid slàinte chorpóra agus inntinn agus oidhirp a dhèanamh gus neo-ionannachd slàinte a lùghdachadh.

Bu chòir dha taic a chumail ris na Prìomhachasan againn airson Slàinte Phoblach². Nì an siostam còmh-dhail againn na leanas:

- Bidh e sàbhailte is tèarainte do na h-uile: bidh e fhathast na prìomhachas a bhith a' cur casg air agus a' lùghdachadh tachartasan/tubaistean air an t-siostam còmh-dhail.
- Bheir e cothrom dhuinn co-dhùnaidhean siubhail fallain a ghabhail: bidh modhan siubhail gnìomhach mar fhear de na dòighean siubhail as fheàrr le daoine agus bidh deagh bhuaidh aig seo air slàinte is sunnd dhaoine fa leth, an dà chuid le bhith a' dèanamh cinnteach gu bheil daoine nas gnìomhaiche agus le bhith a' toirt piseach air càileachd an adhair. Lùghdaichidh seo a' bhuaidh shòisealta is eaconomach aig ceistean slàinte poblach, mar eisimpleir, slàinte inntinn, ro-reamhrachd, tinneas an t-siùcair seòrsa-2, agus tinneasan analachaidh agus cridh-shoitheach (*cardio-vascular*).
- Cuidichidh e na coimhearsnachdan againn gus a bhith nan àiteachan fìor mhath airson fuireach: Bidh àiteachan agus lìonraidhean nas glaine, nas uaine agus nas seasmhaiche agus brosnachidh iad coiseachd, cuibhligeadh agus rothaireachd. Libhrigidh seo barrachd eadar-obrachadh sòisealta, bheir e taic do ghnìomhachasan agus sheirbheisean ionadail agus cruthaichidh e coimhearsnachdan beòthail.

Chan eil cuideaman air an toirt do na Prìomhachasan gus an Lèirsinn a libhrigeadh agus chan eil gin aca nas cudromaiche na an fheadhainn eile. Ach, tha iad a' nochdadh cho follaiseach 's a tha am feum air dèiligeadh ri atharrachadh na gnàth-shìde agus air seata de phoileasaidhean adhartach gus neo-ionannachd ann an Alba a lùghdachadh.

Chan eil na Prìomhachasan neo-eisimeileach bho chàch a chèile. Mar eisimpleir, cuidichidh leasachadh ar slàinte is sunnd tro bhrosnachadh siubhail gnìomhach sinn gus ceuman a ghabhail a thaobh na gnàth-shìde. Cuidichidh lùghdachadh neo-ionannachdan gus fàs eaconomach seasmhach a libhrigeadh.

² Scotland's public health priorities, 2018, <https://www.gov.scot/publications/scotlands-public-health-priorities/>

Ged as urrainn do na Prìomhachasan a bhith a' dol gu math còmhla, thathar ag aithneachadh gun urrainn poileasaidhean còmhdhail a bhith a' dol an aghaidh a chèile cuideachd agus gum feumar an stiùireadh gu faiceallach. Feumaidh sinn amas air fàs eaconamach a tha in-ghabhalach, far a bheil cothrom aig a h-uile duine a bhith a' gabhail pàirt ann agus a' faighinn buannachd. Cha bu chòir fàs droch bhuidh a thoirt air a' ghnàth-shìde no air slàinte dhaoine tro chàileachd adhair nas miosa. Nuair a bhios iad a' dealbhadh còmhdhail, feumaidh luchd-dèanamh cho-dhùnaidhean smaoineachadh air mar a bheir na co-dhùnaidhean aca buaidh air an Lèirsinn, na Prìomhachasan agus na Builean.

Caibideil 3 – Dùbhlain làithreach agus dùbhlain a tha a' tighinn am bàrr

Anns na beagan bhliadhnaichean mu dheireadh, chunnaic sinn grunn ghluasadan dòchasach ann an còmhhdhail. Mar eisimpleir, tha tursan luchd-siubhail air ScotRail air leudachadh³. Tha an àireamh de dhaoine a chaidh a leòn no a mharbhadh air an rathad aig an ìre as ìsle bho thòisichear air clàran bliadhnaile a dhèanamh ann an 1950⁴. Tha clàraidhean charbadan fìor-bheag-eimisein (ULEV - ultra-low emission vehicles) air a dhol suas gu mòr ann an Alba⁵.

Chaidh mòran shlighean ùra a lìbhrigeadh gus an gabh barrachd thursan a dhèanamh le coiseachd, cuibhligeadh agus baidhsagal⁶.

A dh'aindeoin nan leasachaidhean adhartach sin, tha grunn dhùbhlain fhathast mu choinneamh siostam còmhhdhail na h-Alba: tha duilgheadasan aig mòran dhaoine nuair a tha iad a' feuchainn ris na seirbheisean a tha a dhìth orra a ruigsinn; tha carbadan fhathast a' sgaoileadh ghasaichean an taigh-glainne agus a' truailleadh nan àiteachan far a bheil sinn a' fuireach agus ag obair; tha dùmhlachd agus dàil fhathast ann do gnìomhachasan a tha a' feuchainn ris an luchd-ceannach aca a ruigsinn; agus tha cnapan-starra fhathast aig daoine nuair a tha iad airson rothaireachd no coiseachd dhan cheann-uidhe aca. Ma tha an Ro-innleachd gu bhith na meadhan air atharrachadh agus ma tha e gu bhith a' libhrigeadh na Lèirsinn, Bhuilean agus Phrìomhachasan againn, feumaidh e aghaidh a chur air na dùbhlain seo mar chithear gu h-ìosal.

³ Scottish Transport Statistics Àir 37, 2018, Caibideil 7

⁴ Key Reported Road Casualties Scotland 2018

⁵ Scottish Transport Statistics Àir 37, 2018, Clàr 13.7

⁶ Riaghaltas na h-Alba

Reduces inequalities

- Will provide fair access to services we need
- Will be easy to use for all
- Will be affordable for all

Bochdainn agus bochdainn chloinne

Eadar 2015 agus 2018 bha còrr air millean saoranach Albannach a' fuireach ann am bochdainn coimeasach gach bliadhna, a' gabhail a-steach faisg air 25% de chloinn⁷. Tha End Child Poverty a' dèanamh tuairmse gun robh an ìre seo nas àirde na 40% ann an cuid de sgìrean ann an Glaschu⁸. Tha ciorram no trioblaidean slàinte leantainneach air tòrr de na daoine a th' ann am bochdainn cuideachd. A bharrachd air seo, tha rannsachadh⁹ air innse gu bheil còrr air millean duine ann an Alba cuideachd a' fuireach ann an sgìrean far a bheil iad ann an cunnart fulang bho bhochdainn còmhghail¹⁰. Tha Achd Bochdainn Cloinne (Alba) a' suidheachadh thargaidean gearr-ùine (2023 - eadar-amail) agus fad-ùine (2030) agus feumaidh còmhghail cur ri coileanadh nan targaidean sin.

Gu tric, chan fhaod daoine air teachd a-steach ìosal ceanglaichean sòisealta a chumail suas no cothroman obrach no trèanaidh a ruigsinn mar thoradh air dìth no cosgaisean roghainnean còmhghail. 'S e cosgais an rud as motha air an tug an fheadhainn le teachd a-steach ìosal iomradh mar chnap-starra a thaobh còmhghail. Chaidh seo a dhaingneachadh leis an obair chonaltraidh a rinneadh gus cur ris an Ro-innleachd seo.

Ann an 2016-18, b' e £68.20 a' chosgais chuibheasach air còmhghail is carbadan ann an Alba gach seachdain, mun t-seachdamh cuid de chosg iomlan na dachaigh. Tha am figear seo air tuiteam beagan bhon ìre às àirde de còrr is 15% ann an 2012-14 ach tha e fhathast na chuid nach beag den teachd a-steach aig daoine¹¹.

Tha daoine ann an dachaighean le teachd-a-steach ìosal nas dualtaiche siubhal air bus, agus tha an fheadhainn ann an dachaighean le teachd-a-steach nas àirde nas dualtaiche siubhal ann an càr. Bidh 41% de dhaoine a tha a' fuireach ann an dachaigh le teachd a-steach nas lugha na £10,000 a' cleachdadh bus co-dhiù aon turas gach seachdain, an coimeas ri 15% dhaibhsan le teachd-a-steach nas motha na £50,000¹².

A bharrachd air seo, tha cothrom aig 41% de theaghlaichean le nas lugha na £10,000 sa bhliadhna air càr no air barrachd air aon chàr. Tha seo a' dol suas gu 96% airson an fheadhainn aig a bheil teachd a-steach dachaigheil de £50,000 no nas àirde¹³.

⁷ Poverty and Income Inequality in Scotland: 2015-2018, Riaghaltas na h-Alba, 2019

⁸ <http://www.endchildpoverty.org.uk/poverty-in-your-area-2019/>

⁹ Transport Poverty in Scotland, Sustrans 2016

¹⁰ Tha Sustrans a' meas gu bheil daoine ann an cunnart bho bhochdainn còmhghail nuair nach eil cothrom aca air seirbheisean riatanach no air obair air sgàth dìth roghainnean còmhghail air pris reusanta.

¹¹ Cosgais aig dachaighean air còmhghail agus carbadan an coimeas ri teachd a-steach seachdaineil na dachaigh a rèir ONS

¹² Transport and Travel in Scotland, 2018, Clàr 28

¹³ Transport and Travel in Scotland, 2018, Clàr 18

Mar sin, tha còmh dhail phoblach cudromach do na daoine aig a bheil teachd a-steach ìosal gus am faigh iad cothrom air na seirbheisean is goireasan a tha a dhìth orra. Ach, ann an tòrr sgìrean aig a bheil àrd-ìre de dh'ana-chothrom sòisealta, tha roghainnean siubhail uaireigin cuingichte no gu math daor. Dh'fhaodte gun toir seo buaidh a bharrachd air bochdainn.

Mar eisimpleir, ma tha ruigsinneachd air mòr-bhùthan air a chuingealachadh le dìth còmh dhail phoblaich, dh'fhaodte gu bheil seo a' fàgail gu bheil roghainnean cuibhrichte aig daoine agus gum bi aca ri dhol do bhùithean ionadail far as dòcha gum bi prìsean nas àirde.

Aonarachd shòisealta

Gu cruinneil, tha sinn nas ceangailte na bha sinn riamh roimhe. Tha adhartas teicneòlais a' leigeil leinn a bhith ann an conaltradh le daoine air feadh an t-saoghail ann an diofar dhòighean aig àm sam bith.

Ach, tha tòrr dhaoine a' faireachdainn aonarachd shòisealta, le 6% de dh'inbhich, mar eisimpleir, a' dèanamh ceangal le caraidean, càirdean no nàbaidhean nas lugha na turas no dhà san t-seachdain¹⁴. A bharrachd air seo, tha tòrr dhaoine air a bheil ciorram a' faireachdainn gu bheil iad glacte mar thoradh air dìth còmh dhail ruigsinneach, gu sònraichte ann an eileanan agus àiteachan dùthchail.

Tha barrachd aithne ann gu bheil aonarachd shòisealta na chùis slàinte phoblach mhòr a bheir buaidh nach beag air sunnd corporra agus inntinneil dhaoine. Tha fianais a' sealltainn gu bheil aonaranachd cumanta air feadh na h-Alba¹⁵. Tha e soilleir gu bheil àite aig còmh dhail ri cluich ann a bhith a' lùghdachadh aonarachd shòisealta.

Neo-ionannachdan Gnè

Modhan-giùlan siubhail iom-fhillte

Tha mòran fianais air feadh na RA agus na Roinn Eòrpa a' sealltainn gu bheil grunn chnapan-starra ro bhoireannaich a tha a' toirt buaidh air mar a bhios iad a' siubhal agus ciamar a tha na tursan sin dhaibh. Tha mar a tha obair air a co-roinn eadar fir is boireannaich a' ciallachadh gum bi boireannaich gu tric a' dèanamh tuilleadh 's a chòrr den obair cùraim agus obair dhachaigheil an taca ri fir, cho math ri obair làn-ùine no pàirt ùine¹⁶. Mar thoradh air an seo, tha boireannaich nas dualtaiche tursan ioma-stad agus ioma-adhbhar a dhèanamh, ris an canar 'trip-chaining', a' gabhail a-steach siubhal a dh'obair le tursan airson adhbharan eile leithid a bhith a' toirt clann dhan sgoil, a' coimhead às dèidh buill teaghlaich no a' dol do na bùithean¹⁷.

Ann an Sasainn ann an 2014, cha deach 14% de bhoireannaich a bha a' dol a dh'obair aig an àm thrang den mhadainn dìreach bhon dachaigh dhan obair, an taca

¹⁴ Scottish Health Survey 2017 eagan, 2018

¹⁵ Our Voice Citizen's Panel (2017). Sgrùdadh air dàimhean le proifeiseantaich slàinte is cùram sòisealta, co-dhùnaidhean co-roinnte, mar a tha aonaranachd a' toirt buaidh air daoine ann an Alba, agus dè cho math 's a tha seirbheisean ag obair gu h-ionadail. td 46. URL: <https://www.ourvoice.scot/697/documents/1058>

¹⁶ ONS (2016) Women shoulder the responsibility of 'unpaid work'

¹⁷ Department for Transport (2014) National Travel Survey: Trip Chaining: 2002-2014

ri 7% de dh'fhir. Bha boireannaich nas dualtaiche na fir a bhith a' dol a dh'obair an dèidh a bhith a' toirt clann chun na sgoile. Bha boireannaich a tha ag obair pàirt-ùine nas dualtaiche turas ioma-stad a bhith aca na boireannaich a tha ag obair làn-ùine no na fir, ge b' e dè an inbhe obrach a bh' aca¹⁸. A bharrachd air seo, mar as trice thèid siostaman còmh-dhail poblach a dhealbhadh a rèir feumalachdan nan coimhitearan le pàtran obrach 'naoi-gu-còig' traidiseanta, agus mar sin a tha stèidhichte air pàtran siubhail a tha gu ìre mhòr fireann¹⁹. Mar thoradh air sin, chan eil clàran-ama agus slighean còmh-dhail poblach air an dealbhadh airson a bhith freagarrach airson dòighean-giùlain siubhail airson daoine a tha a' dèanamh obair cùraim gun phàigheadh no cosnadh pàirt-ùine²⁰.

Tha boireannaich nas dualtaiche siubhal air busaichean agus chan eil iad cho buailteach ri fireannaich a bhith a' siubhal air trèanaichean²¹.

Tha tuigse air na puingeann sin mu dhòighean-giùlain siubhail nam ban deatamach ann a bhith ag aithneachadh, mar eisimpleir, mar a tha gearraidhean air seirbheisean bus le subsadaidh air buaidh neo-chothromach a thoirt air boireannaich, a bharrachd air mar nach eil boireannaich cho dualtach buannachd fhaighinn bho fàraidhean rèile lasaichte agus tiocaidean ràithe²². Tha cion solar còmh-dhail poblach iomchaidh a' cruthachadh chnapan-starra a bharrachd do bhoireannaich le bhith a' faighinn cothrom air cosnadh is foghlam²³, mar sin feumar tuigse fhaighinn air dòighean-giùlain agus feumalachdan siubhail nam ban agus seo a chur an sàs ann an dealbhadh sheirbheisean.

Bu chòir aideachadh cuideachd nach eil suidheachadh nam boireannaich uile coltach ri chèile. Feumar beachdachadh air cò ris a tha siostam na còmh-dhail dhaibh le sealladh air aois, ciorram, cinneadh, gnèitheachd, agus clas, tomhasan a dh' fhaodadh cur ri cuid de na duilgheadasan agus na dùbhlain a tha romhpa.

Mar sin, tha e ro-chudromach gun tuig sin na dòighean-giùlain siubhail iom-fhillte aig boireannaich gus an dèan sinn cinnteach gu bheil cothrom co-ionann aig a' bhuidhinn seo, anns a bheil a' mhòr-chuid den t-sluagh, agus gus cuideachadh le bhith a' cur an aghaidh neo-ionannachd tuarastal nan gnè ann an Alba mar a chaidh a chur an cèill ann am Plana gnìomh Neo-ionannachd Tuarastal Gnè aig Riaghaltas na h-Alba.

Bochdainn agus gnè

Bidh cuibhreann nas motha de bhoireannaich ag obair uairean pàirt-ùine (44% an coimeas ri 15% de fhir), le còrr air 75% de luchd-obrach pàirt-ùine na h-Alba nam boireannach²⁴. Tha boireannaich cuideachd nas dualtaiche a bhith ann an obair le tuarastal ìosal, agus tha 64% de dhaoine a tha air am pàigheadh nas ìsle na Tuarastal Bith-beò nam boireannaich²⁵. Gu sònraichte, tha pàrantan singilte, a' mhòr-chuid aca nam boireannaich, nas dualtaiche a bhith ann am bochdainn na inbhich

¹⁸ ibid

¹⁹ UK Women's Budget Group (2018) Briefing on Public Transport and Gender

²⁰ Greed (2019) Are we still not there yet? Moving along the gender highway, chapter in Scholten and Joellsson (eds) Integrating gender into transport planning: from one to many tracks; Transport Innovation Gender Observatory Project

²¹ Transport and Travel in Scotland 2019

²² UK Women's Budget Group (2018) Briefing on Public Transport and Gender

²³ Department for Transport (2019) Transport and Inequality

²⁴ Pàipear Ullachaidh Leabharlann Taigh nan Cumantan (2019): Boireannaich agus an eaconamaidh

²⁵ SPICe (2016) The Living Wage: Facts and Figures

shingilte eile aig aois obrach ann an Alba²⁶. Mar sin, tha e deatamach gum bi gnè san amharc nuair a thathar a' beachdachadh air bochdainn còmhail. Gu dearbh, tha dlùth-cheanglaichean eadar bochdainn nam ban agus bochdainn chloinne is mar sin, tha e coltach gun toir brosnachadh co-ionannachd gnè deagh bhuidh air cur an aghaidh bochdainn chloinne cuideachd.

A' faireachdainn sàbhailte agus eagal ro fhòirneart

Bu chòir beachdachadh cuideachd air na dòighean anns am faod faireachdainnean sàbhailteachd agus eagal bho fhòirneart, buaidh a thoirt air giùlan siubhail nam ban²⁷. Tha boireannaich nas dualtaiche na fir a bhith a' gabhail dragh no dragh mòr mun chunnart gun tèid ionnsaigh dhrabasta a thoirt orra agus chan iad cho buailteach ri fireannaich a bhith ag aithris gu bheil iad a' faireachdainn glè shàbhailte no gu ìre mhath sàbhailte leotha fhèin air an oidhche (66% an taca ri 89%)²⁸.

Bidh droch-dhiol cho-cheangailte ri gnè agus sàrachadh feiseil gu sònraichte co-cheangailte ri còmhail phoblach²⁹ le draghan air daoine mu shàbhailteachd phearsanta nuair a thathar a' siubhal³⁰. Faodaidh sàrachadh feiseil a bhith co-cheangailte ri seòrsachan eile de dhroch-dhiol leithid gràin-cinnidh, gràin co-sheòrsachd, gràin tar-ghnèitheach, agus sàrachadh co-cheangailte ri ciorram³¹, agus mar sin tha e deatamach beachdachadh air mar a bhios eagal is cunnartan fòirneart co-cheangailte ri còmhail phoblach a' toirt buaidh mhì-chothromach air boireannaich bho mhion-chinnidhean, a tha leasbach, dà-sheòrsach, tar-ghnèitheach no ciorramach.

Feumalachdan còmhail dhaoine òga ag atharrachadh

Tha e na dhùbhlann mòr a bhith ag atharrachadh an t-siostaim còmhail a rèir nan atharrachaidhean ann an deamografaidh na h-Alba agus nam feumalachdan eadar-dhealaichte is atharrachail aig na diofar bhuidhnean aoise.

Tha fianais a' sealltainn gu bheil ìsleachadh ann an àireamh nan tursan a tha daoine òga (aois 17 gu 29) a' gabhail ann an Alba³². Dh'fhaodte nach eil na h-adhbharan air seo co-cheangailte ri còmhail, ach is cinnteach gu bheil iad a' toirt buaidh oirre, a' gabhail a-steach:

- gum bi mòran dhaoine òga a' conaltradh barrachd leis na meadhanan sòisealta seach gu pearsanta agus mar sin chan eil an uiread de dh'fheum aca air siubhal
- bidh barrachd òigrìdh a' dèanamh foghlam adhartach agus àrd-ìre, tha aca ri barrachd a chosg air taigheadas, chan eil iad ann an obair phàighte gus am bi iad nas sine agus mar sin, tha nas lugha aca ri cosg air siubhal.

Sheall an co-chonaltradh a rinneadh le Young Scot airson na Ro-innleachd gun robh cothrom air, agus cosgais còmhail phoblach - gu sònraichte gu foghlam adhartach

²⁶ Poverty and Income Inequality in Scotland 2015-18

²⁷ Equally Safe Strategy, Riaghaltas na h-Alba 2016

²⁸ Scottish Crime and Justice Survey 2018

²⁹ House of Commons Women and Equalities Committee (2018) Sexual Harassment of women and girls in public places

³⁰ Government Office for Science (2018) Inequalities in Mobility and Access in the UK

³¹ House of Commons Women and Equalities Committee (2018) Sexual Harassment of women and girls in public places

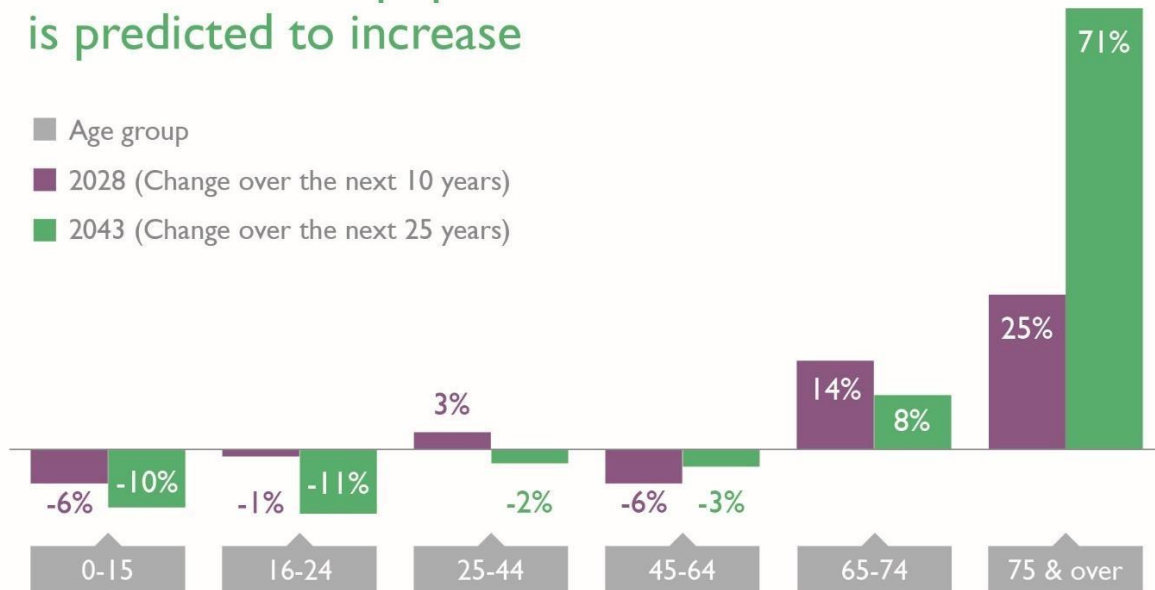
³² Is the urbanisation of young adults reducing their driving? Chatterjee et al., 2018

is foghlam àrd-ìre, agus sàbhailteachd phearsanta air còmhhdail am measg nan rudan a bu chudromaiche dhan òigridh³³.

A' coileanadh nam feumalachdan aig sluagh a tha a' fàs nas sine

Tha sluagh na h-Alba a' fàs nas sine. Ann an 2018, bha 455,000 neach ann an Alba a bha 75 no nas sine. Ro 2043, thathar an dùil gum fàs am figear seo gu 776,000, àrdachadh de beagan air 70%³⁴.

Scotland's older population is predicted to increase

Clàr 1: Atharrachadh sluaigh ris a bheilear an dùil a rèir aois

Gu h-eachdraidheil, mar a bu shine a dh'fhàsadh daoine, 's ann na bu lugha a bhiodh iad a' siubhal ach san latha an-diugh, tha seann daoine nas fhallaine, nas beartiche agus nas gluasadaiche an coimeas ri ginealaichean roimhe. Tha iad dualtach a bhith ag iarraidh a bhith a' siubhail barrachd agus feumaidh an siostam còmhhdail againn taic a chumail ri seo gus dèanamh cinnteach nach eil seann daoine iomallach gu sòisealta, g' e b' e far a bheil iad a' fuireach.

Fhuair an obair co-chomhairle a rinneadh mar phàirt de dh'obair deasachaidh na Ro-innleachd a-mach gun robh factaran a bha a' toirt buaidh air seann daoine a' gabhail a-steach charbadan nach eil ruigsinneach (a' gabhail a-steach thagsaidhean, bhusaichean agus thrèanaichean), cofhurtachd nan tursan, tricead nan seirbheisean bus agus droch amalachadh eadar diofar sheirbheisean còmhhdail.

Na feumalachdan còmhhdail aig daoine air a bheil ciorram

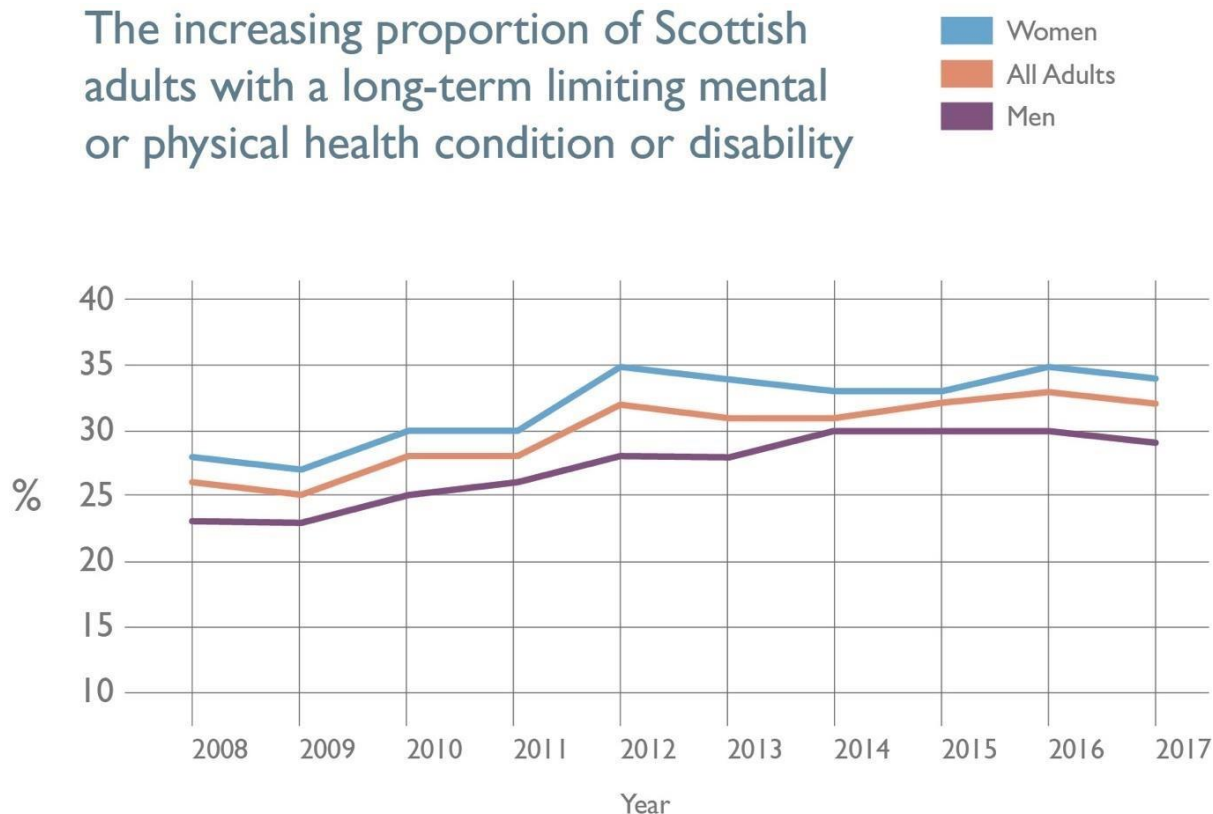
Tha a' chuibhreann de dh'inbhich air a bheil tinneas no ciorram slàinte inntinn no corporra fad-ùine a' dol am meud mar a bhios an sluagh a' fàs nas sine. Eadar 2008 agus 2017, chaidh a' chuibhreann de bhoireannaich air a bheil tinneas no ciorram slàinte inntinn no corporra fad-ùine am meud bho 28% gu 34%. Aig an aon àm,

³³ National Transport Strategy Review Young Scot, Ògmhios 2019

³⁴ Ro-mheasadh air an t-Sluagh, Clàran Nàiseanta na h-Alba (stèidhichte air 2018)

chaidh a' chuibhreann de dh'fhireannaich air an robh tinneas no ciorram slàinte inntinn am meud bho 23% gu 29%³⁵.

The increasing proportion of Scottish adults with a long-term limiting mental or physical health condition or disability

Clàr 2: Àireamh sa cheud de dh'inbhidh air a bheil suidheachadh slàinte inntinn no corporra fad-ùine

Tha na h-aon chòraichean aig daoine air a bheil ciorram 's a th' aig a h-uile saoranach eile³⁶ a thaobh cothrom co-ionann air cosnadh agus goireasan slàinte agus cùram slàinte gus pàirt a ghabhail ann an gnìomhan ionnsachaidh, sòisealta, cur-seachad agus cultair gus am bi beatha cho coileanta 's a ghabhas aca.

Ach, is urrainn cnapan-starra siubhail duilgheadasan mòra adhbharachadh do dhaoine air a bheil ciorram. Am measg nam prìomh dhùbhlain ris am feum an siostam còmhdhail dèiligeadh tha:

- cothrom a bhith ann air fiosrachadh siubhail ceart is buntainneach an dà chuid ro agus rè an turais
- cothrom a bhith ann ionadan-iomlaid còmhdhail phoblach a chleachdadh
- a bhith comasach air carbadan còmhdhail poblach a chleachdadh
- a bhith comasach air eadar-ghluasad eadar a h-uile modh còmhdhail
- draghan a thaobh sàbhailteachd agus cofhurtachd air lionra na còmhdhail phoblach

³⁵ Scottish Health Survey 2018 eagan, 2019 (am fios as ùire a tha ri fhaighinn)

³⁶ United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities

<https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>

Tha solarachadh còmh-dhail airson slàinte is cùram sòisealta uaireannan dùbhlach do sheann daoine is daoine air a bheil ciorram. Tha fianais a' sealltainn gu bheil duilgheadas air a bhith aig 98% de dhaoine air a bheil ciorram le bhith a' cur air dòigh, no a bhith a' faighinn còmh-dhail airson coinneamhan slàinte³⁷.

Tha cosgais cuideachd na dùbhlach do dhaoine air a bheil ciorram. Ged a tha Sgeama Siubhail Lasaichte Nàiseanta ann dhaibhsan a tha ion-roghnach, tha daoine air a bheil ciorram nas dualtaiche fulang bho bhacaidhean cosgais air còmh-dhail an coimeas ri daoine air nach eil ciorram. Tha cuibhreann nas lugha de dhaoine air a bheil ciorram ann an obair an taca ris an fheadhainn air nach eil ciorram, agus tha iad cuideachd nas dualtaiche a bhith fo bhuaidh bochdainn na daoine air nach eil ciorram³⁸.

Tha na cnapan-starra seo a' ciallachadh gu bheil ìrean nas lugha de shiubhal am measg dhaoine air a bheil ciorram agus gu bheil iad seo a' cur ri farsaingeachd de bhuidhean nach eil do-sheachanta.

Atharrachaidhean roinneil ann an Alba

Tha dùbhlach còmh-dhail eadar-dhealaichte ann an diofar roinnean ann an Alba. Is dòcha nach bi na cnapan-starra còmh-dhail a tha mu choinneimh an fheadhainn a tha a' fuireach ann am bailtean agus cathair-bhailtean ann am Meadhan na h-Alba co-ionann ris an fheadhainn ann am bailtean agus cathair-bhailtean ann am pàirtean eile de dh'Alba no, gu dearbh, anns na coimhearsnachdan iomallach, dùthchail agus eileanach againn. A bharrachd air seo, dh'fhaodte gu bheil feumalachdan còmh-dhail eadar-dhealaichte aig diofar sgìrean den dùthaich gus na h-amasan aca airson siubhal in-ghabhalach a choileanadh. Bidh feum air farsaingeachd de dh'fhuasglaidhean airson nan dùbhlach seo agus air diofar mhodailean riaghlaidh gus an libhrigeadh.

Bailtean agus Cathair-bhailtean

Tha na cathair-bhailtean againn a' fàs. Mar thoradh air dìth taigheadais air prìs reusanta ann am meadhan nam mòr-bhailtean, tha barrachd frith-bhailtean ann le barrachd sgeamaichean taigheadais, agus tha seo air buaidh a thoirt air feumalachdan agus pàtranan siubhail, gu sònraichte a-steach gu meadhan nan cathair-bhailtean far a bheil tòrr chothroman obrach stèidhichte. Ma leanas na gluasadan seo, chì na mòr-bhailtean againn fàs ann an taigheadas agus ann an sluagh thairis air an ath 20 bliadhna³⁹. Tha an sluagh ann an tòrr de na bailtean againn a' fàs cuideachd, gu sònraichte an fheadhainn ann am meadhan na h-Alba agus ann an àiteachan far an urrainn do dhaoine siubhal do na cathair-bhailtean againn airson obair.

Tha na h-atharrachaidhean a' cur cuideam agus iarrtas a bharrachd air na siostaman còmh-dhail againn agus an àireamh de dhaoine ann an àiteachan sònraichte a tha gan cleachdadh a' fàs agus na pàtranan siubhail aca ag atharrachadh mar thoradh air diofar dhòighean beatha. Mar eisimpleir, tha barrachd dhaoine ag iarraidh a dhol gu meadhan nan cathair-bhailtean againn, gu tric ann an càraichean prìobhaideach, agus tha seo a' toirt buaidh air atharrachadh na gnàth-shìde agus càileachd adhair. Bidh an t-iarrtas a tha a' sìor fhàs airson àiteachan poblach nas uaine le càileachd

³⁷ Mobility and Access Committee for Scotland, Report: Transport to Health and Social Care, am Faoilleach 2019

³⁸ Joseph Rowntree Foundation, <https://www.jrf.org.uk/report/poverty-scotland-2018>

³⁹ Ro-mheasadh air an t-Sluagh le Clàran Nàiseanta na h-Alba

adhair ionadail nas fheàrr agus sàbhailteachd nas fheàrr airson siubhal gnìomhach cuideachd a' toirt buaidh air mar as urrainn do charbadan sgìrean bailteil a chleachdadh agus an dòigh anns am bi sinn a' siubhal ann an sgìrean bailteil.

Le barrachd charbadan, tha barrachd dùmhlachd-trafaig ann, le gnìomhachasan a tha stèidhichte ann am meadhan nam mòr-bhailtean, no a' frithealadh meadhan nam mòr-bhailtean, a' faicinn àrdachadh ann an amannan siubhail, rud a tha a' toirt buaidh air cosgaisean agus coileanadh nan gnìomhachasan.

Mar thoradh air an dùmhlachd trafaig seo, tha tuigse a' fàs gum feumar aghaidh a chur air an uiread de charbadan tro cheuman gus iarrtas a stiùireadh gu h-èifeachdach agus gus roghainnean siubhail nas seasmhaiche a bhrosnachadh.

Tha tòrr de na coimhearsnachdan fon ana-chothrom as miosa ann an Alba ann an cathair-bhailtean, gu sònraichte ann an sgìrean air iomall nam bailtean. Ach feumaidh tòrr de na daoine a bhith a' siubhal astar fada airson cothroman obrach oir tha tòrr den obair stèidhichte ann am meadhan nan cathair-bhailtean.

Àiteachan dùthchail agus iomallach

Tha 98% de thalamh na h-Alba air an dùthaich ach chan eil ach 17% den t-sluagh a' fuireach ann. Tha dùbhlain a bharrachd aig an fheadhainn ann an sgìrean iomallach agus dùthchail sa bheatha làitheil aca na th' aig daoine a tha a' fuireach ann an àiteachan air tìr-mòr nach eil cho dùthchail no a tha a' fuireach ann an sgìrean bailteil.

Mar as trice, tha aig daoine ann an sgìrean dùthchail ri siubhal nas fhaide gus cothrom fhaighinn air seirbheisean agus mar as trice, tha nas lugha de roghainnean aca a thaobh còmhdhail phoblach, rud a tha a' ciallachadh gum bi dachaighean dùthchail a' dràibheadh nas trice na dachaighean bailteil mar as trice⁴⁰. Tha e cuideachd nas duilghe seirbheisean amalachadh ann an sgìrean dùthchail leis gu bheil an luchd-còmhnaidh sgapte agus gu bheil dùmhlachd sluaigh ìosal. A bharrachd air seo, tha fèill air còmhdhail phoblach gu math ìosal ann an iomadh sgìre dhùthchail uaireannan a chionn 's gum bi daoine a' dràibheadh barrachd gu tric, a tha a' fàgail gu bheil fàraidhean àrd agus/neo gu bheil feum air subsadaidh. Tha ro-mheasaidhean ann gun crìon àireamhan an t-sluaigh ann an iomadh àite iomallach agus dùthchail ann an Alba, le ìre dùmhlachd-sluaigh ìosal a tha ga dhèanamh nas dùbhланаiche do chompanaidhean còmhdhail poblach seirbheisean ion-obrachail a libhrigeadh air stèidh coimeirsealta. Tha crìonadh-sluaigh ann an àiteachan dùthchail air barrachd aire fhaighinn gu ìre mar thoradh air fianais a tha a' sìor fhàs mu nàdar agus buaidh dì-dhaoineachadh ann an Alba dhùthchail, agus air na cùisean sònraichte co-cheangailte ri imrich a tha ag èirigh bho bhith a' fàgail an AE.

Le slighean nas fhaide a dh'obair agus connadh nas daoire, cuiridh seo mu £30-£40 ris na cosgaisean cuibheasach an taca ri sgìrean dùthchail ann an Sasainn⁴¹.

Mar sin, is urrainn cosgaisean còmhdhail a bhith nam fìor dhùbhlain do dhaoine

⁴⁰ Scottish Transport Statistics Àir 37, 2018, Clàr 11.10

⁴¹ A Minimum Income Standard for Remote Rural Scotland, 2013, <http://www.hie.co.uk/regional-information/economic-reports-and-research/archive/a-minimum-income-standard-for-remote-rural-scotland.html>

aig a bheil teachd-a-steach ìosal a tha a' fuireach ann an sgìrean dùthchail, gu sònraichte nuair a dh'fheumas iad cothrom fhaighinn air obair agus seirbheisean deatamach mar eisimpleir slàinte is foghlam.

Bidh cosgaisean àrd agus mar nach eil seirbheisean còmhdhail ann gu tric cuideachd a' toirt buaidh gu sònraichte air òigridh, a' toirt droch bhuidh air cothroman obrach agus foghlaim. Tha cosgaisean libhrigidh mar as trice nas àirde do dhaoine ann an sgìrean dùthchail agus bheir seo buaidh nas motha agus barrachd dhaoine a' gluasad gu seopadaireachd air-loidhne. Bidh cùisean ruigsinneachd agus cosgais cuideachd a' toirt buaidh air daoine air a bheil ciorram a tha a' fuireach ann an sgìrean iomallach agus dùthchail – ma tha duilgheadasan aca a thaobh a bhith a' faighinn cothrom air, agus a' pàigheadh airson còmhdhail phoblach, dh'fhaodadh gum bi e doirbh cothroman cosnadh a lorg agus a ghabhail, agus faodaidh gun tèid barrachd dhaoine air a bheil ciorram a chumail ann am bochdainn agus aonarachd.

Feumaidh tòrr dhaoine is ghnìomhachasan ann an coimhearsnachdan iomallach is dùthchail a bhith ceangailte ri sgìrean bailteil, agus gu sònraichte ri cathair-bhailtean na h-Alba. Ach tha dùbhlain ro chuid de na coimhearsnachdan eileanach nach gabh turas a dhèanamh gu cathair-bhaile agus air ais air an aon latha airson obair⁴².

A bharrachd air sin, tha còmhdhail ann an sgìrean dùthchail gu sònraichte cudromach leis gu bheil mòran ghnìomhachasan anns na sgìrean sin beag agus mar sin, tha iad feumach air deagh bhun-structair còmhdhail gus taic a chumail ri libhrigidhean agus solaraichean, cothrom air mòr-ionadan gnìomhachais, siubhal gu luchd-ceannach agus astar dhan mhargadh.

Tha fianais a' sealltainn nach eil cothrom cho goireasach air seirbheisean aig cuibhreann nas motha de dhaoine ann an sgìrean dùthchail iomallach agus sgìrean dùthchail ruigsinneach⁴³. Tha àiteachan bailteil is dùthchail ann an Alba far a bheil an ìre làithreach de chòmhdhail poblach, a' gabhail a-steach còmhdhail ruigsinneach, agus cùisean ceangailteachd air a bhith nan cnapan-starra a thaobh cothrom fhaighinn air cothroman cosnadh, foghlaim, trèanadh no cùram slàinte. Bha an ìre riarachaidh le còmhdhail poblach ann an sgìrean bailteil mòra aig 77%, an taca ri dìreach 44% ann an àiteachan dùthchail ruigsinneach⁴⁴.

Tha dìth còmhdhail poblach na dhùbhlain sònraichte ann an sgìrean dùthchail do dhaoine òga, agus e na chnap-starra ro bhith a' faighinn cothrom air foghlam, trèanadh agus fastadh. Is urrainn seo imrich às an sgìre adhbharachadh san ùine fhada⁴⁵ agus buaidh a thoirt air cho seasmhach 's a tha na coimhearsnachdan iomallach is dùthchail.

Coimhearsnachd Eileanach

Tha na h-aon duilgheadasan aig coimhearsnachdan eileanach 's a tha aig daoine a tha a' fuireach ann an sgìrean dùthchail agus iomallach, ach gu tric, tha na dùbhlain nas motha.

⁴² Tha amas aig Co-chruinneachadh na Gàidhealtachd agus nan Eilean tiocaid-latha dà-shligheach a bhith ann gu cathair-bhaile air prìs reusanta.

⁴³ Transport and Travel in Scotland 2018, Clàr 33

⁴⁴ Scottish Household Survey 2019, Clàr 9.3, dàta 2018

⁴⁵ Suirbhidh HIE, 2018

Tha rannsachadh air sealltainn⁴⁶ gu bheil an teachd a-steach as ìsle a dh'fheumas teaghlaidhean airson inbhe beatha iomchaidh a bhith aca ann an coimhearsnachdan eileanach na h-Alba fada nas àirde na dh'fheumas daoine sa chòrr den RA, agus gu tric nas àirde na ann an sgìrean eile ann an Alba dhùthchail. Am measg nam factaran a tha ag adhbharachadh cosgaisean a bharrachd airson dachaighean eileanach an taca ris a' chòrr den RA, tha:

- astaran siubhail a dh'obair nas fhaide, còmhla ri cosgaisean connaidh nas àirde
- duilgheadasan a thaobh clàran-ama co-fhillte
- a' chosgais a bharrachd airson turasan a bhios a dhìth gu tìr-mòr bho àm gu àm
- cosgaisean aiseig/adhair a bharrachd airson siubhal eadar eileanan

Tha cosgaisean bathair a bharrachd air coimhearsnachdan eileanach uaireannan, mar eisimpleir, a' toirt biadh às an tuathanas agus biadh mara dhan mhargadh no a' toirt a-steach connadh no stuthan is luchd-obrach togail. Tha cosgaisean a bharrachd airson lìbhrigeadh nan dùbhlain cuideachd.

Is urrainn do chòmhdhail droch bhuaidh a thoirt air seasmhachd fhad-ùine nan coimhearsnachdan eileanach, coltach ris an t-suidheachadh ann an àiteachan dùthchail agus iomallach.

⁴⁶ A Minimum Income Standard for Remote Rural Scotland, 2013, <http://www.hie.co.uk/regional-information/economic-reports-and-research/archive/a-minimum-income-standard-for-remote-rural-scotland.html>

Takes climate action

- Will help deliver our net-zero target
- Will adapt to the effects of climate change
- Will promote greener, cleaner choices

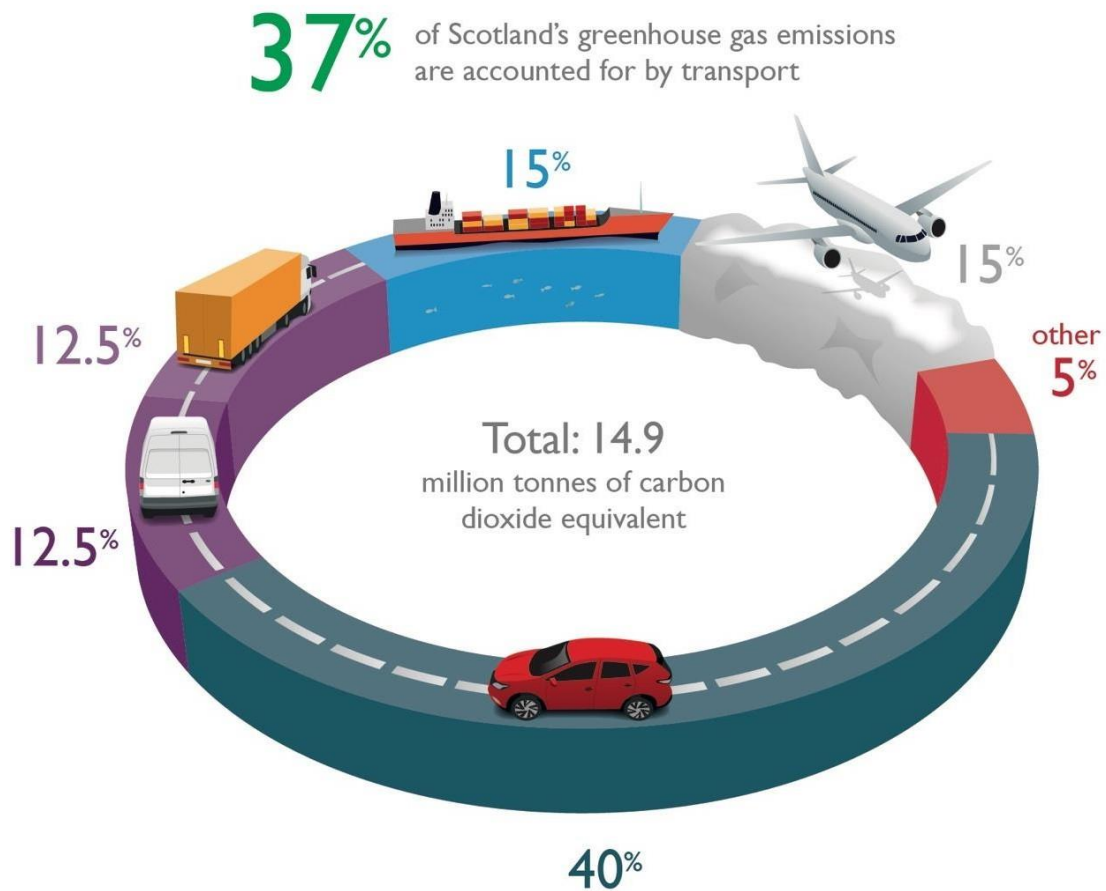
Suidheachadh èiginneach cruinneil na gnàth-shìde

Tha suidheachadh gnàth-shìde na cruinne èiginneach agus feumaidh sinn na sgaoilidhean gas taigh-glainne againn a lùghdachadh gu mòr.

Anns na còig bliadhna mu dheireadh, tha sgaoilidhean bho roinn na cumhachd air ìsleachadh agus mar thoradh air seo, tha sgaoilidhean iomlan na h-Alba air lùghdachadh. Ach, tha seo air ciallachadh gu bheil an cuibhreann bho sgaoilidhean gas bho chòmhdhail air a dhol am meud gu mòr. 'S e còmhdhail an roinn as motha ann an Alba a tha a' sgaoileadh gasaichean taigh-glainne, agus e a' sgaoileadh 37% dhiubh ann an Alba.

Tha na factaran a tha a' toirt buaidh air eimiseanan bho chòmhdhail lìonmhor agus iom-fhillte. Chuir an crìonadh eaconamach ann an 2008 ri tuiteam ann an eimiseanan, cho math ri leasachaidhean ann an èifeachdas connaidh agus atharrachaidhean ann am prìs na h-ola. Eadar an ìre as àirde ann an 2007 agus 2013, bha an treand ann an eimiseanan bho chòmhdhail a' dol sìos. Ach, bho 2013, tha fàs air a bhith ann gach bliadhna, a dh'aindeoin carbadan nas èifeachdaiche, mar thoradh air àrdachadh ann an cilemeatairean carbad air an dràibheadh. Tha e na phrìomh dhùbhlán a bhith a' lùghdachadh nam buaidhean seo gus cuideachadh le bhith a' libhrigeadh na targaid net-zero.

Share of greenhouse gas emissions by mode in Scotland 2017

Clàr 3: Sgaoileadh gasaichean an taigh-ghlainne a rèir modh, 2017⁴⁷

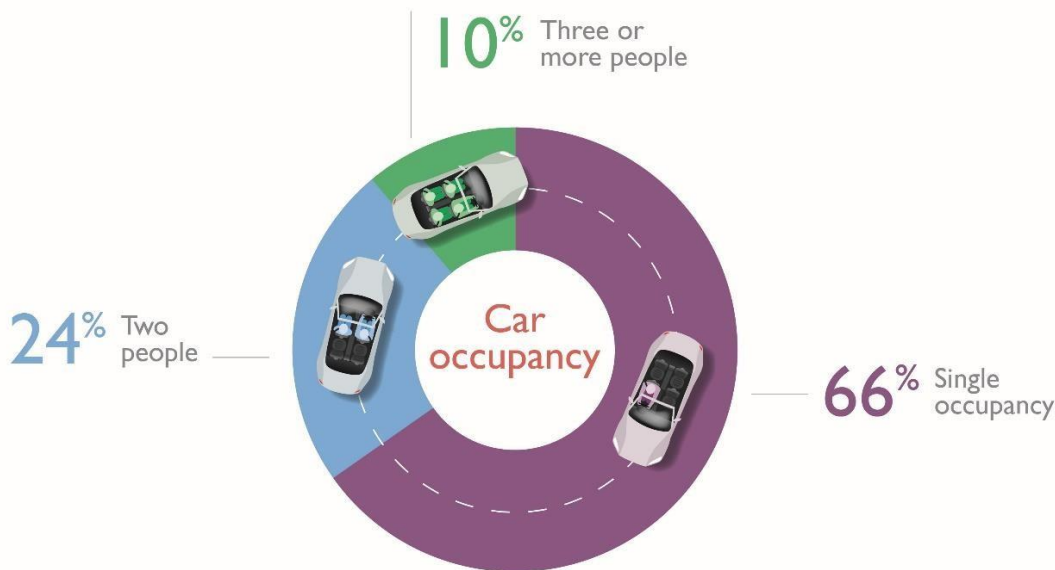
B' e càraichean an tùs as motha de sgaoilidhean gas bho chòmhdhail, aig 40%, air a leantainn le còmhdhail adhair agus loingeas aig 15% an urra. A bharrachd air seo, chaidh 25% de dh'eimiseanan a dhèanamh le measgachadh de Charbadan Bathar Aotrom (LGVs) agus Carbadan Bathar Trom (HGVs)⁴⁸.

Tha an uiread de thursan càr gun ach aon duine air bòrd cuideachd a' dol am meud. Bha am figear aig 66% ann an 2018, an taca ri 65% ann an 2013 agus 60% ann an 2008⁴⁹.

⁴⁷ National Atmospheric Emissions Inventory 1990-2017, tha 'other' a' gabhail a-steach bus is trèna

⁴⁸ ibid

⁴⁹ Transport and Travel in Scotland 2018, Clàr TD9

Clàr 4: Àireamhan ann an càr 2018

A' freagarrachadh airson atharrachadh na gnàth-shìde

A bharrachd air a bhith a' lùghdachadh na buaidh a bhios aig còmhdhail air a' ghnàth-shìde san àm ri teachd, feumaidh an siostam còmhdhail againn freagarrachadh a rèir na buaidh a bhios aig atharrachadh na gnàth-shìde.

Tha atharrachadh na gnàth-shìde a' toirt buaidh dhìreach air roinn na còmhdhail tron àireimh a tha a' sìor fhàs, agus a tha a' tachairt gu tric, de thachartasan dhroch shìde agus de throimhe-chèile a bhios iad ag adhbharachadh dhan t-siostam còmhdhail, leithid bleith nan cladaichean againn, maoimean-slèibhe agus ìrean uisge ag èirigh⁵⁰. Thathar ag aithneachadh gu bheil an troimhe-chèile a' toirt buaidh gu sònraichte mòr air coimhearsnachdan le nas lugha de roghainnean còmhdhail, agus le roghainnean còmhdhail nach eil cho ath-leumach.

Anns na beagan bhliadhnaichean a dh'fhalbh, tha grunn thachartasan sìde air a bhith ann a tha air mòran ùpraid adhbharachadh agus a tha air cosgaisean mòra adhbharachadh dhan eaconamaidh. Is dòcha gur e an tachartas as ainmeile nam measg an stoirm ris an canar 'Beast from the East' anns a' Ghearran 2018, an tachartas sìde a bu chosgaille ann an seachd bliadhna. Chosg am fìor dhroch shìde co-dhiù £1 billean gach latha do dh'eaconamaidh na RA mar thoradh air dùmhlaichd-traffic, trànaichean agus busaichean nach robh a' ruith a bha a' fàgail nach robh luchd-obrach comasach air a dhol a dh'obair⁵¹.

Càileachd adhair

A bharrachd air a bhith a' cur ri atharrachadh gnàth-shìde, tha droch bhuaidh aig an t-siostam còmhdhail againn air càileachd an adhair againn cuideachd. Bidh còmhdhail a' cruthachadh beagan a bharrachd air an t-siathamh cuid de stuth mìreach iomlan na h-Alba (PM10) agus còrr air trian de na sgaoididhean iomlan de

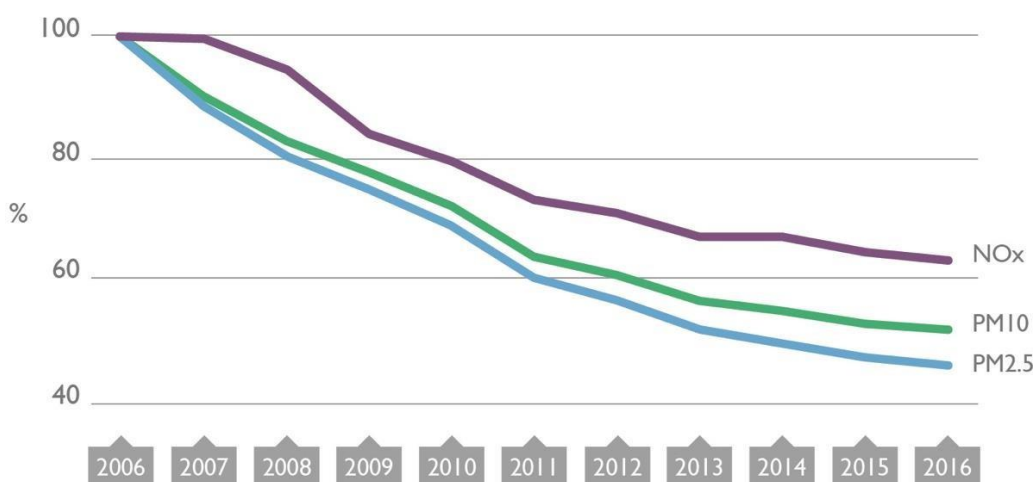
⁵⁰ Scotland Climate Change Adaptation Programme 2, (SCCAP2), gu bhith air fhoillseachadh nas fhaide air adhart ann an 2019

⁵¹ Freezing Weather costs UK economy £1bn a day, P Inman, G Topham, agus A Vaughan,

dh'ogsaideannan naitridein (NOx). Tha a' mhòr-chuid de na sgaoilidhean seo air an adhbharachadh le còmhhdhail rathaid.

Tha sgaoileadh NOx bho chòmhhdhail rathaid a' lùghdachadh ach chan ann cho luath 's a bhathar an dùil. Eadar 2006 agus 2016, chaidh sgaoilidhean bho chòmhhdhail de NOx⁵², PM10⁵³, agus PM2.5⁵⁴ an lughad le 37%, 48%, agus 54%.

Change in total transport emissions 2006-2016

Clàr 5: Atharrachadh anns na sgaoilidhean iomlan bho chòmhhdhail 2006-2016⁵⁵

Ged a tha tuiteam air a bhith ann, ge-tà, tha còmhhdhail, agus còmhhdhail rathaid gu sònraichte, fhathast a' cur gu mòr ri droch chàileachd adhair. Bidh truailleadh adhair a' cur ris na cunnartan bho ghalaran leithid na cuing, agus tinneas analach agus cridhe, gu sònraichte dhaibhsan a tha nas so-leònte leithid clann glè òg agus seann daoine no an fheadhainn air a bheil suidheachaidhean slàinte eile. A bharrachd air seo, tha càileachd adhair uaireannan nas miosa ann an sgìrean fo ana-chothrom agus tha e na chùis neo-ionannachd slàinte.

Ann an 2010, bha stuthan mion-mhìreach co-cheangailte ri timcheall air 2,000 bàs ro-òg ann an Alba agus chailleadh mu 22,500 bliadhna-beatha tron t-sluagh air fad⁵⁶.

Ag atharrachadh dòighean-giùlain toinnte

Gus aghaidh a thoirt air sgaoilidhean, bidh e mar phrìomh dhùbhlann toirt air daoine an dòigh-giùlain aca a thaobh siubhail atharrachadh, an dà chuid a thaobh a bhith a' lùghdachadh iarrtas air siubhail agus air an dòigh anns am bi iad a' dèanamh turasan sònraichte. Tha na co-dhùnidhean aig daoine a thaobh siubhail toinnte agus bheir grunn fhactaran buaidh orra. Is urrainn roghainnean a bhith a rèir, mar eisimpleir, feartan pearsanta, mar eisimpleir, aois, gnè agus teachd a-steach.

⁵² Tha NOx a' ciallachadh ogsaideannan naitridein, gu sònraichte stuthan truailidh san adhair.

⁵³ Tha PM10 a' ciallachadh stuthan mìreach (*particle material*-PM) le trast-thomhas de nas lugha na 10 micro-meatairean

⁵⁴ Tha PM 2.5 a' ciallachadh stuthan mìreach (PM) le trast-thomhas de nas lugha na 2.5 micro-meatairean

⁵⁵ Scottish Transport Statistics Àir. 37, 2018, Clàr 13.1a

⁵⁶ Cleaner Air for Scotland Strategy, <https://www2.gov.scot/Resources/0048/004884993.pdf>

Is urrainn dhaibh a bhith cuideachd a rèir far a bheil daoine a' fuireach agus/no ag obair, air cruinn-eòlas, air dè a' chòmhdhail a tha ri faighinn, air goireasachd agus air an àrainneachd thogte.

Tha na gnìomhan dha bheil daoine a' siubhal ag atharrachadh cuideachd. Leis gu bheil daoine a' cur seachad barrachd tìde air cur-seachadan, mar eisimpleir, tha daoine a' siubhal astaran nas fhaide gus pàirt a ghabhail ann an gnothaichean air a' bhlàr a-muigh. Cuideachd, tha mar a tha nàdar agus àite na h-obrach, cleachdadh fearainn, teicneòlas agus taigheadas ag atharrachadh, a bharrachd air a' ghluasad gu barrachd reic air-loidhne, air giùlan dhaoine atharrachadh gu mòr anns na bliadhnan mu dheireadh.

Gus na targaidean againn a thaobh gasaichean an taigh-ghlainne a choileanadh, cho math ri bhith a' cur an comas sòisealtas nas fhallaine agus nas in-ghabhalaich, nuair a tha aig daoine ri siubhail, bidh aca ri gluasad gu modhan-siubhail nas seasmaiche. Mar eisimpleir, tha tòrr thursan gu math goirid agus ghabhadh iad dèanamh le bhith a' coiseachd agus a' rothaireachd. Tha beagan a bharrachd air 34% de thursan nas giorra na 1km air an dèanamh ann an càr (an dàrna cuid mar dhràibhear no mar neach-siubhail)⁵⁷. Tha seo a' dol suas ri còrr is 50% nuair a tha an turas eadar 1km agus 2km. Ma thèid dòigh-giùlain siubhail dhaoine atharrachadh gus modhan-còmhdhail nas seasmaiche a chleachdadh, bheir seo buaidh nach beag air an àrainneachd a bharrachd air an t-slàinte is sunnd againn.

Crìonadh ann cleachdadh nam busaichean

Ann an 2017-18, rinneadh 388 millean turas air busaichean ionadail ann an Alba⁵⁸. Tha seo sìos bho 394 millean (-1.5%) bhon bhliadhna mu dheireadh agus bho 487 millean (-20.3%) ann an 2007-08. Tha an gluasad seo a' tachairt aig an aon àm ri àrdachadh de 7.4% ann an trafaig rathaid (cilemeatairean carbaid) ann an Alba eadar 2007-08 agus 2017-18⁵⁹. Tha e na dùbhlàn nach beag a bhith ag atharrachadh dòigh-giùlain siubhail dhaoine gus tursan a dhèanamh air còmhdhail phoblach seach ann an càr priobhaideach.

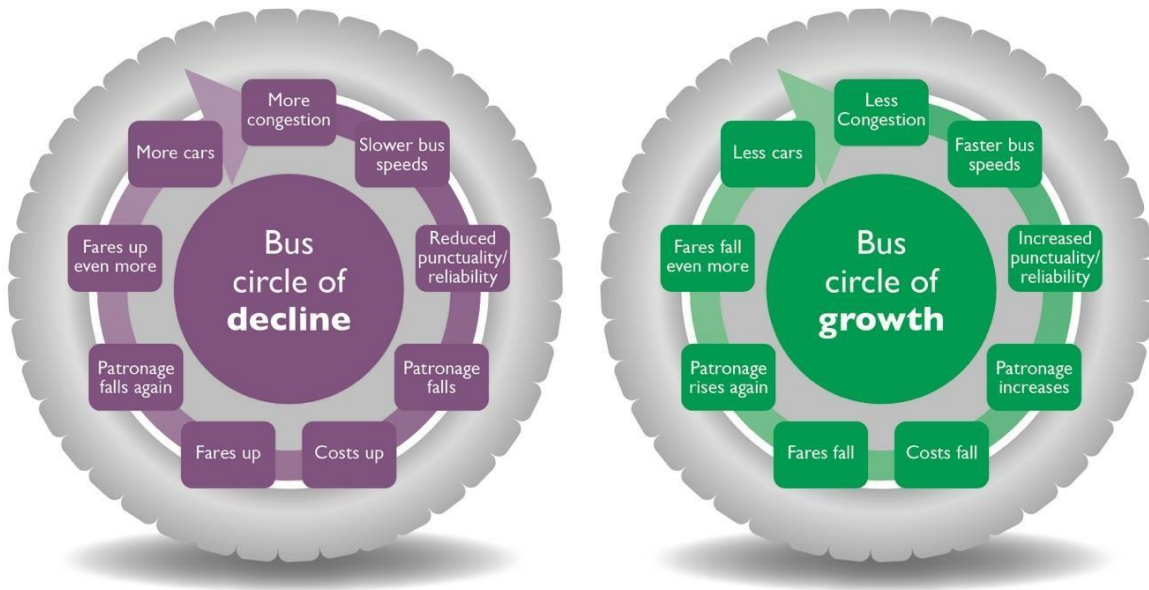
Tha cleachdadh nam busaichean air a bhith a' crìonadh san fharsaingeachd bho na 1960an air grunn diofar adhbharan. Am measg nan adhbharan, tha àm-siubhail nas fhaide, air adhbharachadh le dùmhlachd-trafaig air lìonra nan rathaidean, gu sònraichte ann an sgìrean bailteil⁶⁰. Chithear a' bhuaidh aig dùmhlachd anns a' chlàr gu h-ìosal air an làmh chli. Feumar an cearcall seo a thionndadh air ais gus taic a thoirt do dh'fhàs ann an cleachdadh busaichean, agus chithear a' bhuaidh aig seo ann an fhigear air an taobh dheas.

⁵⁷ Transport and Travel in Scotland 2018, Clàr TD2a

⁵⁸ Scottish Transport Statistics Àir 37, 2018. Clàr S1

⁵⁹ ibid

⁶⁰ https://greenerjourneys.com/wp-content/uploads/2016/06/TTBusReport_Digital.pdf

Clàr 6: Cearcall de chrìonadh is de dh'fhàs ann an busaichean

Ge b' e dè na h-adhbharan airson a' chrìonaidh ann an cleachdadh busaichean, le lùghdachadh ann an àireamhan an luchd-siubhail tha cunnart ann gum bi lùghdachadh san teachd a-steach agus nach bi cuid de na seirbheisean ion-obrachail tuilleadh, a' ciallachadh gun tèid an cur dheth agus, ann an cuid de shuidheachaidhean, gum bi na coimhearsnachdan air an iomall⁶¹.

⁶¹ "Trends in Scottish bus patronage"; 2017, KPMG airson CPT Scotland

Helps deliver inclusive economic growth

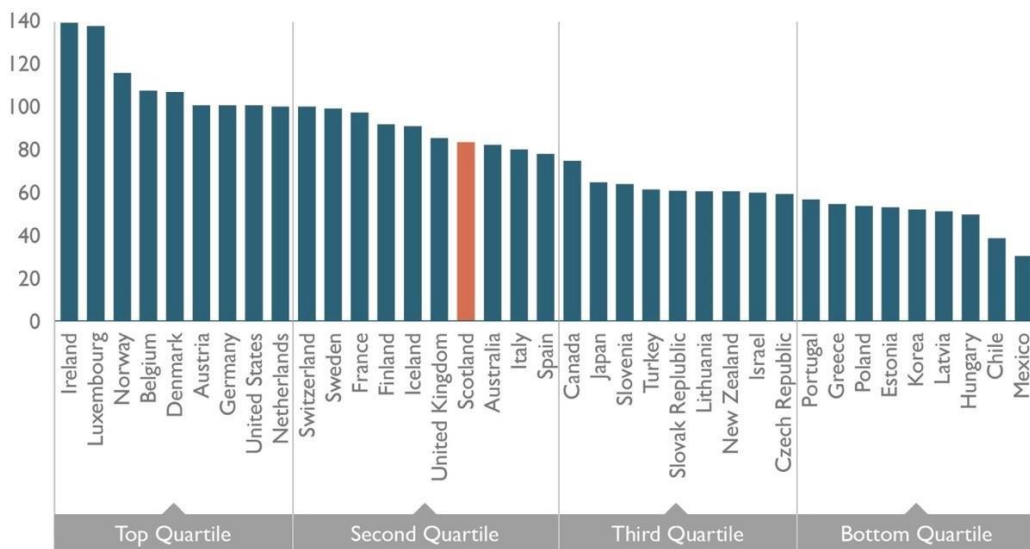
- Will get people and goods where they need to get to
- Will be reliable, efficient and high quality
- Will use beneficial innovation

Tarbhachd

Tha àrdachadh tarbhachd agus farpaiseachd na h-Alba na phrìomh dhùbhlan gus dèanamh cinnteach gum bi Alba soirbheachail gu h-eaconamaigeach san àm ri teachd. Tha an fhianais as ùire a' sealltainn gu bheil tarbhachd na h-Alba anns an 16mh àite a-mach à 37 am measg ball-dhùthchannan OECD⁶². Tha seo san dàrna cairteal ach nas ìsle na dùthchannan coimeasach eile, mar eisimpleir, Èirinn, A' Bheilg agus An Danmhairg. 'S e amas Riaghaltas na h-Alba gum bi Alba anns a' chiad chairteal.

Ged nach eil ìre tarbhachd na h-Alba air a stiùireadh a-mhàin le èifeachdas an t-siostaim còmhdaile, bidh leasachaidhean ann an ceanglaichean còmhdaile eadar gnìomhachasan a' lùghdachadh chosgaisean agus a' meudachadh tarbhachd, agus mar sin a' cruthachadh ìrean nas àirde de dh'fhàs eaconamach^{63,64}.

Nominal GDP per hour worked in 2017, OECD countries (USA=100)

Clàr 7: GDP⁶⁵ gach uair air obrachadh 2017 (Stàitean Aonaichte= 100)⁶⁶

⁶² OECD – Organisation for Economic Cooperation and Development

⁶³ Scotland's Big Mo: Industrial Strategy, Inclusive Growth and the Future of Mobility, SCDI's Connectivity Commission, An t-Ògmhios 2018

⁶⁴ Transport's role in sustaining UK's Productivity and Competitiveness: The Case for Action, Sir Rod Eddington 2008

⁶⁵ GDP – Gross Domestic Product (Làn-thoradh Dùthchail)

⁶⁶ Scottish Government Labour Productivity Statistics, 2018 Ràithe 3

Margaidhean obrach

Feumaidh daoine còmhhdail gus cothrom fhaighinn air obair, foghlam is trèanadh. Mar sin, bidh nas lugha de dhaoine gun obair, agus bheir seo taic ri àrd-amasan na h-Alba airson fàs. Faodaidh còmhhdail cuideachd dèanamh cinnteach gu bheil sgilean agus eòlas an fheachd obrach air a' mhaidseadh gu h-èifeachdach ri feumalachdan gnìomhachasan, a' cuideachadh gus teachd-a-steach agus tarbhachd a mheudachadh.

Tha na figearan as ùire⁶⁷ a' sealltainn gu bheil an ìre cosnaidh ann an Alba, aig 74.4% a tha gu math àrd an taca ri clàran eachdraidheil. A bharrachd air seo, tha ìre an dìth-chosnaidh ìosal aig 4.0%. Chan eil an ìre dìth-chosnaidh seo aig an aon ìre air feadh na h-Alba, ge-tà. Chaidh figearan de 1.8% agus 2.1% a chlàradh ann an Arcaibh agus Sealtainn, ach chlàraich sgìrean comhairle Siorrachd Àir an Ear, Baile Ghlaschu agus Baile Dhùn Dè figearan de 5.8%, 5.9% agus 6.5%⁶⁸.

Ged nach e cothrom air còmhhdail do chothroman obrach an aon adhbhar airson cion-cosnaidh, tha fianais⁶⁹ ann gu bheil cuid de dhaoine a tha a-mach à obair a' faicinn cosgaisean còmhhdail àrd - a bharrachd air cnapan-starra corporra a thaobh ruigsinneachd air còmhhdail - do dh'àiteachan cosnaidh mar chnap-starra. Tha seo gu sònraichte fìor airson an fheadhainn ann an sgìrean dùthchail, daoine le ciorraman agus tinneasan slàinte fad-ùine, an fheadhainn òga, feadhainn aig a bheil teachd-a-steach ìosal agus teaghlachan le clann, agus mar sin tha e a' cuingealachadh nan cothroman cosnaidh agus nan roghainnean a tha rim faighinn.

Luchd-obrach le sgilean airson an àm ri teachd

Tha grunn dùbhlain mu choinneamh gnìomhachas na còmhhdail co-cheangailte ris an fheachd-obrach, an dà chuid a thaobh gainnead sgilean ann an cuid de raointean, agus am feum a bhith ag ath-thrèanadh agus ag adhartachadh sgilean luchd-obrach ann an raointean eile. Feumaidh sinn taic a chumail ri roinn còmhhdail a tha cothromach agus in-ghabhalach airson luchd-fastaidh agus airson an luchd-obrach.

Tha an àireamh a' fàs de luchd-obrach ann an gnìomhachas na còmhhdail a tha a' leigeil dhiubh an dreuchdan no a' fàgail a' gnìomhachais. Le àireamh nas ìsle de dhaoine òga a' tighinn a-steach dhan gnìomhachas airson a dhol nan àite, tha gainnead sgilean ann agus tha iarrtas a' sìor fhàs airson luchd-obrach le teisteanasan agus sgilean iomchaidh.

Dh'fhaodadh mì-chinnt co-cheangailte ri bhith a' fàgail an AE droch bhuaidh a thoirt air a' mhargadh obrach cuideachd. Mar eisimpleir, tha ceistean ann mu thràth mu fhaotainneachd luchd-obrach sgileil anns an roinn logastachd agus sgaoileadh, le dragh sònraichte mu bhith a' fastadh dhràibhearan HGV teisteanach. Tha an gnìomhachas a' measadh gum bi gainnead ann de dh'eadar 35,000 agus 60,000 dràibhear air feadh na RA ro 2020⁷⁰.

Chomharraich aithisg Sgrùdadh Alba *Maintaining Scotland's Roads* gu bheil ùghdarrasan rathaidean a' sìor fhàs iomagaineach mun bhuaidh a dh'fhaodadh a

⁶⁷ Labour Force Survey, Iuchar-Sultain 2019

⁶⁸ Annual Population Survey 2018

⁶⁹ Tachartas aig Caidreachas na Bochdainn mu Bhochdainn is Còmhhdail, An Gearran 2019

⁷⁰ Shortage occupation list 2018

bhith aig na lùghdachaidhean luchd-obrach a tha ag èirigh bho chuingeadan buidseit. Tha dragh orra mu chall sgilean is eòlas teicnigeach is coimeirsealta, mu fheachd-obrach a tha a' fàs nas sine agus mu mar as urrainn dhaibh luchd-obrach ùr a thàladh agus a thrèanadh.

Chan eil clàr meadhanach ann de sgèile an lùghdachaidh ann an luchd-obrach glèidhidh rathaidean agus luchd-obrach planaidh còmhdhail thairis air na beagan bhliadhnaichean a dh'fhalbh, ach a-mach à mu 5,000 luchd-obrach aig comhairlean a tha ag obair air na rathaidean, tha 40% aois 50 no nas sine agus chan eil ach 13% nas òige na 30⁷¹.

Malairt agus comas-ceangail

Tha còmhdhail ro-chudromach na malairt agus airson na farpaiseachd againn, taobh a-staigh na h-Alba, air feadh na RA agus gu h-eadar-nàiseanta. Tha a bhith a' leasachadh shlighean a-steach dhan dùthaich (leithid puirt-adhair, puirt agus prìomh ionadan còmhdhail) agus ruigsinneachd rathad/rèile do na h-aonadan sin a' cumail taic do luchd-às-mhalairt a bhith a' fàs anns na margaidhean a th' ann agus cothroman a lorg ann am margaidhean ùra.

Tha ceanglaichean malairt làidir aig Alba le 105 dùthchannan thairis air cha mhòr 100 diofar ghnìomhachasan agus roinnean. Tha prìomh mhargaidhean às-mhalairt na h-Alba a' gabhail a-steach peatrail, bathair peatrail agus stuthan co-cheangailte riutha, biadh is deoch agus innealan agus uidheamachd gus cumhachd a dhèanamh, le 38% den às-mhalairt anns na stuthan sin air an cur gu margaidhean an AE.

Bha Alba a' malairt bathar luach £57.6 billean ann an 2018 taobh a-muigh na RA⁷², le còrr agus leth (56%) nan às-mhalairt, agus an còrr dhiubh nan in-mhalairt. Bha an luach £32.2 billean de bhathar a chaidh às-mhalairt na àrdachadh de 12.7% air a' bhliadhna mu dheireadh agus bha e a' dol gu margaidhean mar a chithear sa gheàrr-chunntas gu h-ìosal⁷³.

⁷¹ Maintaining Scotland's roads, 2016, Audit Scotland, http://www.audit-scotland.gov.uk/uploads/docs/report/2016/nr_160804_maintaining_roads.pdf

⁷² Transporting Scotland's Trade, Transport Scotland, 2019

⁷³ Nòta: tha na Tìrean Ìosal cudromach gu ìre mar thoradh air cho cudromach 's a tha Rotterdam mar phrìomh àite airson a bhith a' gluasad bathar air adhart.

Destination of Scotland's exports

Top five export countries

Clàr 8: Às-mhalairt na h-Alba⁷⁴

Còmhdhail Adhair

Airson a bhith tarbhach, farpaiseach agus soirbheachail gu h-eaconamach, feumaidh deagh cheanglaichean a bhith aig Alba. Bidh còmhdhail adhair fhathast na phrìomh phàirt de cheangailteachd na h-Alba, an dà chuid gu h-eadar-nàiseanta agus taobh a-staigh na h-Alba agus na RA. Tha sinn ag aithneachadh cho cudromach 's a tha slighean-adhair roinneil a tha a' siubhal eadar bailtean mòra agus eileanan na h-Alba agus àiteachan far nach eil rèile freagarrach airson gnìomhachasan, mar eisimpleir, gu iar-dheas Shasainn.

Tha sinn cuideachd airson 's gum bi e furasta dhan chòrr den t-saoghal a bhith a' tadhal air agus a bhith ri gnìomhachas ann an Alba. Tha luchd-tadhail eadar-nàiseanta a' cur gu mòr ri gnìomhachas na turasachd againn.

Ach feumar a' bhuaidh àrainneachdail aig còmhdhail adhair aithneachadh agus feumar a' mhaothaicheadh ma tha sinn a' dol a' choileanadh na targaid net-zero againn. Feumaidh sinn cumail oirnn le bhith a' sgrùdadh chothroman gus sgaoilidhean bhon roinn an adhair a' lùghdachadh airson daoine a tha a' siubhal gu, bho agus taobh a-staigh Alba.

Bathar

Tha gluasad èifeachdach bathair riatanach airson malairt agus fàs eaconamach seasamhach. Bidh lionra còmhdhail na h-Alba a' cumail taic ris an obair aig còrr is 360,000 gnìomhachas. Bidh dàlaichean anns an t-siostam còmhdhail againn a' toirt buaidh mhòr air companaidhean le bathar a' dh'fheumas a bhith air a' libhrigeadh aig an àm cheart agus chun na h-ìre càileachd ris a bheil an luchd-ceannach an dùil, leithid companaidhean ann an roinnean tuathanachais is

⁷⁴ Transporting Scotland's Trade, Còmhdhail Alba, 2019

iasgaich.

Tha gluasad èifeachdach airson bathair ro-chudromach do luchd-ceannach, an dà chuid a thaobh a bhith a' lìbhrigeadh stuthan do na bùithtean agus, nas trice san latha a th' ann, dìreach do dhachaighean.

Tha bathar air a ghluasad taobh a-staigh na h-Alba le rathad, rèile, adhar, a' mhuir agus slighean-uisge a-staigh dhan tìr. Tha grunn rudan a' toirt buaidh air a' phàtran gluasaid iom-fhillte seo, a' gabhail a-steach iarrtasan agus àiteachan luchd-ceannach, logastachd agus stiùireadh sèine solair, leasachaidhean ann an teicneòlas logastachd agus riaghladh shiostaman còmhdhail.

Ann an 2018, bha am bathar air fad (gun a bhith a' gabhail a-steach pìoban no rèile) a chaidh a thogail ann an Alba mu 214 millean tunna⁷⁵. B' e bathair rathaid an cuibhreann as motha (69%) air a leantainn le còmhdhail mara (31%) agus còmhdhail adhair (nas lugha na 1%). Chaidh a' mhòr-chuid den bhathar a chaidh a thogail ann an Alba (111 millean tunnaichean) a ghiùlan air rathad agus dh'fhuirich e taobh a-staigh Alba.

Thathar an dùil gun àrdaich an àireamh de thursan le carbadan bathair, ma thèid fhàgail gun bhacadh, le 44% eadar 2014 agus 2037⁷⁶, a bheir droch bhuidh air amannan siubhail agus a dh'adhbharaicheas dàil aig prìomh amannan. Le cho cudromach 's a tha gnìomhachas giùlan bathair na h-Alba dhan eaconamaidh, bidh buaidh aig na factaran sin aig a' cheann thall air coileanadh na h-eaconomaidh mura tèid dèiligeadh riutha.

Bidh buaidh air an àrainneachd cuideachd, a tha na dhùbhlann a bharrachd. Ann an 2017, bha eimiseanan HGV 3.5% nas àirde ann an 2016 agus 5.2% os cionn na bun-loidhne bho 1990⁷⁷. Bha eimiseanan bho LGVs 6.5% nas àirde na 2016 agus 95.6% nas àirde na a' bhun-loidhne bho 1990, an leudachadh as motha ann an còmhdhail rathaid uile gu lèir. Tha am fàs ann an eimiseanan bho charbadan bathair aotruim ann mar thoradh air leudachadh ann an cilemeatairean-carbaid.

Taobh a-staigh bathair, mar as trice, thèid carbadan nas motha a chleachdadh airson tursan fada agus airson sgaoileadh roinneil na thèid a chleachdadh airson lìbhrigidhean bailteil. Gu dearbh, tha a' mhòr-chuid de bhathar rathaid air a ghluasad ann an HGVan le cuideam nas motha na 3.5 tunna, mar as trice carbadan artaigeach air a dhèanamh suas de dh'aonadan tractar agus trèalair fa leth.

Ach ged a tha tursan bathair fada a' dèanamh suas a' mhòr-chuid de mhiltean agus a' cleachdadh nan carbadan as motha, tha na buaidhean sòisealta agus àrainneachdail nas fharsainghe aig sgaoileadh bailteil agus sgaoileadh mìle mu dheireadh nas fhaicsinniche dhan phoball, leis gum faod fàs trafaig bathair ann an sgìrean bailteil trang cur ri dùmhlachd agus truailleadh adhair. Ged a tha a' mhòr-chuid den sgaoileadh mìle mu dheireadh ann an sgìrean bailteil air a ghabhail os làimh le carbadan coimeirsealta aotrom, agus barrachd is barrachd le teachdairean baidhsagail, tha mòran dhe fhathast air a dhèanamh le HGVan. Tha seo gu sònraichte doirbh aig prìomh amannan siubhail nuair a tha coimiutairean a' siubhal a dh'obair no air ais a dh'obair agus a tha clann air an t-slighe dhan sgoil. Tha sinn ag aithneachadh gu bheil bathar cudromach airson soirbheas na h-eaconomaidh

⁷⁵ Transporting Scotland's Trade, Còmhdhail Alba, 2019

⁷⁶ Transport Forecasts, Còmhdhail Alba 2018

⁷⁷ Carbon Account for Transport No. 11: Eagran 2019

againn, ach feumaidh sinn dèanamh cinnteach gun tèid aghaidh a chur air an droch bhuaidh a bhios aig gluasad nan carbadan bathair.

Turasachd

Bheir còmh-dhail taic ro-chudromach do thurasachd. Tha e a' toirt cothrom do dhaoine tighinn a dh'Alba agus a bhith a' siubhal taobh a-staigh na dùthcha agus gus eòlas fhaighinn air an iomadh sealladh agus goireas san dùthaich againn. Ann an 2018, chuir Alba fàilte air còrr is 3.5 millean luchd-siubhal a dh'fhuirich ann an Alba airson co-dhiù oidhche, leudachadh de 10% bhon bhliadhna roimhe sin⁷⁸, le pàtran nan làithean-saora ag atharrachadh (le barrachd làithean-saora goirid agus gu àiteachan nas iomallaiche).

Tha turasachd bhon RA agus nas fhaide air falbh a' cur gu mòr ris an eaconomaidh againn agus chaidh còrr is £10 billean a chosg ann an 2018⁷⁹. Ged a tha a' mhòr-chuid den luchd-turais a bhios a' tadhal air Alba a' tighinn bho thaobh a-staigh na RA, tha dàta a' sealltainn gu bheil daoine à thall-thairis mar as trice a' tighinn bho dhùthchannan aig a bheil ceangal malairt làidir ri Alba. Ann an 2018, thàinig 47.4% de luchd-tadhail a dh'Alba bho thè de na seachd dùthchannan as motha a nì in-mhalairt is às-mhalairt le Alba (Sìona, An Fhraing, a' Ghearmailt, Na Tìrean Ìosal, Nirribhidh agus na Stàitean Aonaichte) agus chosg iad £1.1 billean eadarra - 49.5% de na cosg an luchd-tadhail air fad ann an 2018⁸⁰.

Bidh luchd-turais bho thaobh a-staigh na RA (a' phrìomh mhargaid againn, a' gabhail a-steach dhaoine bho Alba fhèin) a' tighinn a dh'Alba agus a' siubhail ann an Alba air an rathad. Is e siubhal air itealan an dòigh còmh-dhail as cumanta airson luchd-tadhail eadar-nàiseanta a dh'Alba. Bho 2002, tha an àireamh de luchd-tadhail eadar-nàiseanta a tha a' siubhal a dh'Alba air plèana air dùblachadh (+150%), ach tha na h-àireamhan a tha a' tighinn air bàta agus tro Thunail a' Chaolais air fuireach cha mhòr aig an aon ìre. Tha àrdachadh mòr air a bhith san àireamh de dhaoine a tha a' tighinn air soithichean turais, a tha air èirigh bho 369 tursan gu puirt le 268,481 luchd-siubhail ann an 2010 an taca ri mu 912 tursan le 920,000 luchd-siubhail ann an 2019⁸¹. Ged a tha siubhal a dh'Alba air an rathad-iarainn aig ìre ìosal airson luchd-tadhail eadar-nàiseanta, tha e nas àirde dhaibhsan a tha a' siubhal taobh a-staigh na RA⁸².

Feumaidh sinn aithneachadh gun toir am fàs ann an luchd-turais, gu sònraichte ann am mìosan tranga an t-samhraidh, buaidh air an t-siostam còmh-dhail againn. 'S e an cruth-tìre as motha a tha a' tarraing luchd-tadhail a dh'Alba agus tha turasachd gu sònraichte cudromach do na coimhearsnachdan dùthchail againn. Ach tha droch bhuaidh ann uaireigin bho cho mòr-chòrdte 's a tha Alba cuideachd agus tha daoine ann an grunn choimhearsnachdan iomallach, dùthchail agus eileanach a' faicinn crìonadh a' tighinn air na lìonraidhean rathaid leis an trafaig a' dol am meud, gu sònraichte càraichean, carabhanan agus dachaighean-motair a tha tòrr nas motha agus nas truime, cho math ri cuingealachadh air comas-lionaidh a thaobh carbadan air aiseagan.

⁷⁸ Scotland's Tourism Summary Report, Visit Scotland 2019. <https://www.visitscotland.org/binaries/content/assets/dot-org/pdf/research-papers-2/2018-national-tourism-stats-summary.pdf>

⁷⁹ ibid

⁸⁰ Transporting Scotland's Trade, Còmh-dhail Alba, 2019 <https://www.transport.gov.scot/publication/transporting-scotland-s-trade/>

⁸¹ <https://www.cruisescotland.com/>

⁸² ibid

Mar sin, tha e cudromach ged a bhios sinn fhathast a' cur fàilte air luchd-tadhail a dh'Alba agus a' faighinn buannachd bho thurasachd, gum broснаich sinn luchd-turais a bhith a' tighinn agus a' siubhail taobh a-staigh na h-Alba a' cleachdadh dhòighean nas seasmaiche.

Didseatach agus lùths

Cha ghabh siostam còmhdhail a thogail ann an Alba a tha a' freagarrachadh ris na feumalachdan atharrachail agus eadar-dhealaichte againn mur a bi sinn a' coimhead air factaran eile a tha a' toirt buaidh air a' chùis. Feumar coimhead air còmhdhail còmhla ri iomairtean agus ro-innleachdan eile, a' gabhail a-steach didseatach agus lùths.

Thairis air àm na Ro-innleachd seo, bheir atharrachaidhean ann an conaltradh agus teicneòlasan didseatach buaidh a cheart cho mòr ri còmhdhail air càite am bi agus cuine a bhios daoine ag obair. Bidh buaidh mhòr aig na h-atharrachaidhean sin air mar a bhios na companaidhean a' dèanamh malairt agus air na companaidhean ris am bi iad a' dèanamh malairt. Tha factainneachd ceangailteachd fòn-làimhe air feadh lìonra na còmhdhail na prìomh chomasaiche airson gabhail ri teicneòlasan ùra, agus tha daoine an dùil ri deagh cheangailteachd fad an t-siubhail.

A bharrachd air seo, thathar an dùil gum fàs nàdar comasachaidh na ceangailteachd nas cudromaiche airson roinn na còmhdhail. Mar eisimpleir, tha leasachaidhean ann an dàta siubhail didseatach agus na dòighean anns an cuir sinn siubhal air dòigh tro àrd-ùrlaran didseatach a' toirt fàs air gluasadachd mar sheirbheis (*MaaS - Mobility as a Service*). Dh'fhaodte gun toir leasachaidhean ann an teicneòlas agus ceangailteachd didseatach buaidh air an dòigh anns a bheil daoine ag obair agus a' siubhal agus dh'fhaodte gum bi na ceanglaichean sin nam pàirt ro-chudromach den dòigh anns an cuir còmhdhail ri targaidean na h-Alba a taobh eimiseanan. Tha cothrom air conaltradhean didseatach cuideachd nam factaran ro-chudromach ann an co-dhùnaidhean a nì daoine air a bheil ciorram mu roghainnean a thaobh àite agus roghainnean còmhdhail.

Tha sinn a' faighinn leudachadh nach beag de dhaoine ag obair aig an taigh agus de phàtranan obrach nas sùbailte. Ach tha na h-atharrachaidhean seo ann am pàtranan obrach traidiseanta a' cruthachadh iarrtasan ùra agus eadar-dhealaichte air an t-siostam còmhdhail againn, mar eisimpleir, le nas lugha de choimiutairean aig na prìomh amannan siubhail. Bidh iad, ge-tà, a' cruthachadh iarrtasan airson siubhail aig amannan eadar-dhealaichte agus ann an dòighean eadar-dhealaichte, agus modhan agus amannan siubhail agus pàtranan siubhail ag atharrachadh. Tha seo a' toirt buaidh air cho faisg air an àite-obrach aca 's a tha daoine airson fuireach.

Tha sinn cuideachd a' faicinn atharrachadh anns na cleachdaidhean seopadaireachd aig daoine agus barrachd rudan gan ceannach air-loidhne agus gan libhrigeadh do dhaoine aig an taigh no san àite-obrach aca. Tha na cleachdaidhean seo a' dol an àite cuid den t-siubhal phearsanta a nì sinn le càr no còmhdhail phoblach le barrachd còmhdhail bathair aotruim ann. Tha na h-atharrachaidhean seo mar thoradh air barrachd cleachdadh de theicneòlasan nas fheàrr.

Feumaidh an siostam còmhdhail againn lùths airson a bhith ag obair gu h-èifeachdach. Tha Alba air thoiseach air càch a thaobh a bhith a' brosnachadh charbadan dealain agus carbadan eile le eimiseanan ìosal⁸³, le gealltanais cuir às dhan fheum air càraichean is bhanaichean peatrail is dìosail ùr ro 2032. Mar an

⁸³ Switched on Scotland Phase 2: An action plan for growth, Riaghaltas na h-Alba 2017

ceudna, tha prògram susbainteach, agus leantainneach ann de bhith a' dealanachadh an lionra rèile, le mu 75% de na tursan rèile làitheil a dh'obair ann an Alba a-nis air an dèanamh ann an trèanaichean dealanach.

Tha an t-àrd-amas seo a cheart cho ceangailte ri lùths 's a tha e ri miannan còmhhdhail. Gus an t-àrd-amas seo a choileanadh, feumaidh Alba am bun-structar teàirrdsaidh agus bun-structair lionra eile a tha a dhìth a thogail agus a riaghladh, agus aig an aon àm, a bhith a' brosnachadh mothachadh agus misneachd am measg nan coinsiumairean.

Bidh e a' gabhail a-steach eòlaichean le uallach airson poileasaidh còmhhdhail a libhrigeadh, luchd-saothrachaidh charbadan, an fheadhainn le uallach airson cumail suas agus obrachadh nan lionraidhean, companaidhean còmhhdhail, agus luchd-dèanaimh agus -sgaoilidh dealain, a bharrachd air luchd-cleachdaidh seirbheisean còmhhdhail.

Earbsachd

'S e a th' ann an siostam còmhhdhail earbsach ach siostam far an urrainn do dhaoine a dhol do na h-àiteachan dha bheil iad ag iarraidh a dhol, nuair a tha iad ag iarraidh, agus gun ruig iad an cheann-ùidhe aca air an uair.

Feumaidh gnìomhachasan earbsachd cuideachd, oir feumaidh comas a bhith aca am bathar aca a libhrigeadh do luchd-ceannach air an uair no le glè bheag de dhàil agus bu chòir dhaibh bathar fhaighinn bho sholaraichean nuair a dh'fheumas iad e.

Le ìre nas lugha de dhùmhlachd-trafaig, 's urrainn seo cur ri earbsachd agus amannan siubhail nas giorra airson gnìomhachasan agus luchd-cleachdaidh rathaid-eile, ag adhbharachadh chosgaisean nas ìsle, ìrean tarbhachd agus farpaiseachd nas àirde, agus taic ri fàs eaconamach. Is urrainn dha cur ri in-tasgadh agus cuideachadh gus malairt a bhrosnachadh.

Eadar 2016 agus 2018, bha dàil air 13% de na tursan càr iomlan aig dràibhear⁸⁴. Airson tursan a rinneadh a dh'obair no airson gnìomhachasan, tha am figear ag èirigh gu 22% agus 18%.

Tha rannsachadh air sealltainn gu bheil dùmhlachd-trafaig shusbainteach ann an cuid de chathair-bhailtean na h-Alba agus gu bheil seo ag adhbharachadh dhuilgheadasan eile⁸⁵. Tha liosta gu h-ìosal de na factaran co-cheangailte air cosgais na dùmhlachd-trafaig ann an Alba:

- B' e Glaschu am baile leis an treas ìre as miosa de dhùmhlachd-trafaig san RA agus b' e Dùn Èideann am baile san t-siathamh àite
- ann an Glaschu ann an 2017, gu cuibheasach chaill gach dràibhear 99 uairean a thìde mar thoradh air dùmhlachd. Bha seo air àrdachadh 4% bho 2016. Cosgaidh dùmhlachd-trafaig £736 do gach dràibhear gach bliadhna
- taobh a-muigh Lunnainn, b' e Great Western Road ann an Glaschu an trannsa còmhhdhail leis an ìre dùmhlachd-trafaig as miosa ann an cathair-bhailtean na RA⁸⁶
- ann an Dùn Èideann ann an 2017, gu cuibheasach chaill gach dràibhear

⁸⁴ Transport and Travel in Scotland 2018, Clar TD12

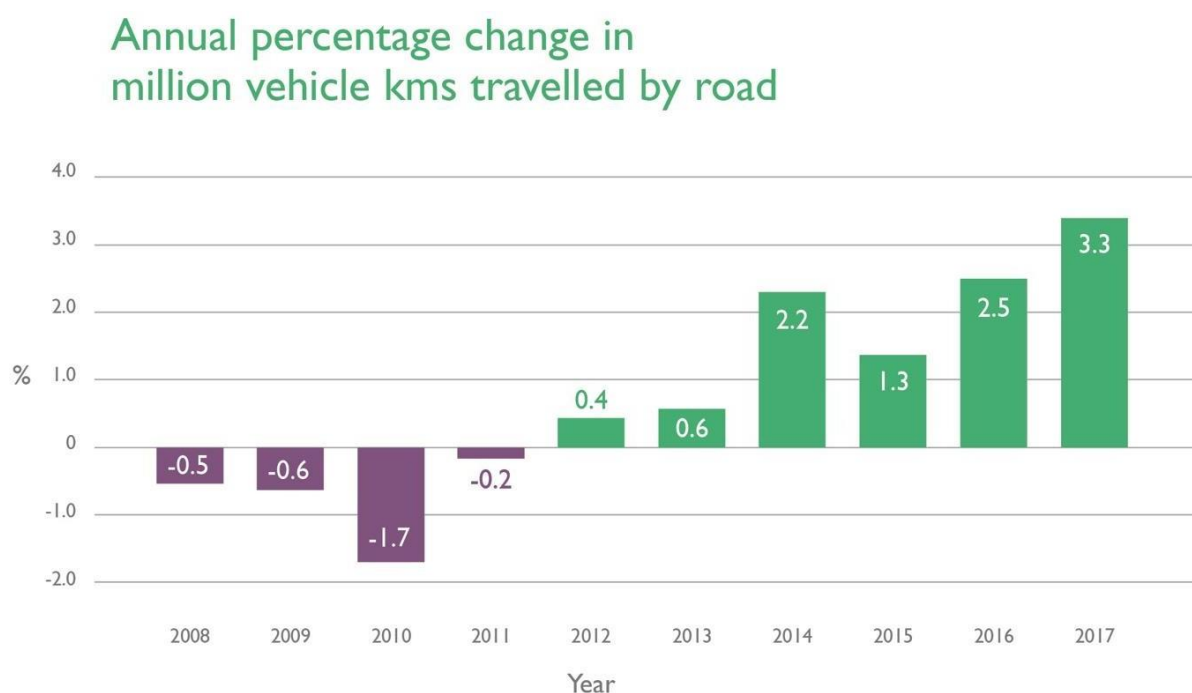
⁸⁵ INRIX 2018 Global Traffic Scorecard <http://inrix.com/scorecard/>

⁸⁶ Tha an anailis INRIX a' cur fòcas air cathair-bhailtean a-mhàin agus chan eil i a' mìneachadh dùmhlachd-trafaig taobh a-muigh nan cathair-bhailtean

165 uairean a thìde mar thoradh air dùmhlachd. Bha seo air lùghdachadh 10% bho 2016. Chaidh a thuairmseachadh gun cosgadh seo £1,219 do gach dràibhear

Tha an clàr gu h-ìosal a' sealltainn an atharrachaidh sa cheud ann an cilemeatairean carbaid air rathaidean na h-Alba bho 2007. Ged a lùghdaich ìre na trafaig eadar 2007 agus 2011 aig àm an t-seargaidh eaconamaich, tha leudachadh air a bhith ann gach bliadhna bhon uair sin, leis an leudachadh eadar 2011 agus 2017 nas àirde na 10%. Mur a tèid dèiligeadh ris, thathar an dùil gun èirich ìrean trafaig⁸⁷.

Bheir barrachd trafaig droch bhuaidh air earbsachd tro dhùmhlachd-trafaig a bharrachd agus tro bharrachd obair-chàiridh mar thoradh air cuideam a bharrachd air èifeachdas obrachail an lìonra.

Clàr 9: Atharrachadh sa cheud de thrafaig rathaid bhon bhun-bhliadhna 2007⁸⁸

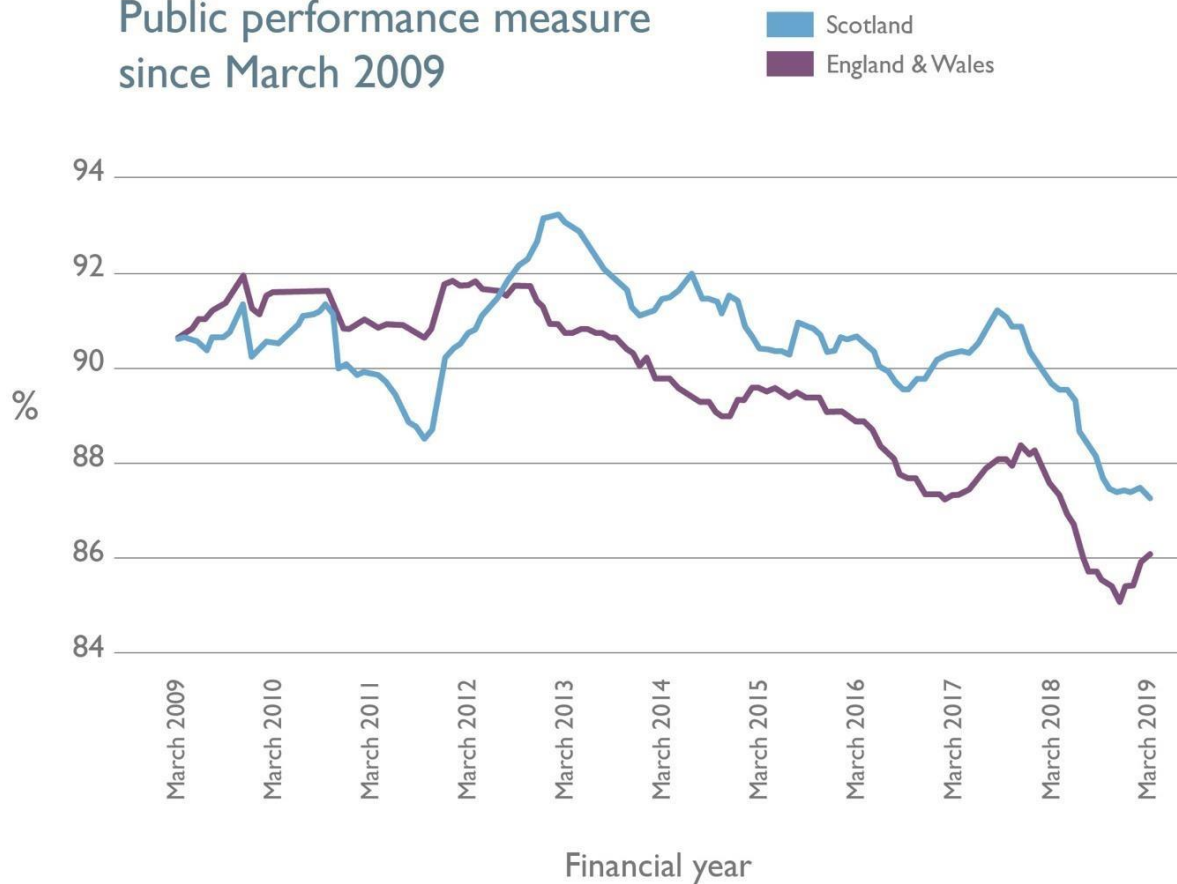
Tha earbsachd cuideachd na ceist air an lìonra rèile agus tha dàta a' sealltainn dhuinn gu bheil seo air lùghdachadh bho àirde de 93% ann an 2013 gu beagan is 87% ann an 2019⁸⁹, ged a tha seo gu ìre mhòr a rèir co-theacsa de chrìonadh ìrean coileanaidh anns a' chòrr den lìonra ann am Breatainn cuideachd.

⁸⁷ Transport Forecasts, Còmhdhail Alba 2018

⁸⁸ Scottish Transport Statistics No 37 2018, Clàr 5.1: Trafaig (cilemeatairean carbaid) a rèir clas agus seòrsa rathaid

⁸⁹ Is e an Tomhas Coileanaidh Poblach (Public-Performance-Measure PPM) an slat-tomhais àbhaisteach aig a' ghnìomhachas airson a bhith ag aithris air coileanadh. Bidh e a' cunntadh a h-uile trèana a ruigeas taobh a-staigh còig mionaidean den ùine coileanaidh clàraichte (deich mionaidean airson nan TOCan a ruitheas trèanaichean astar fada), an coimeas ris an àireamh de thrèanaichean a bha gu bhith air an ruith. Tha an dàta a dh'aithris Oifis an Rathaid agus Rèile airson Alba airson cead-ruith ScotRail, a bhios a' ruith 95% de na trèanaichean a tha air an ruith ann an Alba.

Public performance measure since March 2009

Clàr 10: Dèanadas nan rathaidean-iarainn

Maoineachadh agus stòrasan

Tha an dòigh anns a bheil siostam na còmhdhail air a mhaoineachadh toinnte, ach feumaidh i a bhith cothromach, seasmhach agus a bhith a' cumail taic ri builean nas fharsainge.

Tha na cosgaisean airson a bhith a' libhrigeadh siostam còmhdhail na h-Alba susbainteach. Ann an 2017-18, b' e £2.95 billean an caiteachas iomlan air còmhdhail bhon roinn phoblach⁹⁰. Tha seo na àrdachadh de 8.4% an taca ri figear de £2.72 billean ann an 2007-08. A-mach às a' chaiteachas air còmhdhail, chaidh £2.13 billean a chosg le Riaghaltas na h-Alba agus £0.82 le ùghdarrasan ionadail. San àm ri teachd, bidh iarrtasan farpaiseach ann fhathast agus bidh roghainnean maoineachaidh doirbh ri dhèanamh an dà chuid aig riaghaltas nàiseanta agus ionadail. Tha seo a' gabhail a-steach cho-dhùnidhean mu phrìomhachasan taobh a-staigh bun-structar na còmhdhail, agus cuideachd eadar còmhdhail agus raointean poileasaidh eile, mar eisimpleir taigheadas, slàinte, foghlam agus lùths.

A bharrachd air na h-iarrtasan farpaiseach sin, le bhith a' coileanadh na targaid net-zero, cuiridh sin cuideam a bharrachd air buidseatan cuibhrichte, leis gu bheil fòcas a' sìor fhàs air raointean far am feumar sgaoididhean gas an taigh-glainne a lùghdachadh. Tha uidheaman-smachd ionmhasail eile ann a dh'fhaodadh buaidh a thoirt air na roghainnean siubhail aig daoine is gnìomhachasan, mar eisimpleir, cosgaisean pàrcaidh.

⁹⁰ Scottish Transport Statistics, tionndadh 2018, Clàr 10.1

Tha Cìs-bathair nan Carbadan agus Cìs Connaidh, a tha nan cùisean glèidhte buntainneach cuideachd.

Ged a bhios e cudromach do dhaoine nas lugha de thursan a dhèanamh le carbadan a tha a' sgaoileadh carboin, feumar aithneachadh gum feum daoine siubhal, agus gu bheil an siostam còmhhdhail againn cudromach a thaobh na dòigh beatha againn. Ach feumaidh sinn na stòrasan còmhhdhail againn a stiùireadh gu h-èifeachdach, agus tasgadh èifeachdach a dhèanamh anns na goireasan a dh'fheumar gus an cumail suas agus an obrachadh gu sàbhailte agus gus feum nas fheàrr a dhèanamh den chomas a th' ann mar-thà.

Improves our health and wellbeing

- Will be safe and secure for all
- Will enable us to make healthy travel choices
- Will help make our communities great places to live

Dealbhadh Spàsail

Is urrainn dealbhadh spàsail a bhith fìor chudromach ann a bhith a' cur aghaidh ri grunn dùbhlain sna h-àiteachan againn, ach feumaidh e a bhith co-thaobhach le planadh còmhdhail gus a làn comas a thoirt gu buil. Is urrainn do na h-àiteachan anns a bheil sin a' fuireach is ag obair buaidh chudromach a thoirt air an t-slàinte is sunnd againn. Mar a tha an cleachdadh fearainn againn air a bhith a' sìor atharrachadh, chan eil cuid de dh'àiteachan cho seasmhach 's a bha iad agus gheibheadh iad buannachd bho ùrachadh agus leasachadh.

Cha bu chòir toglaichean a bhith suidhichte ann an àiteachan a tha doirbh a ruigsinn agus nach eil air am frithealadh gu math le còmhdhail phoblach oir tha seo a' ciallachadh gum bi tursan fada ann airson a bhith a' dol a dh'obair no do na bùithtean agus gun tèid barrachd cleachdadh chàraichean a bhrosnachadh. Ach tha tòrr eisimpleirean ann de roghainnean còmhdhail seasmhach a tha gan dealbhadh mar phàirt de leasachaidhean ùra a bheir buannachdan a bharrachd do dhaoine agus feumaidh sinn dèanamh cinnteach gum biodh an dòigh-obrach seo àbhaisteach far a bheil sin iomchaidh.

Sàbhailteachd is tèarainteachd

Feumaidh siostam còmhdhail na h-Alba a bhith sàbhailte. Ann an 2018, chaidh 8,402 leòntan agus bàsan ann an tubaistean rathaid a chlàradh ann an Alba, lùghdachadh de 11% bho 2017⁹¹. B' e seo cuideachd an ìre a b' ìsle de dhaoine air an leòn is air am marbhadh bho thòisich clàran ann an 1950.

Ach ged a chaidh na h-àireamhan iomlan an lughad, bha 160 bàs ann - leudachadh de chòrr is 10% thairis air a' bhliadhna mu dheireadh.

Bidh tubaistean rathaid ann an Alba a' toirt fìor dhroch bhuaidh air daoine fa leth, air teaghlaichean agus air an t-sòisealtas air fad. Tha neo-ionannachd nach beag ann cuideachd le clann air chois no air baidhsagal còrr is trì uiread nas buailtiche a bhith an sàs ann an tubaist trafaig anns na 20% de sgìrean as bochda ann an Alba na an fheadhainn sna 20% de sgìrean as beartaiche⁹².

Nuair a bhios daoine a' siubhal, cha bu chòir dragh mu, no cunnart bho, eucoir a bhith orra. Tha boireannaich agus daoine air a bheil ciorram, mar eisimpleir, nas dualtaiche fulang bho bhacaidhean cosgais a thaobh còmhdhail. Chan eil iad cho dualtach dràibheadh agus tha iad nas dualtaiche còmhdhail phoblach a chleachdadh, busaichean gu sònraichte. Ach, tha gu leòr boireannaich is daoine air a bheil ciorram nach eil a' faireachdainn sàbhailte nuair a tha iad a' cleachdadh còmhdhail phoblach. Tha seo gu sònraichte fìor aig stadan bus no stèiseanan rèile aig a bheil droch sholas, a tha iomallach agus nach eil gan cleachdadh gu tric aig

⁹¹ Key Reported Road Casualties Scotland 2018, Còmhdhail Alba 2019

⁹² Sustrans, Scottish Transport Applications Research conference, An Cèitean 2019

amannan sònraichte den latha no a tha suidhichte ann an àiteachan a thathar a' meas nach eil sàbhailte.

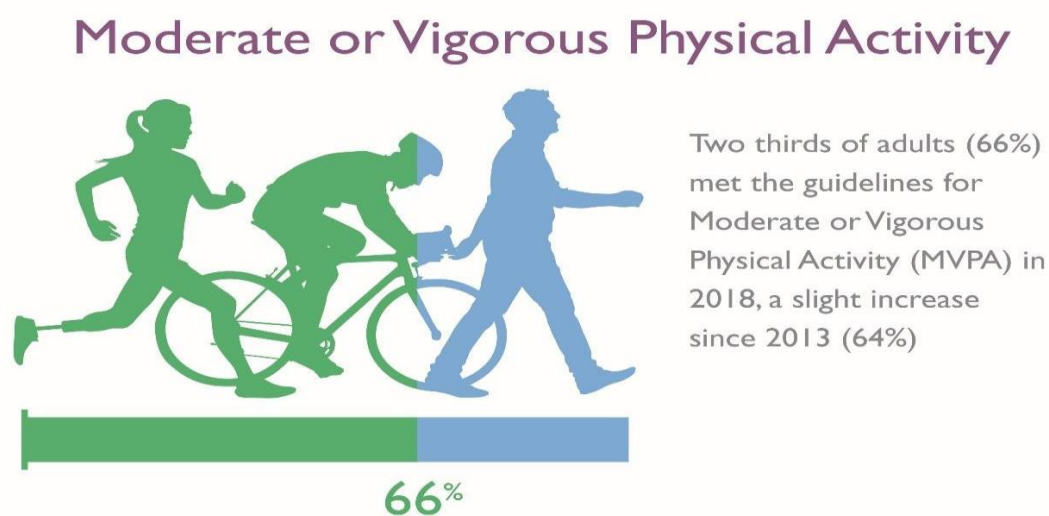
Tha dùbhlain shònraichte aig sgìrean dùthchail an taca ri sgìrean bailtean mar thoradh air lìonra fhrith-rathaidean nach eil leasaichte agus mar thoradh air nàdar nan rathaidean. Dh'fhaodadh cuid de chlann-sgoile a bhith ann an cunnart coiseachd dhan sgoil agus tha dùbhlain a bharrachd ann a thaobh innealan tuathanais a tha a' cleachdadh rathaidean dùthchail.

Tha an siostam còmhhdail a' fàs nas didseataiche cuideachd. Feumaidh sinn dèanamh cinnteach gu bheil e tèarainte a thaobh eucoir-shaidhbear airson luchd-cleachdaidh, mar eisimpleir a bhith a' dìon fiosrachadh banca mu luchd-siubhail rèile nuair a bhios iad a' glèidheadh thiogaidean air-loidhne, agus companaidhean còmhhdail a bhios a' dèanamh barrachd feum de theicneòlas agus dàta gus na seirbheisean aca a ruith.

Gnìomhachd chorporra

Tha cho cudromach 's a tha siubhal gnìomhach a' fàs nas follaisiche bho rannsachadh air a' bhuaidh aig neo-ghnìomhachd chorporra. Thathar a' meas gum bi neo-ghnìomhachd chorporra air cur ri còrr is 2,500 bàs tràth gach bliadhna⁹³. A rèir Riaghaltas na h-Alba, tha neo-ghnìomhachd chorporra a' cosg mu £94.1 do NHS na h-Alba gach bliadhna⁹⁴. Tha seo co-ionann ri cosgais chuibheasach de £18 airson gach duine ann an Alba gach bliadhna.

Ann an 2018, cha d'fhuair an treas cuid de dh'inbhich na h-Alba 150 mionaid de gnìomhachd corporra meadhanach no làidir gach seachdain mar a tha stiùireadh a' Phrìomh Oifigeir Mheidigich a' moladh. A bharrachd air an sin, tha neo-ionannachd ann cuideachd, le inbhich a tha a' fuireach anns na sgìrean as beartaiche gu math nas buailtiche molaidhean an stiùiridh a choileanadh na an fheadhainn anns na sgìrean as bochda⁹⁵.

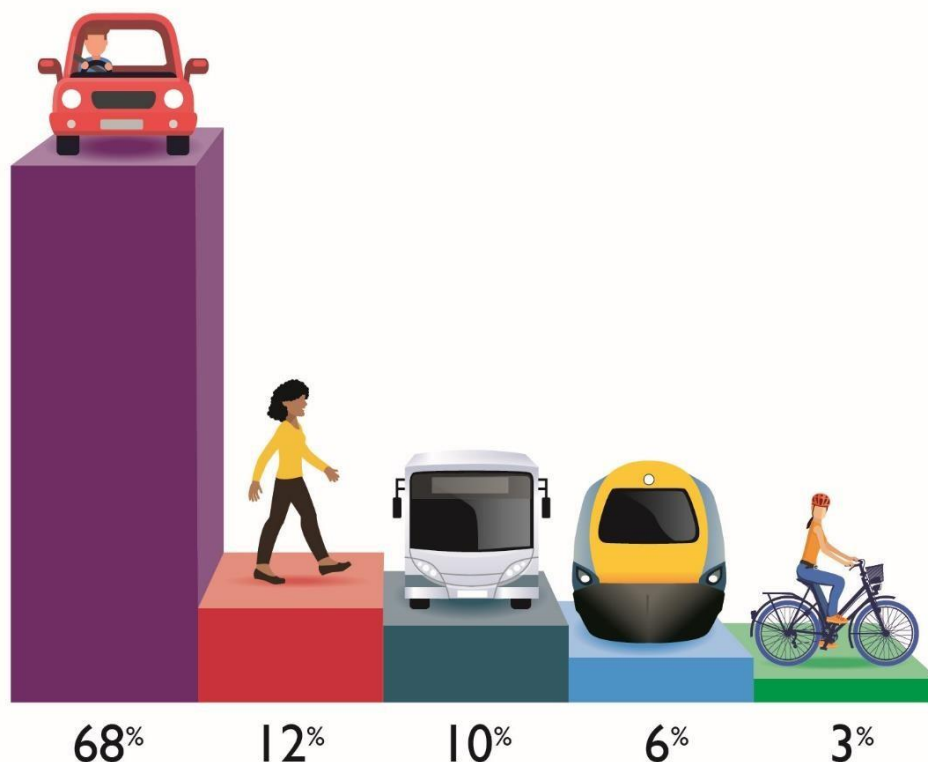
Clàr 11: Gnìomhachd chorporra

⁹³ Scottish Health Survey; Topic Report; Physical Activity. An t-Samhain 2014

⁹⁴ NHS Health Scotland, 2013

⁹⁵ Scottish Health Survey, tionndadh 2017, 2018

Thairis air na beagan dheicheadan mu dheireadh, tha sinn air a bhith an eisimeil a' chàir gu ìre mhòr agus tha seo air aon de na h-adhbharan nach eil Alba cho gnìomhach mar nàisein. Tha an clàr gu h-ìosal a' sealltainn mar a shiubhail daoine a dh'obair a rèir modh ann an 2018⁹⁶. Uile gu lèir, bidh dà thrìan de choimiutairean a' siubhal a dh'obair ann an càr no bhan, an dàrna cuid mar dhràibhear no mar phaiseanear, an taca ri dìreach 12% a bhios a' coiseachd agus 3% a bhios a' rothaireachd.

Clàr 12: Modh còmhail airson a dhol a dh'obair ann an 2018

Tha an *Preventing Overweight and Obesity in Scotland Strategy* ag ràdh gur e tè de na dòighean as èifeachdaiche gus an 30 mionaidean de dh'eacarsaich mheadhanach a tha a dhìth gach latha a bhith a' lùghdachadh an fheum a nì daoine air còmhail motair, ag atharrachadh nan dòighean-siubhail làitheil gu coiseachd agus rothaireachd. Ann an 2017, rinneadh 290 millean cilemeatair carbaid air rathaidean na h-Alba air baidhsagalan⁹⁷. Bha seo 6.5% na b' ìsle na ann an 2012.

Aig an àm seo, bidh cha mhòr cairteil de chloinn (24%) a' siubhal dhan sgoil ann an càr⁹⁸. Ghabhadh tòrr de na tursan seo a dhèanamh le bhith a' coiseachd no a' rothaireachd. Tha e gu sònraichte cudromach gun ionnsaich daoine dòighean fallain fhad 's a tha iad òg. Tha e coltach gun lean na dòighean-giùlain seo nuair a tha iad nas sine. Tha rannsachadh a' sealltainn nach fhaigh mu chairteal den chloinn eadar aois 5 agus 15 a' ghnìomhachd chorpóra a thathar a' moladh thairis air an t-

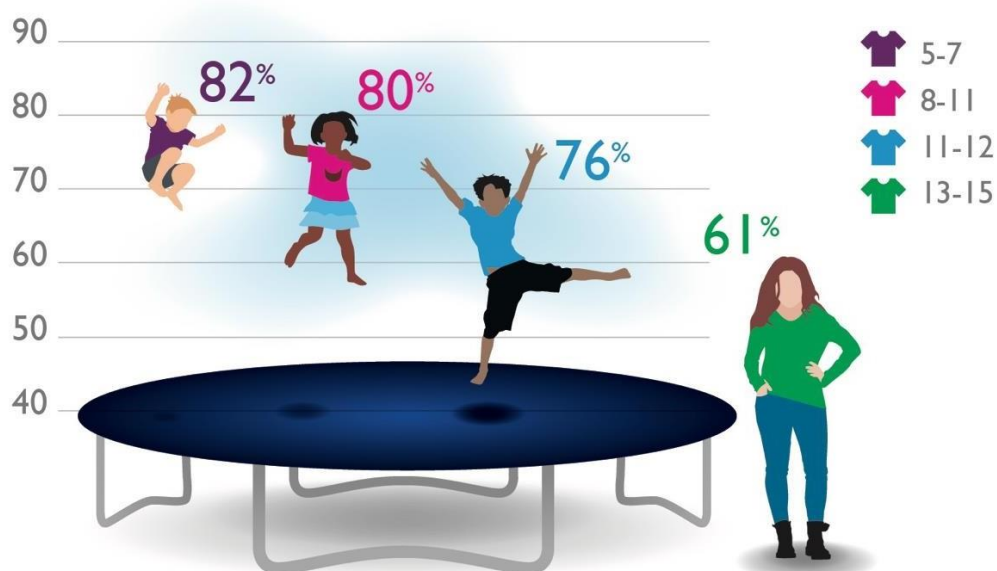
⁹⁶ Transport and Travel in Scotland, 2018 clàr 7. 'S e tursan a dh'obair tro mhodhan eile, mar eisimpleir, motar-baidhsagal, aiseag agus tagsaidh a th' anns a' chòrr.

⁹⁷ Transport and Travel in Scotland 2017, Clàr i: Trafaig agus àireamh an luchd-siubhail ann an Alba, 2012 gu 2017

⁹⁸ Transport and Travel in Scotland 2018, Clàr 1: Geàrr-chunntas den t-Suirbhidh Dachaigh Albannach

seachdain agus gu bheil seo a' dol am miosad le aois⁹⁹.

The proportion of children meeting the physical activity guidelines declined with age

Clàr 13: An uiread de chloinn a tha a' coileanadh an stiùiridh air gnìomhachd chorpóra¹⁰⁰

Tha ceanglaichean ann eadar bochdainn agus cothrom air rothairean. Mar as motha a tha teachd a-steach na dachaigh, 's ann as àirde a tha an cothrom aca air baidhsagalan. Tha cothrom aig 62% de dhachaighean le teachd a-steach bliadhnaile de £50,000 no barrachd air co-dhiù aon bhaidhsagal, an taca ri 20% de dhachaighean le teachd a-steach suas ri £10,000¹⁰¹. Tha ruigsinneachd air baidhsagalan nas àirde ann an sgìrean dùthchail na ann an sgìrean bailteil.

Tha ceanglaichean ann cuideachd eadar teachd a-steach na dachaigh agus daoine a' coiseachd airson spòrs no airson fallaineachd. Airson an feadhainn ann an dachaighean le teachd a-steach bliadhnaile de £10,000 no nas lugha, bidh 58% a' coiseachd air co-dhiù aon latha gach seachdain¹⁰². Airson an fheadhainn ann an dachaighean le teachd a-steach bliadhnaile de chòrr is £40,000, tha am figear a' dol suas gu 71%.

⁹⁹ 2016 Scottish Health Survey

¹⁰⁰ ibid

¹⁰¹ Transport and Travel in Scotland 2018, Clàr 18

¹⁰² Transport and Travel in Scotland 2018, Clàr 25

Fiosrachadh agus amalachas

Tha deagh fhiosrachadh mu phlanadh thursan – an dà chuid didseatach agus air pàipear – cudromach airson siostam còmh-dhail ath-leumach a tha a’ dèanamh cinnteach gum faigh daoine is bathar gu na h-àiteachan far am feum iad a bhith.

Aig an àm seo, bidh mòran dhaoine a’ roghnachadh a bhith a’ siubhal le càr an àite siubhal gnìomhach no còmh-dhail phoblach air sgàth na h-uimhir de dh’atharrachaidhean seirbheis/modh a dh’fheumadh iad dèanamh air an turas. Uaireannan, cha ghabh tursan a dhèanamh mar thoradh air dìth cheanglaichean no dìth mhodhan-còmh-dhail ruigsinneach. A bharrachd air seo, tha na h-amannan feitheimh fada, am feum air iomadh diofar thiocaoid agus ceanglaichean toinnte a’ cur bacadh air daoine bho bhith a’ cleachdadh cuid de na seirbheisean còmh-dhail phoblach, a’ fàgail nach eil gu leòr dhaoine gan cleachdadh. Tha seo na dhuilgheadas gu sònraichte do dhaoine ann an cathraichean-cuibhle.

Seasmhachd

Nuair a bhios fìor dhroch shìde ann, agus tachartasan air am planadh no nach eil air am planadh, a dh’adhbharaicheas briseadh lìonra, tha e deatamach gun tèid fiosrachadh a thoirt dhan phoball cho tràth ’s as urrainn gus an urrainn dhaibh deisealachadh a rèir sin. Tha e cudromach cuideachd gun tèid ceuman riatanach a ghabhail airson an luchd-siubhail as so-leònte againn. Bidh fìor dhroch thìde ag adhbharachadh mì-chinnt mun t-suidheachadh siubhail do dhaoine is do ghnìomhachasan. Ann an suidheachaidhean mar seo, chan eil fhios aig coimhiutairean am faigh iad a dh’obair. Ann an iomadh àite, cha ghabh bathar, a’ gabhail a-steach biadh, a libhrigeadh, ag adhbharachadh troimh-a-chèile subsainteach a bharrachd.

Feumaidh bun-structar rothaireachd agus coiseachd fa leth a bhith air a chumail suas gus cleachdadh a bhrosnachadh. Tha tòrr obrach a dhìth air an dà chuid rathaidean trunc agus ionadail agus feumar tasgadh nach beag a chur annta gus dèanamh cinnteach gun tèid an cumail suas mar as còir¹⁰³. Tha seo na cheist airson raointean eile de shiostam na còmh-dhail cuideachd. Mar eisimpleir, tha na h-aiseagan againn, an dà chuid an fheadhainn eadar tìr-mòr agus na h-eileanan agus eadar na h-eileanan a’ fàs nas sine.

Tha cor nan rathaidean ro chudromach do luchd-rothair agus do bhusaichean mar a tha e do charbadan motair eile. Tha glèidheadh èifeachdach nan lionraidhean againn cuideachd cudromach gus aimhreit a lùghdachadh agus gus siostam còmh-dhail a thoirt seachad a tha ath-leumach agus earbsach.

¹⁰³ Maintaining Scotland’s roads, 2016, Audit Scotland, http://www.audit-scotland.gov.uk/uploads/docs/report/2016/nr_160804_maintaining_roads.pdf

Caibideil 4 – A’ cur aghaidh air na dùbhlain

Gus an Ro-innleachd a choileanadh agus gus aghaidh a chur air na dùbhlain, feumaidh dòigh-obrach a bhith againn a bhios: a’ cur ri cunntachalachd; a’ neartachadh fianais; agus a’ stiùireadh iarrtas.

Tha an dòigh-obrach cho-obrachail a bh’ againn gus an Ro-innleachd seo a chruthachadh air a bhith fìor chudromach a thaobh cruthachadh na Lèirsinn, nam Prìomhachasan agus nam Builean againn. Cumaidh sinn oirnn a bhith a’ brosnachadh dòigh-obrach nas ceangailte, nas co-obrachail agus nas com-pàirteachail a thaobh stòrasan agus seirbheisean còmhdhail gus Alba nas fheàrr a libhrigeadh. Gus cur ri cunntachalachd, stèidhichidh sinn Bòrd Libhrigidh Ro-innleachd Còmhdhail; stèidhichidh sinn Pannalan Saoranaich agus cumaidh sinn oirnn le com-pàirteachadh le gnìomhachasan. Thèid riaghaladh còmhdhail agus co-obrachadh a leasachadh agus sinn a’ cumail oirnn leis an obair a chaidh a thòiseachadh tro bhuidheann nan Dreuchdan is Dleastanasan a rinn ath-sgrùdadh air riaghaladh còmhdhail.

Feumaidh deagh fhianais a bhith mar bhunait air co-dhùnaidhean làidir ach sùbailte, is mar sin, dealbhaidh sinn frèam sgrùdaidh is measaidh coileanadh làidir gus tomhas agus gus aithris air gach bliadhna; gus na dòighean sgrùdaidh againn a neartachadh; agus cumaidh sinn oirnn dèanamh cinnteach gu bheil co-ionannachd chothroman agus buil agus lùghdachadh buaidhean àrainneachd nam prìomh chuspairean ann an dèanamh cho-dhùnaidhean.

Cha tèid an Ro-innleachd a libhrigeadh gu soirbheachail mur a tèid iarrtas air còmhdhail a stiùireadh gu h-èifeachdach. Thèid ceuman a chur an sàs gus taic a chumail ri seo. Bidh e mar amas dhuinn dèanamh cinnteach gur e còmhdhail phoblach agus ghnìomhach na roghainnean as fhèarr le daoine airson tursan goirid.

Poileasaidhean

Chaidh farsaingeachd de phoileasaidhean a chruthachadh a bhios nan dràibhearair airson adhartas, agus a chuireas aghaidh air na dùbhlain, a choileanas nam Prìomhachasan agus Builean, agus a libhrigeadh na Lèirsinn.

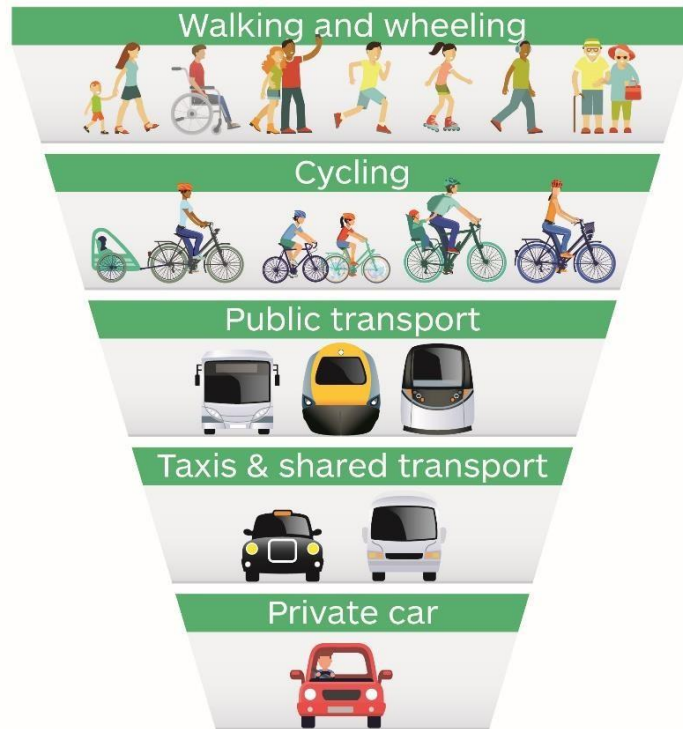
Tha na Poileasaidhean rim faicinn gu h-ìosal fo na ceithir Prìomhachasan. Chan eil na Poileasaidhean a’ buntainn ri aon Phrìomhachas a-mhàin agus cuiridh iad ri raon de chuspairean a tha a’ gearradh thairis air diofar raointean. Mar eisimpleir, bidh cuid de na poileasaidhean a tha a’ cur ri ‘Gnìomhach air a’ ghnàth-shìde’ cuideachd a’ toirt deagh bhuidhean air ‘A’ cur ris an t-slàinte is sunnd againn.’

Tha poileasaidhean nan aithris rùn àrd-ìre a tha ag amas air an Lèirsinn, na Prìomhachasan agus na Builean a choileanadh. Chan eil fiosrachadh annta mu eadar-theachdan sònraichte, mar eisimpleir pròiseactan no prògraman. Thèid na h-eadar-theachdan a mhìneachadh ann am Plana Libhrigidh. Tha cunntas air seo aig deireadh a’ chaibideil seo.

Gu cudromach, thar na Poileasaidhean air fad, leabaichidh sinn Rangachadh an Siubhail Sheasmhach ann an dèanamh cho-dhùnaidhean le bhith a’ brosnachadh coiseachd, cuibhleachadh, rothaireachd, còmhdhail phoblach agus roghainnean còmhdhail co-roinnte an àite chàraichean le aon neach ann airson a bhith a’

glusad dhaoine. Bidh sinn cuideachd a' brosnachadh còmhail bathair
èifeachdach is seasmhach, gu sònraichte a' glusad bho rathad gu rathad-iarainn.

Prioritising Sustainable Transport

Clàr 14: Rangachadh an t-siubhail sheasmhaich

A bharrachd air seo, thèid Rangachd an Tasgaidh Sheasmhaich a chleachdadh aig an ìre nàiseanta gus fiosrachadh a chumail ri co-dhùnaidhean tasgaidh san àm ri teachd agus gus dèanamh cinnteach gu bheil a' toirt prìomhachas do roghainnean còmhdaile a tha ag amas air neo-ionannachd agus feum air siubhal mì-sheasmhach a lùghdachadh. Feumaidh sinn cuideachd fòcas a chur air cumail suas stòrasan a th' ann mar-thà agus gan cleachdadh gu sàbhailte, a bhith mothachail aig an aon àm gum feumar freagarrachadh ri buaidh atharrachadh na gnàth-shìde. Thèid beachdachadh an uair sin air raon de cheuman, a' gabhail a-steach fuasglaidhean innleachdach, gus feum nas fheàrr a dhèanamh den chomas a th' ann mar-thà, a' dèanamh cinnteach gu bheil na lionraidhean agus na siostaman còmhdaile a th' ann air an làn leasachadh. Cha tèid beachdachadh air tasgadh ann an leasachaidhean bun-structair cuimsichte gus am bithear air na ceuman sin a ghabhail.

Bidh sinn a' measadh cho-dhùnaidhean a thaobh tasgadh san àm ri teachd air na bhios iad a' cur ri cur an gnìomh na Ro-innleachd seo, agus gu sònraichte, mar a bheir iad buaidh air na builean 'Gnìomhach air a' ghnàth-thìde' agus targaidean air atharrachadh na gnàth-shìde san fharsaingeachd.

Clàr 15: Rangachadh an tasgaidh sheasmhaich

Reduces inequalities

- Will provide fair access to services we need
- Will be easy to use for all
- Will be affordable for all

Tha sinn airson gum bi Alba againn a bhios a' brosnachadh a h-uile duine airson a bhith a' co-roinn nam buannachdan bho eaconamaidh an latha an-diugh a bhios a' brosnachadh sunnd. Bidh còmh-dhail cudromach gus sòisealtas làn in-ghabhalach a thoirt gu buil. Fhad 's a tha sinn a' brosnachadh co-ionannachd, bidh na gnìomhan againn cuideachd a' lùghdachadh bochdainn, gu sònraichte bochdainn chloinne. Tha na Poileasaidhean gus am Prìomhachas agus na Builean air an cur an cèill gu h-ìosal.

A' lùghdachadh neo-ionannachd

Lùghdaich na h-ana-cothroman agus eas-bhuannachdan cosgais a tha mu choinneamh choimhearsnachdan eileanach, iomallach agus dùthchail, a' gabhail a-steach a bhith a' dìon nan seirbheisean a tha ro-chudromach do choimhearsnachdan iomallach

Dèan cinnteach gu bheil còmh-dhail ann an Alba ruigsinneach do na h-uile le bhith a' cumail taic ri leasachadh agus cur an gnìomh Frèam-obrach Còmh-dhail Ruigsinneach na h-Alba.

Thoir air falbh bacaidhean a thaobh ceangailteachd agus ruigsinneachd na còmh-dhail poblaich ann an Alba

Thoir piseach air cothrom seasmhach air goireasan slàinte airson luchd-obrach, euslaintich agus luchd-tadhail

Dèan cinnteach gum bi cothrom siubhail seasmhach, poblach agus gnìomhach air àiteachan cosnaidh, foghlaim agus trèanaidh

Tha prìomh phàirt aig còmh-dhail ann a bhith a' toirt nan còraichean daoine aig daoine gu buil. Tha e na riatanas gus comas a thoirt do dhaoine gus còraichean cinne-daonna eile a thoirt gu buil, mar eisimpleir a' chòir air foghlaim, a' chòir air obair, a' chòir a bhith a' gabhail pàirt ann am beatha chultarach is phoblach, a' chòir air inbhe beatha iomchaidh, agus a' chòir air an ìre as fheàrr de shlàinte chorpóra is inntinn.

Cumaidh an Ro-innleachd seo taic ri dòigh-obrach còmh-dhail stèidhichte air còraichean. Obraichidh sinn gus dèanamh cinnteach gu bheil cothrom air goireasan còmh-dhail iomchaidh a' furastachadh a bhith a' toirt chòraichean daonna eile gu buil, a rèir an Fhrèam-obrach Coileanaidh Nàiseanta agus nan dleastanasan eadar-nàiseanta aig Alba a thaobh còraichean daonna. Cleachdaidh an Ro-innleachd am prionnsabal bunaiteach seo gus siostam còmh-dhail na h-Alba a libhrigeadh airson an ath 20 bliadhna. Tha an dòigh-obrach seo air a stiùireadh gu dìreach le poileasaidhean adhartach a tha air an cur an gnìomh air feadh Alba, a' gabhail a-steach gealltanais ro-innleachdail Riaghaltas na h-Alba gus còraichean daonna a tha aithnichte gu h-eadar-nàiseanta a thoirt a-steach do lagh dachaigheil.

Bidh siostam na còmh-dhail againn san àm ri teachd ro-chudromach gus daoine ann an Alba a chuideachadh gus faighinn a-mach à bochdainn. Mar a chaidh aithris ann an '*Every Child, Every Chance*', a' chiad Plana aig Riaghaltas na h-Alba gus cur an

aghaidh bochdainn chloinne¹⁰⁴, tha còmh-dhail fìor chudromach ann a bhith a' lùghdachadh bochdainn chloinne.

Mar a chaidh a chomharrachadh, tha e coltach gum bi deagh bhuidhe aig brosnachadh co-ionannachd gnè air dèiligeadh ri bochdainn chloinne agus mar sin cuidichidh deagh thuigse air dòigh-giùlain siubhail nam boireannach, a tha gu tric nas toinnte, le bhith a' dèanamh cinnteach gum bi cothrom nas cothromaiche air obair agus gun tèid a' bheàrn pàighidh gnè a lùghdachadh.

Cuidichidh an lèirsinn againn airson còmh-dhail ann an Alba dachaighean gus cothrom fhaighinn air cosnadh, trèanadh agus foghlam – a' cumail taic ri àrdachadh ann an teachd-a-steach cosnaichte – agus, le bhith air prìs reusanta, cuidichidh e gus cosgaisean iomlan na dachaigh ìsleachadh.

Bheir siostam còmh-dhail na h-Alba aghaidh air ceistean a thaobh neo-ionannachdan gnè agus air na bacaidhean a tha ro bhoireannaich nuair a bhios iad a' siubhal, air na modhan-còmh-dhail a chleachdas iad, agus gu h-àraid air na draghan aca a thaobh sàbhailteachd. Bidh e a' toirt aire do na pàtrain siubhail nas iom-fhillte aig boireannaich mar thoradh air, mar eisimpleir, cùram dachaigheil agus obair pàirt-ùine, agus beachdaichidh e air a' bhuidhe neo-chothromach air boireannaich nuair a thathar a' dèanamh cho-dhùnaidhean gus seirbheisean còmh-dhail poblach a ghearradh no a thoirt air falbh.

Cumaidh an siostam còmh-dhail againn air coinneachadh ri feumalachdan caochlaideach dhaoine òga, gu sònraichte le bhith a' dèanamh cinnteach gu bheil cothrom seasmhach agus air prìs reusanta aca air foghlam, cosnadh agus trèanadh a bheir cothrom dhaibh na làn chomasan aca a choileanadh.

Bidh àite ro-chudromach aig an Ro-innleachd seo ann a bhith a' cur an aghaidh aonarachd shòisealta le bhith a' ceangal daoine, a' toirt cothrom dhaibh conaltradh gu sòisealta, cothrom fhaighinn air seirbheisean agus gus coinneachadh ri caraidean is càirdean aghaidh ri aghaidh. Cumaidh an siostam còmh-dhail air a' toirt aire air mar a tha feumalachdan nan seann daoine ag atharrachadh agus cuidichidh e le bhith a' cur aghaidh air neo-ionannachdan a tha fa chomhair dhaoine agus iad a' fàs nas sine, a' gabhail a-steach cùisean slàinte is ciorram a rèir *A Fairer Scotland for Older People: A Framework for Action*¹⁰⁵. Bheir e piseach air beatha nan seann duine ann an Alba le bhith a' toirt chothroman a bharrachd dhaibh a bhith ceangailte, a' toirt dhaibh faireachdainn de neo-eisimeileachd a bharrachd dhaibh agus barrachd misneachd mu bhith a' siubhal.

Cumaidh an Ro-innleachd taic ris an lèirsinn a tha air a mhìneachadh ann am Frèam Siubhail Ruigsinneach na h-Alba agus, a rèir an Fhrèama, nì e cinnteach gum faod daoine air a bheil ciorram siubhal leis an aon saorsa, roghainn, urram agus cothrom ri saoranaich eile. Tha na h-aon chòraichean aig daoine air a bheil ciorram 's a th' aig a h-uile saoranach eile ann an Alba agus èistidh sinn ri, agus obraichidh sinn còmhla ri, daoine air a bheil ciorram gus dèanamh cinnteach gun tèid na còraichean seo a thoirt gu buil.

Tha cothrom air seirbheisean slàinte is cùram shòisealta ro-chudromach do thòrr dhaoine ann an Alba. Tha seo a' gabhail a-steach 140,000 luchd-obrach aig NHS na h-Alba, cho math ri tòrr euslaintich-tadhail agus daoine a' tadhal air càirdean agus

¹⁰⁴ Riaghaltas na h-Alba, Tackling Child Poverty Delivery Plan (2018-22), Am Màrt 2018

¹⁰⁵ <https://www.gov.scot/publications/fairer-scotland-older-people-framework-action/>

caraiden ann an ospadalan. Tha seo gu sònraichte cudromach do sheann dhaoine agus do dhaoine air a bheil ciorram, buidhnean a tha a' fàs, agus a tha san fharsaingeachd feumach air tursan gu seirbheisean slàinte is cùram sòisealta nas trice. Mar shòisealtas, tha e cudromach gun urrainn do sheann daoine agus daoine air a bheil ciorram a bhith a' planadh agus a' dèanamh turasan chun an dotair-teaghlaich no ospadal aca gun cnapan-starra corporra agus gun dragh iomagain no cosgaisean còmhdaidh a bharrachd.

Cumaidh sinn oirnn a bhith ag obair gu dlùth le ùghdarrasan gus siubhal nas fheàrr a bhith ann airson slàinte is cùram sòisealta. Bidh seo a' gabhail a-steach a bhith dèanamh cinnteach gu bheil ruigsinneachd na phàirt bhunaiteach den phròiseas phlanaidh fhad 's a thathar a' dèanamh cho-dhùnaidhean mu far am bi ospadalan suidhichte agus mu libhrigeadh seirbheisean slàinte.

Bidh e cudromach cuideachd gum bi na gnàth-eòlasan aig na daoine air an toir na co-dhùnaidhean seo buaidh air an gabhail a-steach ann an bhith gan dealbhadh, mar eisimpleir, ann a bhith a' dealbhadh seirbheisean còmhdaidh.

A bharrachd air a bhith a' leasachadh ruigsinneachd air goireasan slàinte is cùram sòisealta bidh e cudromach cuideachd siostaman a chruthachadh a lùghdaicheas an fheum aig daoine a bhith a' siubhal gus seirbheisean fhaighinn, mar eisimpleir, tro bhith a' riaghladh liostaichean feitheimh ann an dòigh nas èifeachdaiche, cleachdadh nas fheàrr de theicneòlas gus sùil a chumail air slàinte agus gus cùram fhaighinn, agus gus mothachadh a thogail mun ìre mhòr de thrafaig a tha air adhbharachadh le daoine a bhith a' siubhal gu goireasan cùram slàinte.

Tha nàdar eadar-dhealaichte aig na diofar sgìrean ann an Alba - eaconamach, cruinn-eòlach, sòisealta agus cultarail - agus tha feumalachdan eadar-dhealaichte aca a thaobh an t-siostaim còmhdaidh cuideachd. Mar sin, cha bhi aon dòigh-obrach a-mhàin na fhuasgladh air na dùbhlain a th' aig diofar àiteachan. Bidh feum againn air dòigh-obrach thargaidichte eadar-dhealaichte gus na feumalachdan aig cathair-bhailtean, bailtean, sgìrean iomallach, dùthchail agus eileanach a choileanadh. Gu dearbha, bidh dòighean-obrach targaidichte a dhìth fiù 's airson àiteachan den aon seòrsa, mar eisimpleir, cathair-bhailtean mar Dhùn Èideann is Obar Dheathain.

Bidh an Ro-innleachd, tron dòigh-obrach airson dealbhadh is libhrigeadh, a' toirt feart air na diofaran roinneil againn, mar a tha aithnichte ann am Plana Nàiseanta nan Eilean¹⁰⁶ agus Comhairle Nàiseanta nan Comhairlichean Dùthchail¹⁰⁷, agus a' gabhail ri modhan cuimsichte a tha a rèir feumalachdan ionadail. Gu cudromach, nì an Ro-innleachd cinnteach gum bi deagh cheanglaichean aig daoine a tha a' fuireach ann an coimhearsnachdan dùthchail, iomallach no eileanach agus gu bheil an aon chothrom aca air seirbheisean 's a th' aig daoine a tha a' fuireach sa chòrr den dùthaich, agus mar sin cuiridh i ri bhith a' glèidheadh agus a' fàs an t-sluaigh anns na sgìrean sin.

Tha pàirt mhòr aig Alba dhùthchail ann a bhith a' toirt taic dhan eaconamaidh againn san fharsaingeachd agus tha i an urra rinn a bhith a' brosnachadh dhaoine a bhith a' fuireach agus ag obair ann. Mar sin tha e cudromach a bhith a' cruthachadh àrainneachd comasachaidh a nì sin cho math ri bhith a' dèanamh cinnteach gu bheil

¹⁰⁶ Plan Nàiseanta Eileanan na h-Alba, 2019

¹⁰⁷ New blueprint for Scotland's rural economy: recommendations to Scottish Ministers, 2018

comas siubhail gu furasta gus cothrom faighinn gu obair agus seirbheisean mar phàirt de seo.

Ged a dh'fheumar dòighean còmhhdhail eile a bhrosnachadh an àite chàraichean, feumaidh sinn gabhail ris nach e sòghalachd a th' ann an càraichean a bhith aig daoine ach gu bheil e na riatanas airson mòran a tha a' fuireach agus ag obair ann an sgìrean dùthchail. Air an adhbhar sin, bidh dòigh-obrach reusanta, ceum air cheum aig an Ro-innleachd seo a thaobh cleachdadh charbadan ann an sgìrean dùthchail agus a tha ag aithneachadh cò ris a tha siubhal coltach an da-rìribh ann an iomadh sgìre dùthchail.

A bharrachd air sin, a rèir Achd nan Eilean (Alba) 2018, cumaidh sinn oirnn dèanamh cinnteach gu bheil an siostam còmhhdhail ag obair do na coimhearsnachdan eileanach againn agus a' libhrigeadh na tha a dhìth orra bho cheangailteachd eileanach, ag aithneachadh cho cudromach 's a tha seirbheisean aiseig agus adhair.

Takes climate action

- Will help deliver our net-zero target
- Will adapt to the effects of climate change
- Will promote greener, cleaner choices

Tha suidheachadh èiginneach againn air feadh na cruinne a thaobh na gnàth-shìde. Feumaidh sinn a bhith ag amas air siostam còmhhdail a bhios a' brosnachadh dhaoine gus roghainnean siubhail a dhèanamh a lùghdaicheas a' bhuidh againn air a' ghnàth-thìde againn san fhad-ùine agus a chuireas ri sunnd nan ghinealach ri teachd. Feumaidh Alba gluasad a dh'ionnsaigh eaconamaidh le eimiseanan net-zero airson leas na h-àrainneachd, nan daoine, agus airson ar soirbheis fhèin san àm ri teachd. Tha na Poileasaidhean gus am Prìomhachas agus na Builean co-cheangailte air an cur an cèill gu h-ìosal.

Gnìomhach air a' ghnàth-shìde

Lùghdaich na h-eimiseanan aig siostam na còmhhdail gus cur an aghaidh atharrachadh na gnàth-shìde
Lùghdaich na h-eimiseanan aig siostam na còmhhdail gus piseach a thoirt air càileachd an adhair
Dèan cinnteach gun atharraich an siostam còmhhdail againn gus dèiligeadh ris na buaidhean ris a bheilear an dùil bho atharrachadh na gnàth-shìde
Cùm taic ri riaghladh iarrtais gus roghainnean siubhail nas seasmhaiche a bhrosnachadh
Cuir an comas gluasad gu dòighean còmhhdail nas seasmhaiche agus nas èifeachdaiche gu spàsail airson daoine agus còmhhdail choimeirsealta
Cuir ri càileachd agus faotainneachd an fhiosrachaidh gus an urrainn do gach duine roghainnean còmhhdail nas fheàrr a dhèanamh.

Feumaidh sinn aghaidh a chur air suidheachadh èiginneach cruinneil na gnàth-shìde. Tha Riaghaltas na h-Alba air gealltainn sgaoileadh gasaichean an taigh-ghlainne a lùghdachadh gu 75% de na h-ìrean ann an 1990 ro 2030, 90% ro 2040 agus net-zero ro 2045. Cuidichidh an Ro-innleachd seo gus na targaidean seo a choileanadh.

Bheir siostam còmhhdail na h-Alba daoine do na h-àiteachan far am feum iad a bhith, ach feumaidh e sin a dhèanamh ann an dòigh nach toir droch bhuidh air an àrainneachd. Leanaidh Alba oirre mar shaoranach cruinneil cunntachail le dleastanas moralta aice agus frèam-obrach reachdail gus cur ri fuasgladh dùbhlàn atharrachadh na gnàth-shìde agus gus buaidh a thoirt air feadhainn eile gus an aon rud a dhèanamh. Nì na poileasaidhean againn cinnteach nach bi droch bhuidh shusbainteach aig na roghainnean siubhail aig daoine air leas ar planaig agus nan ginealaichean ri teachd.

Chan eil na h-adhbharan aig daoine airson a bhith a' siubhal agus na dòighean a bhios iad a' cleachdadh gus siubhal stèidhichte. Tha an sòisealtas agus roghainnean beatha ag atharrachadh agus tha dòighean-giùlain dhaoine ag atharrachadh a rèir seo. Nuair a bhios daoine ag atharrachadh an dòighean-giùlain agus a' dèanamh roghainnean siubhail ùra, nì sinn cinnteach gum bi barrachd roghainnean ann do dhaoine a bhios a' dìon na h-àrainneachd againn.

Thathar ag aithneachadh, gu bheil cleachdadh chàraichean do-sheachanta ann an cuid de shuidheachaidhean. Ach, airson a' mhòr-chuid de thursan, tha roghainn aig daoine. Cumaidh sinn oirnn a bhith a' dèanamh cinnteach gu bheil còmh-dhail phoblach agus gnìomhach nas tarraingiche agus le bhith a' cur ris na roghainnean sin, ach feumaidh sinn uile uallach a ghabhail airson nan gnìomhan againn agus airson na buaidh a bhios aig na co-dhùnaidhean siubhail againn, le bhith a' beachdachadh an toiseach a bheil feum air an turas idir agus, an uair sin, a' co-dhùnadh air an dòigh as seasmaiche gus an turas sin a dhèanamh.

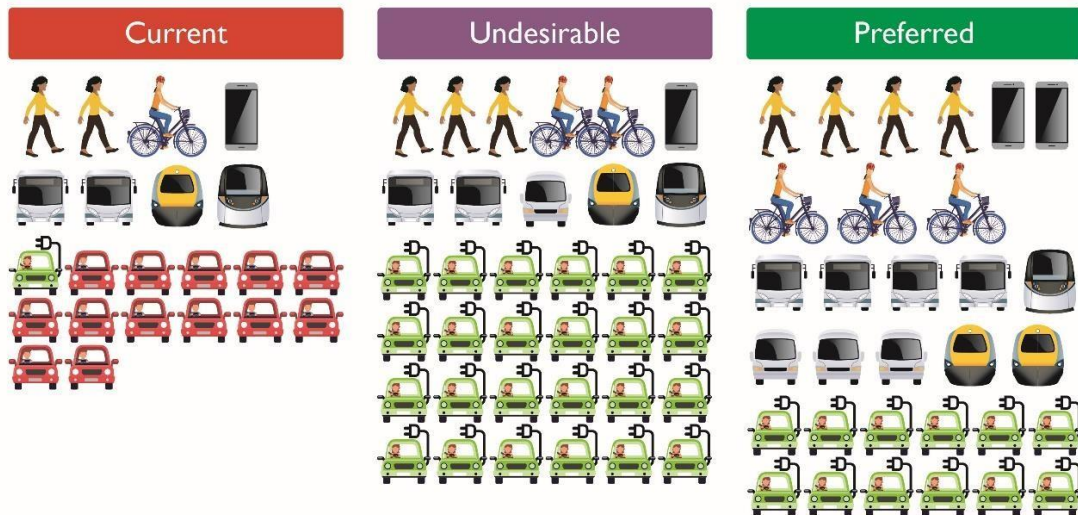
Cumaidh sinn oirnn a bhith a' rannsachadh dhòighean éifeachdach gus iarrtas a stiùireadh. Bidh seo a' gabhail a-steach còmh-dhail phoblach nas fheàrr agus roghainnean siubhail gnìomhach a tha nas pailte agus nas fheàrr.

Tha barrachd dhaoine ag iarraidh a dhol gu meadhan nan cathair-bhailtean againn, gu tric ann an càraichean prìobhaideach, agus tha seo a' toirt buaidh air càileachd adhair agus mar sin air slàinte dhaoine. Ged a tha na ceithir cathair-bhailtean as motha ann an Alba air sònraichean eimisein ìosal a thoirt a-steach, a tha a' cur bacadh air na carbadan a nì an truailleadh as motha agus a bheir buaidh air càileachd adhair aig a cheann thall, feumar barrachd a dhèanamh fhathast. Bheir Achd na Còmh-dhail (Alba) 2019 comas do dh'ùghdarrasan ionadail sgeamaichean a thoirt a-steach far am faodar cosgais a chur air luchd-fastaidh a tha a' toirt seachad àiteachan pàircidh san àite-obrach.

Cumaidh an Ro-innleachd taic ri farsaingeachd de dhiofar cheuman agus dòighean-obrach. Thèid daoine is gnìomhachasan a bhrosnachadh gus siubhal gu seasmhach mar thoradh air amalachadh nas fheàrr de chòmh-dhail agus dealbhadh spàsail. Thèid taic a chumail ri seo tro chothroman a thèid a chruthachadh tro leasachaidhean ann an teicneòlasan didseatach, mar eisimpleir obrachadh nas sùbailte agus gluasadachd mar sheirbheis. Thèid sgaoilidhean a lùghdachadh tro ghluasad gu roghainnean siubhail nas uaine, a' gabhail a-steach ìrean nas àirde de chòmh-dhail ghnìomhach.

Cuiridh na teicneòlasan ùra a tha a' tighinn am bàrr gus dèanamh cinnteach nach bi carbadan cho fada an eisimeil connaidh fosail gus an tèid an targaid net-zero a chomharrachadh. Ach, cha bhi sin gu leòr. Cha bhi sinn a' togail bun-structair gus frithealadh air àrdachaidhean neo-chuingealaichte ann an trafaig. An àite sin, stiùiridh sinn iarrtas, agus lùghdachadh sinn am feum air siubhal air modhan neo-sheasmhach. Chan eil e na roghainn tuilleadh gun a bhith a' gabhail ceumannan gus iarrtas airson chàraichean a chleachdadh a riaghladh gu h-èifeachdach. Mar phàirt de bhith a' coileanadh seo, brosnachidh sinn daoine gun a bhith a' dèanamh turasan nach eil deatamach.

Cumaidh sinn taic ri leasachaidhean ann an teicneòlas agus ri ùr-ghnàthachadh gus dèanamh cinnteach gum bi leasachaidhean ann an èifeachdas einnseanan, a chuidicheas le bhith a' cur ri ìre cleachdaidh nan ULEV. Ach dh'fhaodte nach e an fhreagairt a bhith a' gluasad gu càraichean fìor-bheag-eimisein uile gu lèir. Ma chuireas sibh càraichean dealain no haidridein an àite càraichean peatrail is dìosail, bidh iad fhathast ag adhbharachadh dùmhlachd-trafaig a bheir droch bhuidhe air daoine is gnìomhachasan. Mar sin, feumaidh sinn gluasad gu carbadan a tha nas èifeachdaiche gu spàsail agus nas seasmaiche, mar eisimpleir, còmh-dhail phoblach no cho-roinne mar a chithear ann am Figear 16.

Clàr 16: An siostam còmhdaile a b' fheàrr leinn san àm ri teachd

Nuair a bhios sinn a' gluasad gu eaconomaidh a bhios ìosal ann an carbon, nì sinn seo ann an dòigh a tha cothromach, a rèir prionnsabalan an Eadar-ghluasad Chothromaich gus:

- taic a chumail ri obraichean a tha seasmhach gu h-àrainneachdail agus gu sòisealta
- taic a chumail ri tasgadh agus bun-structar beag-charboin
- aonta sòisealta a chruthachadh agus a chumail tro cho-chomhairle le luchd-obrach, coimhearsnachdan, buidhnean Neo-Riaghaltais, gnìomhachasan, buidhnean gnothachais agus buidheann iomchaidh sam bith eile
- dèan gach oidhirp gus obair mhath, cothromach agus àrd-luach ann an dòigh nach toir droch bhuaidh air an fheadh-obrach làithreach no air an eaconomaidh san fharsaingeachd
- cur ri modhan eaconomach a tha èifeachdach a thaobh stòrasan agus seasmhach, a chuidicheas le bhith a' dèiligeadh ri neo-ionannachdan agus bochdainn

Thathar a' cumail taic ris an targaid net-zero 2024:

- tro bhuidhnean poblach a bhith a' nochdadh ceannas tro bhith ag obair a dh'ionnsaigh cur às do chàraichean peatrail is dìosail bho chabhlach na roinne poblaich agus cuideachd a bhith a' cur às dhan fheum air carbadaid coimeirsealta aotrom peatrail is dìosail ùra ro 2025
- tron àrd-amas a bhith a' cur às dhan fheum air càraichean is bhanaichean peatrail is dìosail ùr ro 2032
- planaichean gus rathaidean-iarainn luchd-siubhail na h-Alba a dhì-charbonachadh ro 2035. Far nach eil dealanachadh comasach no far nach eil e iomchaidh, thèid tasgadh a dhèanamh ann an trèanaichean bataraidh agus obraichidh sinn le luchd-leasachaidh trèanaichean cealla-connaidh haidridein gus an tèid an leasachadh agus a chleachdadh nas luaithe tro dheuchainnean practaigeach ann an Alba.
- obair gus tursan adhair sgeidealichte taobh a-staigh na h-Alba a dhì-charbonachadh ro 2040

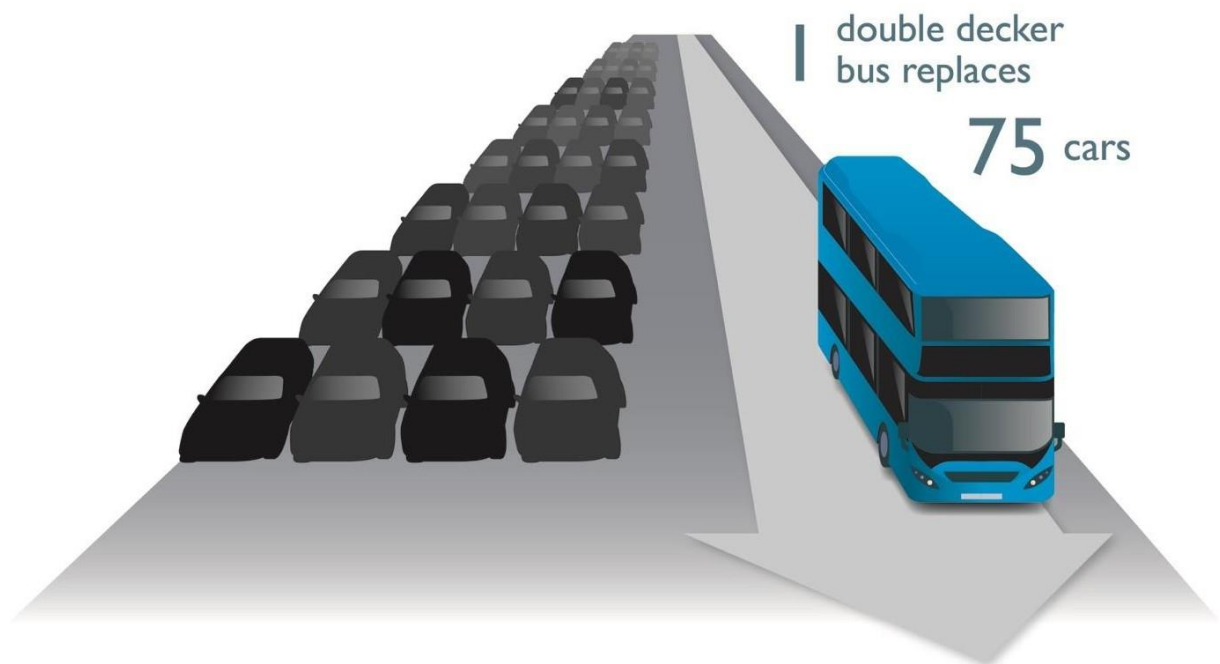
Ged a dh'fheumas sinn an gealltanais net-zero againn a choileanadh a thaobh

gasaichean an taigh-ghlainne, feumaidh sinn dèanamh cinnteach cuideachd gun atharraich an siostam còmhdhail againn gus am bi e a' freagairt air a' bhuidh a th' air a bhith aig atharrachadh na gnàth-thìde mar-thà.

Nì an Ro-innleachd agus na Poileasaidhean aice cinnteach gum bi ath-leumachd an lionra còmhdhail air a neartachadh, gus am bi pròiseactan còmhdhail san àm ri teachd a' dèiligeadh gu h-èifeachdach ris na h-atharrachaidhean ris a bheilear an dùil agus gum bi an siostam còmhdhail a th' ann mar-thà air atharrachadh gus dèiligeadh ri barrachd uisge, gaothan àrda nas trice agus teothachd a tha ag èirigh.

Tha busaichean nam prìomh eileamaid ann an Rangachadh an t-Siubhail Sheasmhaich. Is e am bus am prìomh mhodh còmhdhail, a' dèanamh suas mu thrì cairteil de na tursan uile air còmhdhail phoblach¹⁰⁸. Tha e gu sònraichte cudromach do sgìrean nach eil air an lionra rèile, a' gabhail a-steach tòrr de sgìrean dùthchail na h-Alba. Is urrainn dha a bhith na eileamaid chudromach ann an tursan ioma-mhodhach, mar eisimpleir, mar phàirt den chiad mhìle no den mhìle mu dheireadh de thuras trèana nas fhaide. Mar as trice, tha e cuideachd nas gnìomhaiche na turas càr oir mar as trice, bidh daoine a' coiseachd dhan stad-bus no air ais bhon stad-bus.

An taca ri modhan eile, tha bus fhathast na dhòigh siubhail a tha nas seasmaiche agus nas èifeachdaiche a thaobh spàs agus na dhòigh mhòr-shiubhail fìor shùbailte a bhios fhathast cudromach gus comas gluasaid a thoirt do dhaoine. Gabhaidh bus suas ri 75 neach-siubhail aig an aon àm,¹⁰⁹ ach cha bhì iad a' gabhail mòran a bharrachd spàs air an rathad na aon chàr, càr anns nach biodh ach aon neach gu tric.

¹⁰⁸ Scottish Transport Statistics Àireamh 37, 2018, cinn-loidhne ann an caibideil 11

¹⁰⁹ 'S e am bus ùr dà-làr trì-aiseal an enviro400XLB a chaidh a thoirt a-steach o chionn ghoirid ann an Dùn Èideann a' chiad charbad de a leithid san RA agus chaidh a chruthachadh ann an dlùth cho-obrachadh ri ADL agus an luchd-dèanaimh chassis Volvo. Gabhaidh e suas ri 100 neach-siubhail

Clàr 17: Comas-lìonaidh bus an taca ri càraichean anns nach eil ach aon neach¹¹⁰

Leanaidh sinn oirnn a bhith a' tasgadh ann am busaichean, agus còmhdhail phoblach san fharsaingeachd, gus am bi e na roghainn nas tarrangaiche do luchd-cleachdadh làithreach is ùra a rèir tòraidhean bhon *Big Climate Conversation*¹¹¹. Thèid leasachaidhean a dhèanamh, mar eisimpleir, le bhith a' tasgadh ann an bun-structar a bheir prìomhachas do bhusaichean agus a chuireas ri ìre cleachdaidh nam busaichean, a' gabhail a-steach a bhith ag ath-riarachadh spàs rathaid air pàirtean de lìonra nam mòr-rathaidean airson carbadan a tha èifeachdach a thaobh spàis. Tha cumhachdan ann an Achd na Còmhdhail (Alba) 2019 gus modail àrd-amasach a chruthachadh airson seirbheisean bus. Tha e a' toirt roghainnean do dh'ùghdarrasan còmhdhail a bhith a' toirt buaidh air, agus a' toirt piseach air, seirbheisean bus anns an sgìre aca, a' dèanamh cinnteach còmhla gu bheil lìonraidhean bus seasmhach ann air feadh na h-Alba. Bheir an Achd taic do dh'ùghdarrasan còmhdhail ionadail gus feumalachdan agus suidheachaidhean ionadail a choileanadh, ge b' e a bheil iad airson obrachadh tro obair com-pàirteachaidh, ceadachasan-ruith (*franchising*) no tro bhith a' ruith nan seirbheisean bus aca fhèin.

Chan e dìreach còmhdhail luchd-siubhail a dh'fheumas gabhail ris na dùbhlain a tha an lùib atharrachaidhean sa ghnàth-shìde agus a dh'fheumas gabhail ri carbadan a tha ìosal ann an carbon no gun charbon, feumaidh an gnìomhachas bathair againn atharrachadh gu mòr cuideachd. Feumaidh roinn a' bhathair freagairt air an fheum air dì-charbonachadh tro bhith a' cleachdadh teicneòlasan agus modailean gnìomhachais ùra, cho math ri bhith a' freagarrachadh ri atharrachaidhean ann an iarrtasan an luchd-caitheimh. Tha rannsachadh is tionnsgalachd a' dol air adhart air a chomas airson dealanachadh ann am bathar agus tha e coltach gum bi fèin-obrachadh cudromach cuideachd.

Tha a' mhargaid airson carbadan nas truime gun eimiseanan, mar eisimpleir, HGVan, nas lugha na margaid nan càraichean, ach tha e a' fàs gu luath a dh'aindeoin sin. Ach, cumaidh sinn oirnn ag obair le buidhnean poblach, roinn nan càraichean/carbadan agus coimhearsnachd ùr-ghnàthachaidh na h-Alba gus fuasglaidhean èifeachdach a rannsachadh gus sgaoilidhean bhon roinn bathair a lùghdachadh agus gus cur gu mòr ris an targaid net-zero.

Tha roinn bathair na h-Alba sgapte agus fo smachd prìobhaideach. Tha na sgaoilidhean a thig bhon roinn bathair gu math mòr agus feumaidh sinn co-obrachadh gus fuasgladh èifeachdach a chruthachadh gus dèiligeadh ris an droch bhuidh bho ghas an taigh-glainne agus air càileachd adhair, leithid a bhith a' coimhead air roghainnean airson libhrigeadh 'mìle mu dheireadh'.

Tha poileasaidh itealanachd na chùis ghlèidhte, agus ged a bhios e na dhùbhlain a bhith a' frith-chothromachadh buaidh àrainneachdail na h-itealanachd, tha fìor chothroman ann gus obrachadh le roinn an adhair gus dèanamh cinnteach gun soirbhich le Alba. Tha adhartas leantainneach ann an teicneòlas nan einnseanan

¹¹⁰ Improving Air Quality in Towns and Cities – Why buses are an integral part of the solution, an Proifesear David Begg, Greener Journeys, An Giblean 2017

¹¹¹ Big Climate Conversation, Riaghaltas na h-Alba, 2020

agus nam frèam-adhair a' ciallachadh gum faod plèanaichean a dhol nas fhaide, nas sàmhach agus nas èifeachdaiche na rinn iad riamh roimhe. Cuideachd, chan eil dealanachadh charbadan air a chuingealachadh ri càraichean, agus tha leasachaidhean ann an itealain dealain agus hybrid a tha luchd-saothrachaidh a' dèanamh a' toirt chothroman brosnachail do sheirbheisean adhair na h-Alba. Mar eisimpleir, leanaidh rannsachadh air a' chomas airson seirbheisean adhair làn-dhealanach mar a' phrìomh dhòigh-siubhail airson slighean nas giorra air a' Ghàidhealtachd agus sna h-Eileanan san àm ri teachd. Co-obrachaidh sinn le puirt-adhair na h-Alba gus ceuman a ghabhail gus sgaoilidhean a lùghdachadh air an talamh an dà chuid bho phlèanaichean agus bho charbadan.

Chan eil connadh gun charbon/ìosal ann an carbon a chleachdas aiseagan an àite connadh fosail aig an àm seo. Ma tha aiseagan gu bhith a' cur gu mòr ri lùghdachadh carboin, ge-tà, agus aig a' cheann thall ri neoni eimiseanan carboin, feumar roghainnean eile a tha a' tighinn am bàrr a leasachadh leithid soithichean dealanach agus haidridean. Tha comas ann gum bi aiseagan làn-dealanach air slighean nas giorra le soithichean nas lugha ach airson nan slighean nas fhaide, le soithichean nas motha agus nas truime, agus le riatanasan lùths nas àirde, feumar roghainnean eile a rannsachadh. A bharrachd air obair air connadh eile, tha Caledonian Maritime Assets Ltd (CMAL) a' measadh leasachaidhean dealbhaidh air soithichean ùra a lùghdaicheas caitheamh connaidh.

Bidh aiseagan a' toirt seachad seirbheisean riatanach do dh'eileanan agus do bheagan choimhearsnachdan iomallach air tìr-mòr agus bidh a bhith a' leantainn slighean gu carbon ìosal/neoni carboin air a chothromachadh leis an fheum air seirbheisean riatanach a chumail agus a leasachadh airson daoine agus bathar a ghiùlan gu agus bho na h-eileanan. Bidh ath-sgrùdadh mionaideach air roghainnean airson nan slighean sin a' coimhead air cùisean obrachaidh, teicnigeach agus dealbhadh seirbheis a bharrachd air dealbhadh shoithichean agus an comas san àm ri teachd airson connadh ìosal ann an carbon/gun charbon.

Tha Alba air tùs gnothaich a thaobh rannsachadh is leasachadh mu bhith a' cleachdadh lùths haidridein. Tha sinn an dùil cumail oirnn le bhith ag obair leis an roinn gus barrachd rannsachaidh a bhrosnachadh agus gus taic a thoirt do sgaoileadh theicneòlasan ùra a tha math dhan àrainneachd, co-cheangailte ri connadh nas glaine, gus sgrùdadh a dhèanamh còmhla ri gnìomhachas air na roghainnean as fheàrr agus gus dòigh-obrach a chruthachadh airson sgaoilidhean a lùghdachadh. Is e roinn chruinneil a th' ann an loingear, le soithichean bho air feadh an t-saoghail a' tighinn gu puirt na h-Alba, agus bidh oidhirpean gus buaidh àrainneachdail na roinne a lùghdachadh feumach air dòigh-obrach cho-òrdanaichte aig ìre an AE agus an IMO (Buidheann Eadar-nàiseanta na Mara). Tha Stiùireadh Sgaoileadh Sulfar an AE a chaidh a thoirt a-steach ann an 2015, agus a chaidh a leudachadh gu cuantan an AE ann an 2020, a' cur chosgaisean a bharrachd an sàs gus connadh glan a chleachdadh no gus toirt air sealbhadairean shoithichean sgrìoban glanadh adhair (*air cleaning scrubbers*) a chur sna longan. Tha seo a' ciallachadh gum feum longan agus companaidhean mara bho bhuill-stàitean na RA connadh a chleachdadh a tha ìosal ann an sulfar no siostaman glanadh gas a chleachdadh gus am bi iad a rèir nan crìochan, agus mar sin, a' lùghdachadh buaidh àrainneachdail an loingear ann an uisgeachan an AE.

Helps deliver inclusive economic growth

- Will get people and goods where they need to get to
- Will be reliable, efficient and high quality
- Will use beneficial innovation

Tha pàirt chudromach aig an t-siostam còmh-dhail ann an soirbheas eaconamaidh na h-Alba agus a' dèanamh cinnteach gu bheil ceangailteachd roinneil ann. Tha e a' toirt cothrom do dhaoine a dhol a dh'obair agus a' dèanamh cinnteach gun urrainn do chompanaidhean am bathair aca a thoirt do mhargaidhean ann an Alba agus nas fhaide air falbh. Tha e na fhactar cudromach a thaobh farpaiseachd na h-Alba, agus e a' toirt buaidh air tarbhachd ar luchd-obrach agus èifeachdas ghnìomhachasan. Ma tha Alba gu bhith soirbheachail, feumaidh siostam còmh-dhail èifeachdach a bhith aice. Tha na Poileasaidhean gus am Prìomhachas agus na Builean air an cur an cèill gu h-ìosal.

A' cuideachadh gus fàs eaconamach seasmhach a lìbhrigeadh

Cuir ri seasmhachd siostam còmh-dhail na h-Alba an aghaidh mì-rian agus brosnachaidh cultar de dhleasan coitcheann

Cuir ri cleachdadh stiùireadh stòrasan air feadh an t-siostaim siubhail

Thoir seachad siostam còmh-dhail a bhios a' toirt cothrom do ghnìomhachasan a bhith farpaiseach aig baile, taobh a-staigh na RA agus gu h-eadar-nàiseanta.

Dèan cinnteach gu bheil slighean a-steach gu agus bho mhargaidhean eadar-nàiseanta seasmhach agus air an amalachadh a-steach do na lionraidhean còmh-dhail nas fharsainge gus daoine a bhrosnachadh a bhith a' fuireach, a bhith nan oileanaich, a bhith a' tadhal air agus a' tasgadh ann an Alba

Cùm taic ri Alba sna h-oidhirpean aice airson a bhith air thoiseach air càch sa mhargaid a thaobh leasachadh agus tràth-ghabhail ri deagh thionnsgalachd ann an còmh-dhail

Coinnich ris na h-iarrtasan atharrachail aig gnìomhachas na còmh-dhail a thaobh fastadh is siubhal agus gus sgilean an luchd-obrach àrdachadh.

Amalaich còmh-dhail agus poileasaidhean bun-structar nas fharsainge, a' gabhail a-steach didseatach agus lùths, gus buannachdan nas motha fhaighinn

Tha sinn a' faicinn atharrachadh ann an còmh-dhail a tha fìor mhòr agus fìor luath. Tha tionnsgalachd agus leasachaidhean ann an teicneòlasan a' toirt cruth-atharrachadh air solar sheirbheisean agus a' cruthachadh chothroman de sheòrsa nach robh sinn idir an dùil bho chionn beagan bhliadhnaichean. Dìreach mar a thug trèanaichean agus an càr cruth-atharrachadh air siubhail san 19^{mh} agus san 20^{mh} linn, bidh an aon seòrsa buaidh aig teicneòlasan ùra agus teicneòlasan a tha a' tighinn am bàrr anns an linn seo fhèin, a' toirt buaidh nach beag air solar còmh-dhail agus air feumalachdan agus iarrtasan nan daoine, coimhearsnachdan, gnìomhachasan agus luchd-tadhail againn.

Dh'fhaodadh mòran bhuanachdan eaconamach tighinn bho adhartas teicneòlais agus feumaidh sinn dèanamh cinnteach gu bheil Alba air tùs gnothaich. Mar eisimpleir, dh'fhaodadh cothroman a bhith air an cruthachadh sa mhargaidh tro leasachadh bhathar-bog agus didseatachadh pròiseasan saothrachaidh. Bidh cothroman ann cuideachd anns an t-sèine solair airson obair-dèanaimh charbadan agus phàirtean airson Carbadan Ceangailte agus Fèin-obrachail (*Connected and Autonomous Vehicles* - CAVs) agus ULEVan.

Tha an Ro-innleachd againn a' gabhail a-steach ùr-ghnàthachadh agus adhartas teicneòlais agus a' toirt dhuinn frèam-obrach gus an cleachdadh airson leas na h-Alba; gus modhan nas seasmhaiche a chruthachadh, gus cothroman nas motha agus co-ionann a thoirt do bhuidhnean fo ana-chothrom agus gus èifeachdas agus sàbhailteachd an t-siostaim a mheudachadh.

Feumaidh sinn dèanamh cinnteach: Gu bheil Alba air thoiseach air càch ann am fàs margaidhean ULEV; gu bheil sgaoileadh cothromach de thasgadh ann a tha buannachdail dhan a h-uile coinsiumair; agus gum bi gnìomhachasan na h-Alba a' gabhail cothrom air agus a' faighinn buannachd bho chothroman margaidh agus teicneòlais ùra.

Tha comas aig leasachadh agus cleachdadh CAVan ri cruth-atharrachadh a thoirt air beatha dhaoine, chan ann a-mhàin a thaobh mar a bhios sinn a' siubhal ach anns an dòigh sa bheil sinn ag obair, far a bheil sinn a' fuireach agus air an àrainneachd agus sàbhailteachd. *Tha CAV Roadmap for Scotland*¹¹² a' cur air adhart lèirsinn airson mar as urrainn do dh'Alba buannachd fhaighinn bhon roinn tionnsgalach agus ùr-ghnàthach seo agus a bhith a' cur rithe san àm ri teachd.

Dh'fhaodadh gum biodh còmh-dhail phoblach na b' ion-obrachail ann an cuid de sgìrean le carbadan fèin-obrachail. Tha cosgais nan dràibhear an a' dèanamh suas còrr is an treas cuid de na cosgaisean iomlan agus, às aonais seo, dh'fhaodadh seirbheisean còmh-dhail phoblach a thoirt a-steach ann an iomadh sgìre de dh'Alba far nach eil iad comasach air adhbharan coimeirsealta an-dràsta. Ach, dh'fhaodte gum bi droch bhuidh aig carbadan fèin-obrachail cuideachd¹¹³. Mar eisimpleir, dh'fhaodadh turasan a bharrachd le càraichean fèin-dràibhidh, nuair a thilleas iad air ais gu na h-àiteachan cruinneachaidh aca às dèidh dhaibh daoine a leigeil dheth, ìrean dùmhachd rathaid nas motha adhbharachadh. Dh'fhaodadh seo a bhith air a mheudachadh ma tha cosgaisean cleachdaidh charbadan fèin-obrachail nas ìsle na na cosgaisean siubhail làithreach, a' ciallachadh gum bi barrachd thursan air an dèanamh.

Bidh cothroman ann a bharrachd air fèin-obrachadh agus teicneòlasan ùra eile cuideachd. Tha a' cheangailteachd a tha a' sìor fhàs eadar gnìomhachasan agus luchd-ceannach, a tha comasach mar thoradh air dàta nas motha agus nas fheàrr, a' toirt cothrom do mhodailean gnìomhachais ùra tighinn am bàrr ann an iomadh gnìomhachas, agus a' cruthachadh 'eaconamaidh co-roinn' ùr. Tha co-roinn sheirbheisean na roghainn a tha a' fàs, an dà chuid airson daoine fa leth agus airson gnìomhachasan. Mar eisimpleir, tha gnìomhachas a' bhathair air cleachdaidhean co-roinn bathair a stèidheachadh mar thoradh air barrachd seopadaireachd air-loidhne, agus tha modailean gnìomhachais ùra a' tighinn am bàrr mar thoradh air seo. Tha feumalachdan na h-òigridh ag atharrachadh, is iad gu tric a' roghainn a bhith nan cleachdaiche seach nan luchd-seilbh a' cur ris an eaconamaidh co-roinnidh. Cruthaichidh na pàtrain solair is iartais ùra cho math ri atharrachaidhean ann an gluasad mòran chothroman do ghnìomhachasan a bhith a' rannsachadh agus a' leasachadh, agus mar sin cruthaichidh e comas cosnaidh ùir a chruthachadh air feadh na h-Alba.

Tha comas aig Alba feum a dhèanamh de na cothroman sin. Tha luchd-obrach làn-uidheamaichte agus làn-sgileil againn a-nis agus tha seo air a bhith a' dol am

¹¹² A CAV Roadmap for Scotland, Còmh-dhail Alba, 2019

¹¹³ A Time of Unprecedented Change in the Transport System, The Government Office for Science, 2019

feabhas thar ùine. Ann an 2018, bha barrachd dhaoine (47.4%) ann an Alba aois 25 gu 64 aig a bheil foghlam treas ìre na ann an dùthaich sam bith eile san Aonadh Eòrpach¹¹⁴.

Ged a bu chòir gabhail ris na h-adhartasan sin ann an teicneòlas, mar thoradh air seo feumar ath-thrèanadh agus taic a thoirt do luchd-obrach gus sgilean ùra fhaighinn. Obraichidh sinn le com-pàirtichean ann an gnìomhachas gus obrachadh a-mach dè na sgilean a bhios a dhìth air a' ghnìomhachas gus taic a chumail ris a' gluasad gu còmh-dhail gun eimiseanan.

Thèid seo a dhèanamh a rèir Ro-innleachd Margaidh Obrach na h-Alba¹¹⁵, Plana gnìomh na h-Obrach Cothromaich¹¹⁶, Plana Gnìomh Sgilean san Àm ri Teachd¹¹⁷, Plana Gnìomh Beàrn Tuarastail Gnè¹¹⁸, agus Plana Gnìomha air Cosnadh Ciorraim – *A Fairer Scotland For Disabled People*¹¹⁹ a tha ag amas air dèanamh cinnteach gu bheil na sgilean agus an t-sùbailteachd iomchaidh aig an luchd-obrach againn gus fàs eaconamach cothromach, in-ghabhalach agus seasmhach a libhrigeadh.

Tha fear de na siostaman sgilean as fheàrr san t-saoghail againn ach feumaidh sinn togail air seo gus aghaidh a chur air na dùbhlain a tha romhainn ann an Alba, a' gabhail a-steach luchd-obrach a tha a' fàs nas sine, daoine a' fàgail sgìrean dùthchail, didseatachadh agus adhartas teicneòlach, agus suidheachadh èiginneach cruinneil na gnàth-shìde. Atharraichidh sinn siostam nan sgilean gus am bi e nas sùbailte agus comasach air atharrachadh gu luath a rèir atharrachaidhean anns an fheum air sgilean. Tha pàirt deatamach aig fastaichean ann a bhith a' dealbhadh agus a' libhrigeadh nan amasan againn agus obraichidh sinn còmhla gus cultar de thasgadh coitcheann ann am feachd-obrach na h-Alba a chruthachadh. Feumaidh sinn dèanamh cinnteach gun libhrig roinn na còmh-dhail a thaobh nan còig taobhan de dh'obair chothromaich: tèarainteachd, guth èifeachdach, coileanadh, cothrom agus spèis.

Tha neartan agus cothroman na h-Alba an taca ri dùthchannan eile ann an teicneòlasan sgaoilidhean ìosal agus gun sgaoilidhean, a' gabhail a-steach na roinn lùths ath-nuadhachail farsaing againn, sgilean so-ghluasadach bhon roinn ola is gas, agus ar bunait rannsachaidh a tha cudromach air feadh na cruinne, uile nan raointean às an urrainn feum a dhèanamh gus Alba a shuidheachadh mar chluicheadair cruinneil ann an sèineachan solair airson teicneòlasan gluasaid agus modailean gnìomhachais a tha a' tighinn am bàrr agus san àm ri teachd.

Cuidichidh co-dhùnaidhean amalaichte nas fheàrr - gach cuid eadar còmh-dhail agus roinnean fa leth leithid lùth agus didseatach, a bharrachd air taobh a-staigh pròiseas tasgaidh bun-structair Riaghaltas na h-Alba mar a tha air a shuidheachadh leis a' chuairt chunbhalach de Phlanaichean Tasgadh Bun-structair - gus siostam còmh-dhail nas èifeachdaiche a chruthachadh a chuidicheas gus fàs in-ghabhalach a thoirt gu buil le bhith a' ceangal barrachd choimhearsnachdan ri obraichean agus

¹¹⁴ EUROSTAT, An uiread de dhaoine aig a bheil foghlam àrd-ìre, aois 25-64, An Giblean 2019

¹¹⁵ Scotland's Labour Market Strategy, 2016

¹¹⁶ Fair Work Action Plan, Riaghaltas na h-Alba 2019

¹¹⁷ www.economicactionplan.mygov.scot/future-skills/

¹¹⁸ <http://www.employabilityinscotland.com/participants-and-barriers/women-and-work/gender-pay-gap-action-plan/>

¹¹⁹ <https://www.gov.scot/publications/fairer-scotland-disabled-people-employment-action-plan/>

seirbheisean agus aig an aon àm a bhith a' cur ri roghainnean siubhail nas seasmaiche. Cuiridh seo Alba ann an deagh àite cuideachd gus buannachd fhaighinn bhon àm seo de thionnsgalachd nach beag. Bidh seo a' gabhail a-steach com-pàirteachasan, seann is ùr, le buidhnean Sgilean is Iomairt, le coimhearsnachd rannsachaidh na h-Alba agus leis an roinn choimeirsealta. Bidh an dòigh-obrach cho-fhillte seo dlùth-cheangailte ris a' Phoileasaidh a thaobh planadh spàsail agus cleachdadh fearainn fon Bhuil 'Tha e a' cur ris an t-slàinte is sunnd againn'.

Gus suidheachadh farpaiseach na h-Alba a chumail suas, feumaidh sinn a dhèanamh cho furasta 's a ghabhas do chompanaidhean Albannach gnìomhachas a dhèanamh thall thairis agus do chompanaidhean cèin gnothachas a dhèanamh an seo.

Tha sinn airson 's gum bi Alba na h-àite a tha tarraingeach dhan chòrr den t-saoghal airson a bhith a' tadhal air, a' fuireach agus ag obair. Tha a' mhì-chinnt mun dàimh eadar Alba agus an AE san àm ri teachd a' toirt buaidh air malairt agus co-cheangailteachd leis an AE agus air margaidhean cruinneil mar thoradh air gnìomhan leantainneach na RA mu bhith fàgail na AE. Tha dùbhlann sònraichte ann le dìth nan slighean bathair agus logastachd dhan Roinn Eòrpa, le Alba an-dràsta an eisimeil slighean tro Shasainn airson a' mhòr-chuid de dh'in-mhalairt agus às-mhalairt.

Leanaidh sinn oirnn le bhith ag obair leis na com-pàirtichean againn ann an gnìomhachas a' bhathair gus na feumalachdan aca a thuigsinn agus gus frèam-obrach a chruthachadh a bheir comas do chompanaidhean Albannach a bhith farpaiseach is soirbheachail air feadh na cruinne, a' gabhail a-steach a bhith a' toirt a' bhathair aca dhan mhargadh.

Gus dèanamh cinnteach gun lean sinn oirnn a bhith a' cur fàilte air àireamh nas motha de luchd-siubhail eadar-nàiseanta, feumaidh sinn na ceanglaichean adhair cudromach againn a chumail agus slighean ùra a bhith againn, ach aig an aon àm, feumaidh sinn ceuman a ghabhail gus a' bhuidhe àrainneachdail aig turasachd eadar-nàiseanta a lùghdachadh.

Cuidichidh co-dhùnaidhean amalaichte nas fheàrr - eadar roinnean còmhhdail agus didseatach, lùth agus slàinte - gus siostam còmhhdail nas èifeachdaiche a chruthachadh a bhios a rèir feumalachdan daoine agus aig an aon àm a nì cinnteach gum bi roghainnean siubhail nas seasmaiche ann.

Cuiridh sinn aghaidh ris na h-iarrrtasan a tha a' sìor fhàs air caiteachas ann an grunn dhòighean. Nì sinn cinnteach gun tèid goireasan a chleachdadh ann an dòigh cho èifeachdach 's a ghabhas gus na Prìomhachasan agus Builean againn a choileanadh. Bidh seo a' gabhail a-steach measadh làidir air roghainnean còmhhdail mu choinneamh nan amasan tron phròiseas measaidh gus dèanamh cinnteach gu bheil buannachdan - sòisealta, àrainneachdail agus eaconamach - aig an ìre as àirde 's a ghabhas airson gach not agus gum faighear luach an airgid thairis tron tasgadh air fad againn.

Nì sinn cinnteach gun tèid na stòrasan againn a riaghladh ann an dòigh cho èifeachdach 's a ghabhas gus ana-caitheamh a lùghdachadh le bhith a' cleachdadh theicneòlasan ùra agus leasaichte agus dòighean-obrach ùr-ghnàthach. Mar eisimpleir, nì sinn cinnteach gun gabh na stòrasan againn ath-chleachdadh a rèir dòigh-obrach na h-eaconamaidh cearcallaich. Bidh sinn a' dìon nan stòrasan a th' againn nas fheàrr cuideachd tro fhreagarrachadh airson atharrachadh na gnàth-

shìde.

Gus a' bhuidh as fheàrr fhaighinn bho chaiteachas na roinne poblaich ann a bhith a' libhrigeadh targaid net-zero 2045, nì sinn rannsachadh, agus beachdaichidh sinn air raon de roghainnean maoineachaidh eile. Mar eisimpleir, dh'fhaodte gun tig cuibhreann nas àirde de thasgadh san àm ri teachd bhon roinn phrìobhaidich, tro adhartasan teicneòlais agus ùr-ghnàthachadh, agus obraichidh sinn ann an com-pàirteachas gus cothroman a sgrùdadh. No, dh'fhaodte gum bi nas lugha de thasgadh ann am bun-structar rathaid a dhìth bho riaghaltas ionadail agus nàiseanta ma tha atharrachadh ann an dòighean-giùlain an luchd-cleachdaidh ma nithear nas lugha de thursan.

Bidh siostam còmhdhail againn a tha ath-leumach agus a bhios a' dol am feabhas gu luath, agus mar sin, a' lùghdachadh na buaidh aig tursan a tha air dheireadh air na lìonraidhean agus luchd-cleachdaidh againn. Libhrigidh sinn seo tro phlanadh ath-leumachd làidir, chan ann a-mhàin a thaobh ath-leumachd fiosaigeach an t-siostaim còmhdhail againn ach cuideachd a thaobh mar a thathar a' dèiligeadh ri aimhreit agus cho luath 's a thèid an suidheachadh a chur ceart.

Improves our health and wellbeing

- Will be safe and secure for all
- Will enable us to make healthy travel choices
- Will help make our communities great places to live

Feumaidh an siostam còmh-dhail againn a bhith sàbhailte tèarainte agus feumaidh iad misneachd agus earbsa a thoirt do dhaoine gun ruig iad an cinn-ùidhe gun chunnart sam bith. Bu chòir dha cothrom a thoirt do dhaoine a bhith a' taghadh siubhal gnìomhach gus piseach a thoirt air an cuid slàinte is sunnd agus oidhirp a dhèanamh mu bhith a' lùghdachadh neo-ionannachd slàinte. Tha na Poileasaidhean gus am Prìomhachas agus na Builean air an cur an cèill gu h-ìosal.

Tha e a' cur ris an t-slàinte is sunnd againn

Cuir ri sàbhailteachd siostam na còmh-dhail agus coilean na targaidean airson lùghdachadh bhàsan/leòntan
Cuir ceuman an sàs a bhios a' toirt piseach air tèarainteachd ann an siostam còmh-dhail na h-Alba agus a' cur ris an fhaireachdainn gu bheil e tèarainte.
Dèan cinnteach gu bheil stòrasan agus seirbheisean còmh-dhail a' gabhail ri Prionnsabal an Àite (<i>Place Principle</i>).
Lùghdaich an droch bhuidh a th' aig còmh-dhail air sàbhailteachd, slàinte agus sunnd dhaoine
Thoir seachad siostam còmh-dhail a bhios a' brosnachadh agus a' cur an comas roghainnean siubhal a chuireas ri slàinte is sunnd dhaoine air feadh tìr mòr na h-Alba agus nan Eileanan.
Leabaich a' bhuidh airson còmh-dhail ann an co-dhùnaidhean mu phlanaidh spàsail agus cleachdadh fearainn

Le bhith a' gabhail ris an Ro-innleachd agus a bhith a' cur an gnìomh nam Poileasaidhean, nì seo cinnteach gum bi daoine a' faireachdainn sàbhailte air siostam còmh-dhail na h-Alba. Bidh tasgadh a' cuimseachadh air a bhith a' cumail suas nan gluasadan adhartach a thaobh lùghdachadh thubaistean agus a bhith a' coileanadh nan targaidean airson lùghdachadh bhàsan/leòntan. Gu cudromach, cuideachaidh e gus a' bhuidh aig tachartasan siubhal air luchd-cleachdaidh agus air an cuid theaghlaichean.

Tha Frèam-obrach Sàbhailteachd Rathaid gu 2030 a bhios air tùs gnothaich aig ìre na cruinne ga chruthachadh ann an com-pàirteachas le coimhearsnachd na sàbhailteachd rathaid agus le luchd-ùidh eile. Cuiridh e air adhart dòigh-obrach co-obrachail gus Alba a thoirt a dh'ionnsaigh na lèirsinn nach tèid duine sam bith a mharbhadh air an rathad, agus gum bi nas lugha de dhroch leòn air na rathaidean againn, cho math ris na lìonraidhean siubhal gnìomhach.

Bidh an siostam còmh-dhail againn tèarainte cuideachd agus bu chòir gum bi a h-uile duine a' faireachdainn sàbhailte nuair a tha iad ga chleachdadh. Leanaidh sinn oirnn a bhith ag obair le companaidhean siubhal gus am bi earbsa aig daoine anns an t-siostam a tha iad a' cleachdadh agus gus am bi iad fada den bheachd nach eil prìobhaideachd an fhiosrachaidh phearsanta aca ann an cunnart.

Tha sinn ag aithneachadh gu bheil e soilleir gum feum daoine an dòigh-giùlan siubhal aca atharrachadh. Is urrainn atharrachaidhean beaga ann an dol-a-mach

dhaoine buaidh mhòr a thoirt air slàinte is sunnd an neach fa leth. Do dh'ìnbhich, ma gheibh iad 150 mionaid de ghnìomhachd corporra meadhanach gu cruaidh gach seachdain, cuidichidh seo le bhith a' cur casg air agus a' riaghladh còrr air 20 suidheachadh slàinte leithid tinneas cridhe coronach, stròc, tinneas an t-siùcair seòrsa-2, aillse, ro-reamhrachd, agus suidheachaidhean fhèithean is a' chnàmhlaich. Is urrainn dha cuideachd buaidh shusbainteach a thoirt air sunnd dhaoine¹²⁰.

Gu cudromach, thathar a' meas gun èireadh dùil-beatha na h-Alba le còrr is bliadhna, leis an ìre de neo-ghnìomhachd mar a tha e an-dràsta¹²¹.

Tha daoine nas deònaiche a bhith a' coiseachd agus a' rothaireachd nuair a tha bun-structar airson siubhail ghnìomhach ann a tha sàbhailte agus ruigsinneach¹²².

Le bhith a' leabachadh Rangachadh an t-Siubhail Sheasmhaich, thèid siostam còmh-dhail na h-Alba a dhealbhadh le gu leòr roghainnean coiseachd agus rothaireachd gus am fàs sinn nas fhallaine mar nàisean agus gus cur an aghaidh dhuilgheadasan meadaigeach a tha air an adhbharachadh le dìth ghnìomhachd. Lùghdachaidh e cuideachd an droch bhuidhe air càileachd an adhair againn agus air na cunnartan bho ghalaran a tha seo ag adhbharachadh.

Bithear a' brosnachadh co-obrachadh gus dèanamh cinnteach gun obraich gach com-pàirtiche iomchaidh còmhla gus am bi coiseachd agus rothaireachd mar na dòighean-siubhail as fheàrr le daoine airson tursan goirid.

Bheir dealbhadh agus leasachadh buaidh mhòr air an t-siostam siubhail againn. Cumaidh sinn oirnn a bhith ag co-obrachadh gus dèanamh cinnteach gum bi a' bhuidhe air còmh-dhail na prìomhachas nuair a thathar a' dèanamh cho-dhùnaidhean planaidh. Ann a bhith a' comharrachadh làraichean airson a bhith a' togail thaighean, obair, sgoiltean, oifisean, factaraidhean, ospadalan agus ionadan luchd-turais, bidh ceistean a thaobh còmh-dhail fìor chudromach agus thèid beachdachadh orra aig ìre cho tràth 's a ghabhas anns a' phròiseas dealbhaidh. Bheir seo deagh bhuidhe air na roghainnean a nì sinn a thaobh de seòrsa turas a nì sinn, cuine a nì sinn iad agus ciamar a nì sinn iad.

Cumaidh an obair leantainneach againn a thaobh ath-leasachadh planaidh air a' toirt piseach air ceanglaichean le bun-structar còmh-dhail, a bhios a' toirt deagh bhuidhe air càileachd adhair, sgaoileadh gasaichean an taigh-ghlainne agus air slàinte san ùine fhada.

Mar an ceudna, bheir ruigsinneachd còmh-dhail buaidh air àite agus cruth nan leasachaidhean san àm ri teachd. Cuidichidh còmh-dhail le obair dealbhaidh agus togail agus le bhith a' dèanamh cinnteach gu bheil na coimhearsnachdan againn seasmhach. Leanaidh sinn oirnn le bhith a' cruthachadh siostam planaidh a tha a' cur cheuman air dòigh a bhios a' dì-mhisneachadh dhaoine bho bhith a' ceannach no a' cleachdadh chàraichean. Gabhaidh iad dealbhadh gus an urrainn do luchd-obrach san sgìre, agus luchd-tadhail dhan sgìre, a bhith air an tarraing do roghainnean còmh-dhail phoblach no còmh-dhail ghnìomhach an àite càraichean prìobhaideach. Cuidichidh an siostam còmh-dhail gus dèanamh cinnteach gu bheil àiteachan furasta ruigsinn gun a bhith a' cleachdadh càr. Nì ceanglaichean làidir le

¹²⁰ Buidheann Slàinte an t-Saoghail 2018

¹²¹ The Lancet Series: Physical Activity, an t-luchar 2012

¹²² Big Climate Conversation, Riaghaltas na h-Alba, 2020.

dealbhadh spàsail, a' gabhail a-staigh Frèam-obrach Nàiseanta an Dealbhaidh agus planaichean leasachaidh ionadail cinnteach gun bheil sinn a' tuigsinn agus a' dèiligeadh ris na dùbhlain sin. Bidh na buannachdan aig 'dèanamh-àiteachan' agus bun-structar/modhan siubhail seasmhach agus gnìomhach cuideachd cudromach ann an ath-bheothachadh meadhan nam bailtean mòra.

Uile gu lèir, bidh an siostam còmhdhail, agus beachdachadh air feumalachdan còmhdhail dhaoine san àm seo agus san àm ri teachd, aig cridhe cho-dhùnidhean dealbhaidh gus dèanamh cinnteach gum bi àiteachan seasmhach.

Gus seo a libhrigeadh, cumaidh sinn oirnn le bhith a' co-obrachadh le com-pàirtichean gus dèanamh cinnteach gun tèid Prionnsabal an Àite (*the place principle*)¹²³ a chur an gnìomh agus gu bheil a h-uile duine a tha an urra ri bhith a' toirt seachad sheirbheisean agus a' coimhead às dèidh stòrasan ann an àite ag obair agus a' planadh còmhla, agus le coimhearsnachdan ionadail, gus piseach a thoirt air beatha dhaoine.

Mar thoradh air na poileasaidhean againn, bidh e nas fhasa do dhaoine roghainnean siubhail fiosraichte a dhèanamh agus a bhith a' brosnachadh barrachd siubhail sheasmhaich, agus bidh solar meudaichte mhodhan, thiocaidean co-fhillte agus fiosrachadh nas fheàrr uile ro-chudromach. Chaidh roghainnean tiocaidean no pàigheadh tapaidh a thoirt a-steach air grunn slighean rèile, bus, trama agus fo-thalamh air feadh na h-Alba, agus bidh iad seo nam prìomh raointean tasgaidh gus atharrachadh modh gu còmhdhail phoblach a bhrosnachadh. Tha cuideachd planadairean turais ioma-mhodhach ann, leithid Traveline Scotland, gus an fheadhainn a dh'fheumas gluasad eadar modhan/seirbheisean a chuideachadh gus roghainnean siubhail nas fheàrr a dhèanamh agus gus an tursan a dhealbhadh anns an dòigh as èifeachdaiche a thaobh cosgais no as èifeachdaiche a thaobh ùine. Mar an ceudna, bidh seirbheis fiosrachaidh nas fheàrr nam prìomh raointean airson tasgadh gus na Prìomhachasan agus Builean a chur an gnìomh.

Libhrigeadh

Tha Ro-innleachd Nàiseanta na Còmhdhail a' toirt dhuinn frèam-obrach ro-innleachdail airson na siostam còmhdhail againn thairis air an ath 20 bliadhna. Chaidh prìomhachasan soilleir a chur an cèill a tha a' cur fòcas làidir air dèanamh cinnteach gu bheil còmhdhail a' cur ri bhith a' lùghdachadh na neo-ionannachd a tha mu choinneimh dhaoine ann an Alba, a tha a' gabhail cheuman ar gnàth-shìde a dhìon, a tha a' toirt taic do libhrigeadh fàs eaconamach in-ghabhaltach agus a tha a' cur ri slàinte agus sunnd ar saoranaich.

Tha dleastanas oirnn uile gus an Ro-innleachd a libhrigeadh agus gus dèanamh cinnteach gun soirbhich i. Bho riaghaltas ionadail agus nàiseanta a' cur an gnìomh poileasaidhean gu gnìomhachasan agus daoine fa leth a' toirt aire do na gnìomhan agus na buaidhean nas fharsainge aca air an t-sòisealtas a bhios iad a' dèanamh mu bhith a' siubhal agus mu mar a bhios iad a' siubhal.

Ag obair le com-pàirtichean a tha an sàs ann an deasachadh na Ro-innleachd, foillsichidh sinn Plana Libhrigidh a bhios a' cur an cèill mar a thèid an Ro-innleachd a libhrigeadh. Thèid am Plana Libhrigidh ùrachadh gu cunbhalach le fiosrachadh air mar a thèid na Prìomhachasan agus Builean a chur an gnìomh agus mar a thèid an

¹²³ <https://www.gov.scot/publications/place-principle-introduction/>

Lèirsinn a libhrigeadh, a rèir nam Poileasaidhean a tha air am mìneachadh san Ro-innleachd seo. Bidh am Plana Lìbhrigidh cuideachd a rèir Rangachadh an t-Siubhail Sheasmhaich agus Rangachadh an Tasgaidh.

Bidh am Plana Lìbhrigidh ag aithris gach bliadhna air an dèanadas ann a bhith a' cur aghaidh air na dùbhlain agus ann a bhith a' coileanadh nam Builean, agus e a' cleachdadh an fhrèam-obrach sgrùdaidh is measaidh.

Far an gabh sin a dhèanamh, bidh anailis air na taisbeanairan air am briseadh sìos a rèir factaran deamografach, sòisio-eaconamach agus cruinn-eòlach. Bidh an Ro-innleachd sùbailte, tron Bhòrd Lìbhrigidh, agus atharraichidh i a rèir fianais ùr is fianais a tha ag atharrachadh.

<https://www.gov.scot/publications/place-principle-introduction/>

Còmhdhail Alba, Taigh Bhochanan,
58 Rathad Port Dundas,
Glaschu G4 0HF
0141 272 7100
NTSReview@transport.gov.scot
www.transport.gov.scot

ISBN: 978-1-911582-91-5

© Còir-lethbhreac a' Chrùin 2020

Tha lethbhreacan a bharrachd den sgrìobhainn seo rim faighinn, ma thèid sin iarraidh, ann an cruth claisneachd is clò mòr agus ann an cànanan coimhearsnachd.

Faodaidh tu am fiosrachadh seo (gun suaicheantasan is dealbhan) ath-chleachdadh saor is an-asgaidh ann an cruth no meadhan sam bith fo theirmichean Cead Fosgailte an Rìghaltais. Gus an cead seo fhaicinn, faic

<http://www.nationalarchives.gov.uk/doc/open-government-licence> no cuir post-d gu: **psi@nationalarchives.gsi.gov.uk**.

Far a bheil sinn air comharrachadh gu bheil còir-lethbhreac aig treas pàrtaidh air fiosrachadh, feumaidh sibh cead fhaighinn bho na daoine aig a bheil a' chòir-lethbhreac sin.

Bu chòir ceist sam bith mun sgrìobhainn/foillseachadh seo a chur thugainn aig NTSReview@transport.gov.scot

Tha an sgrìobhainn seo ri fhaighinn air làrach-lìn Còmhdhail Alba cuideachadh aig: <http://www.transport.gov.scot>